

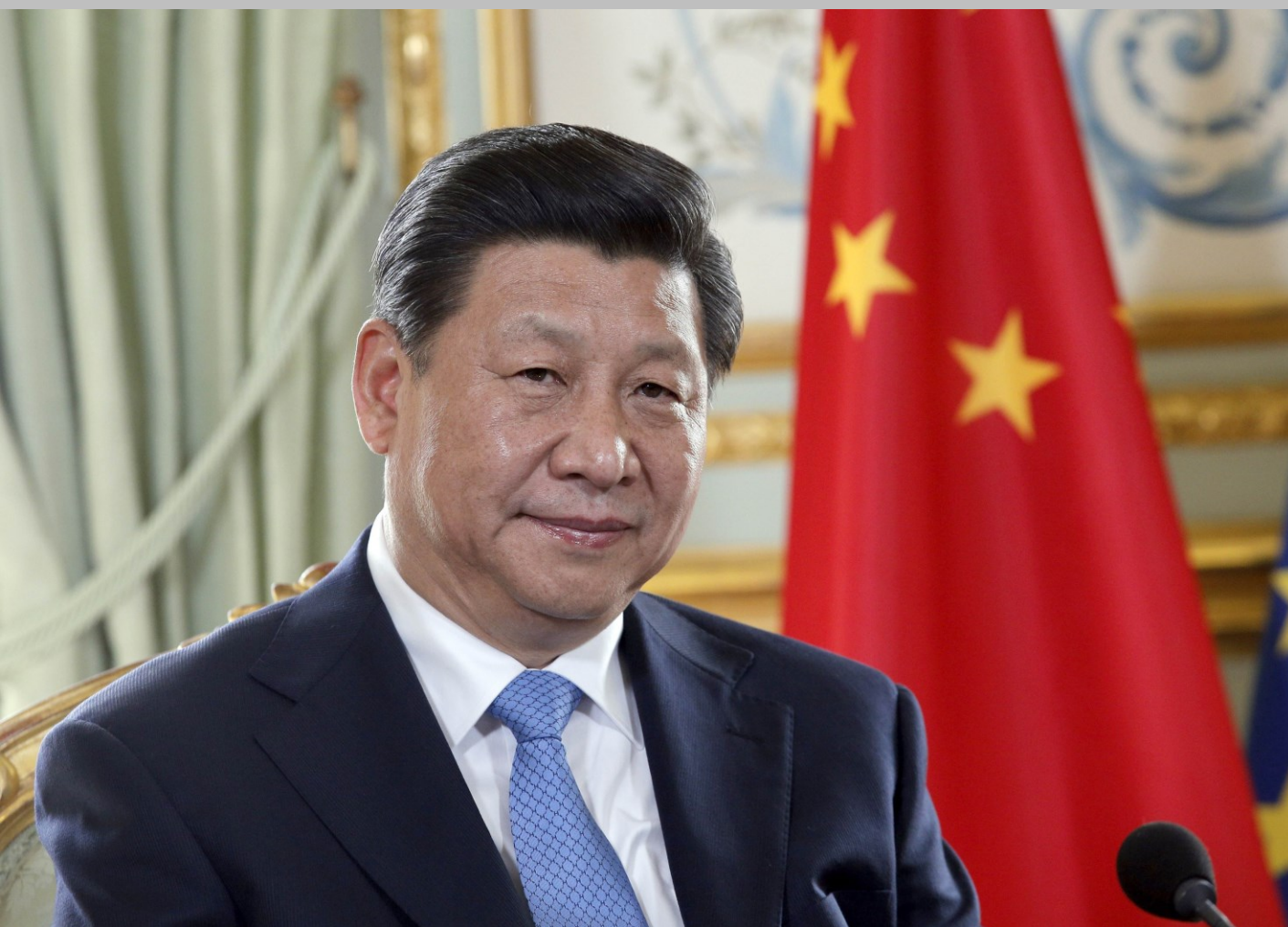
Jaargang 26 - nummer 3 | september 2021

Industriële en Handelskring
van Officieren en Reserveofficieren

Contact

LEDEN DEFENSIE ECONOMIE SAMENLEVING NATIONAAL

DRIEMAANDELIJKS LEDENTIJDSCRIFT VAN
MARS & MERCURIUS BRUGGE/WEST-VLAANDEREN vzw

flyer.be

Van ontwerp tot bedeling!

Bij Flyer.be kan men terecht voor veel meer dan enkel drukwerk.

Dankzij meer dan **17 jaar ervaring** als marktleider beschikken wij over een uitgebreide vakkennis die we graag met u delen om van uw project een succes te maken. Spookt er dus al een tijdje een idee door uw hoofd, maar weet u niet hoe eraan te beginnen? Wij maken van uw droom een realiteit!

Het is gemakkelijk om via onze website al uw drukwerk te bestellen. Dat valt niet te ontkennen. Maar soms heeft u nood aan iets meer. Breng gerust een bezoekje aan onze vestigingen te Brugge of Brussel om **gepersonaliseerde begeleiding** te krijgen bij uw project. Daarnaast kan u ons ook mailen met uw aanvraag op het e-mailadres info@flyer.be.

- **Flyer Brugge**
Korte Gotevlietstraat 9 - 8000 Brugge
- **Flyer Brussel**
Chaussee d'Etterbeek 62 - 1000 Brussel

Spreekt u over een oplage van meer dan 10.000 stuks? Dan heeft u recht op uw **eigen contactpersoon** die u verder helpt. Ook bieden wij u een **offerte op maat** aan. Hierdoor krijgt u telkens weer de scherpste prijs op de markt.

Dankzij ons team van **gespecialiseerde designers** kunnen wij al uw ontwerpen intern voorzien. Zo hoeft u niet op zoek te gaan naar een externe partner en bent u ervan verzekerd dat uw drukwerk onmiddellijk gereed is voor de persen.

U kan dan ook terecht bij ons voor meer dan simpelweg flyers, folders, magazines, affiches, ... Of het nu voor uw interne communicatie of uw beursstand is, Flyer.be heeft alles wat u zoekt. Zo beschikken we zelfs over een volledig gamma van **bedrukbare relatiegeschenken** waarmee u zich gemakkelijk kan onderscheiden van de concurrentie. En ook voor uw **kantoorbenodigdheden** kan u bij ons terecht.

Al onze producten worden professioneel **gedrukt in België**. Zo beperken we onze **ecologische voetafdruk**, is uw drukwerk **sneller geleverd** en krijgt u de **beste prijs** zonder te moeten inleveren aan **kwaliteit!**

U kan zelfs blijven rekenen op ons wanneer uw drukwerk er reeds is. Dankzij onze **2 digitale drukpersen** kunnen wij namelijk **variabel drukwerk** aanbieden. Zo kunnen wij bijvoorbeeld gemakkelijk enveloppen bedrukken met hierop alle adressen in uw klantenbestand. Ook **sealen**, het proces waarin uw drukwerk beschermd wordt met een plasticfolie, vormt geen probleem voor ons.

We gaan zelfs zo ver voor u dat u het huis niet meer hoeft te verlaten om uw drukwerk uit te sturen. Dankzij Flypost, onze dienst in **samenwerking met bPost**, kan u in enkele klikken uw bedeling vastleggen. Wij zorgen wel voor de rest. Zo spaart u tijd en geld uit.

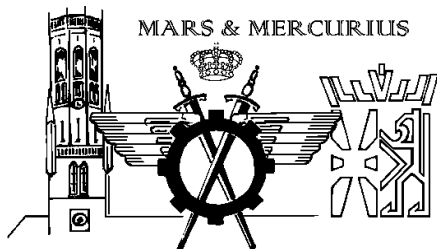
Doorheen dit volledig proces blijft onze klantendienst te allen tijde ter uw beschikking. Hiermee garanderen wij u keer op keer de vlotste ervaring op de markt, en dat aan de laagste prijs! Dus waar wacht u nog op? Kies voor Flyer.be.

M&M CONTACT

Jaargang 26 – Nummer 3

September 2021

COLOFON

Maatschappelijke zetel

Mars & Mercurius Brugge/West-Vlaanderen vzw
Kuipersstraat 21
8000 BRUGGE

Secretariaat en redactieadres

Spalaan 49
8400 OOSTENDE
marsmercurius.brww@gmail.com

Ondernemingsnummer

0887401827

Bankrelaties

IBAN : BE49 2800 4089 8671
BIC : GEBABEBB

Ereleden

Carl Decaluwé, Paul Breyne
Jean baron de Bethune, Christof Dejaegher
Philippe De Cock, Willy Herteleer, Michel Hofman

Eindredactie

Ronny Vermeersch

Werkten mee aan dit nummer

François Crepain, Jan De Vos, Ivan Loncke
Freddy Vervaeke, Stefaan Vergaerde

Lay-out

Jan De Vos

Druk

Drukkerij Flyer | Korte Gotevlietstraat 9, Brugge

Fotoverantwoording

Eigen opnames of publiek domein,
tenzij anders vermeld
Coverfoto: www.tibetanreview.net

Verantwoordelijke uitgever

Jan De Vos
Kuipersstraat 21 | 8000 BRUGGE

De auteurs zijn verantwoordelijk voor
de inhoud van hun bijdragen

Woordje van de Voorzitter

Waarde Mars & Mercurius leden en sympathisanten,

We staan er weer! En hoe!

Inderdaad, na meer dan tien maanden mogen we eindelijk weer activiteiten aanbieden en kunnen we elkaar weer ontmoeten. Voor velen wogen de lockdownperiodes zwaar en het eerste weerzien was dan ook zeer hartelijk. De opkomst en de sfeer op onze voorbije eerste twee activiteiten spraken boekdelen.

De voorbije maanden konden we wel digitaal verder werken, maar we geven grif toe dat een Zoomconferentie, een digitale nieuwsbrief en zelfs een goed gestoffeerd tijdschrift niet kunnen tippen aan onze maandelijkse bijeenkomsten. We hebben dan ook bewust de publicatie van deze editie een maand uitgesteld, zodat we verslag kunnen uitbrengen over onze eerste activiteiten. Kwestie ook van weer wat meer “vlees aan het bot” te hebben.

Het programma voor de komende maanden ligt ook al vast en jullie vinden meer daarover verder in dit tijdschrift. Hopelijk blijft iedereen het daarbij veilig houden, want we hadden het geluk elkaar gezond en wel terug te zien en hebben er dus alle belang bij om voorzichtig te blijven bij onze contacten. We moeten beseffen dat de coronacijfers weer zorgwekkend evolueren en we zijn het dus aan elkaar verplicht om de geldende maatregelen goed te respecteren. We volgen de beslissingen van de overheden van nabij op en indien nodig zullen we ons programma of de te respecteren protocollen aanpassen.

Ik wil dit woordje nog besluiten met een bijzondere groet vanwege past-voorzitter François Crepain. Ook hij keek ernaar uit om terug present te zijn op activiteiten, maar een dringende zware hartoperatie in september besliste er anders over. Hij heeft me dan ook gevraagd zijn groeten over te brengen aan iedereen. Hij staat nog voor een lange revalidatie, maar niettemin heeft hij gezorgd dat ook in dit nummer een aflevering van zijn gewaardeerde reeks over het vredesvraagstuk voor en tijdens WOI kan verschijnen. Onze bijzondere dank en waardering hiervoor. We wensen hem graag verder een goed en spoedig herstel toe.

Jan De Vos
Voorzitter

INHOUD

Rubrieken

Colofon	3
Woordje van de voorzitter	3
Inhoud	4
Onze komende activiteiten	5
Van de Redactie	6

M&M en zijn Leden

<i>Voorbije activiteiten</i>	
1349	7
<i>Hoe de Pest Vlaanderen en Europa Veranderde</i>	
<i>Voordracht door Joren Vermeersch</i>	

<i>Maritiem-historische dag in Oostende...12</i>	
<i>Revival van de Brugse haven in de 17de eeuw</i>	
<i>Voordracht door Joris Surmont</i>	

M&M en Defensie

Chinese president Xi Jinping	18
<i>Het plan van de machtigste man ter wereld</i>	

M&M en Economie

Aardgas, een nieuw dilemma	22
<i>Over geopolitiek, economie en ecologie</i>	

M&M en Samenleving

Historicum

Vredesvraagstuk voor en tijdens WO1 ..	23
Het Belgisch goud en geld in 1940	38

Leger en Natie

Actie Sander steunt palliatieve zorg	46
--	----

Het leven in onze club

M&M Trefpunt	36
In memoriam	44

Voor al uw bloemen en geschenken,
leuke boeketten, trouw- en rouwwerk

't Groene huis
Malehoeklaan 18
8310 Sint Kruis Brugge
050 35 37 35
marianne.langenbick@pandora.be

ONZE KOMENDE ACTIVITEITEN

Avondconferentie

‘Klimaatopwarming en Antarctica’

Maandag 15 november 2021 om 20.00 uur in Groot Seminarie - Brugge

Kom meer te weten over de oorzaken, gevolgen en oplossingen van de klimaatopwarming. Geograaf Koen Meirlaen getuigt over de klimaatonderzoeken waar hij in Antarctica aan deelnam op de Belgische Prinses Elisabeth Poolbasis, gekend om zijn zero-emissie karakter, en over het klimaatproject *‘Oceans are rising, so get informed’*.

Academische Zitting 2021

Academische rede door Admiraal Michel Hofman, Chef Defensie

Zaterdag 4 december 2021 vanaf 10.00 uur in Hotel Van der Valk – Oostkamp | Gevolgd door receptie en lunchbuffet

“Defensie in beweging: uitdagingen en opportuniteiten van de transformatie”

Avondconferentie en nieuwjaarsreceptie

‘Hollywood Boulevard – Hoe Hollywood sterren maakt of kraakt’

Maandag 17 januari 2022 om 19.30 uur in Groot Seminarie – Brugge | Gevolgd door nieuwjaarsreceptie

Steven De Foer is Amerikakenner en journalist bij De Standaard. In “Hollywood Boulevard” vertelt hij welke filmsterren de voorbije eeuw het meest gekleurd hebben. In veertig meeslepende, merkwaardige levensverhalen vol glamour onthult hij de mythen en legenden van Hollywood. Of hij bevestigt ze, want zowat alles in Hollywood is *‘larger than life’*. Een alternatieve wereldgeschiedenis.

Jaarlijkse Algemene Vergadering

Zaterdag 19 februari 2022 om 10.30 uur in Kasteel van Moerkerke | Gevolgd door lunch en dansgelegenheid

Voor het eerst sedert 2019 zal onze jaarlijkse algemene statutaire vergadering opnieuw volgens de traditionele formule doorgaan.

Avondconferentie gevolgd door diner

“De toepassing van robottechnologie in de chirurgie”

Vrijdag 25 maart 2022 om 19.00 uur in Hotel Van der Valk | Gevolgd door diner

Dr Philippe Van Trappen is specialist gynaecoloog-oncoloog en is werkzaam in AZ Sint-Jan Brugge als Diensthoofd Gynaecologie-Verloskunde. Hij is een internationale gerenommeerde autoriteit op het vlak van robotchirurgie.

Van de Redactie

‘Dynamiek’

Ronny Vermeersch, ondervoorzitter en eindredacteur

De inhoud van een tijdschrift spreekt voor zich en de kwaliteit ervan evalueren hoort toe aan het lezerspubliek. Men zou kunnen zeggen dat een dergelijke appreciatie erg persoonlijk is en dus subjectief. Hoe breder de artikels zijn opgevat en hoe meer ze bedoeld zijn voor een breder publiek, hoe meer bestaat inderdaad het gevaar dat ze uit verscheidene maatschappelijke hoeken bekritiseerd worden: *‘le retour de flamme’*, uitdrukking die onze Franstalige burens uit het zuiden van het land nogal gebruiken om het risico in te schatten van een repercussie op een geplande actie. De meerderheid van onze leden weet evenwel wat een fysische terugslag kan betekenen en wat de blijvende gevolgen ervan kunnen zijn. De aangehaalde manier van schrijven is eerder als journalistiek – een dagelijks schrijven voor een uiteenlopend publiek – te bestempelen, waar de geestelijke terugslag schering en inslag is in een rubriek als een ‘Waarde redactie’.

Ons tijdschrift-ledenblad ‘M&M-Contact’ kan zeker niet onder de noemer journalistiek geplaatst worden. In tegendeel, de driemaandelijke bijdragen van onze redactie zijn goed beredeneerde en voorbereide artikels en bieden stof tot nadenken of zijn een aanzet om een discours erover te openen of verder te zetten. We kunnen er ook prat op gaan geen kritiek te ontvangen en eerder lof te krijgen voor de verschenen artikels die van de gewenste belangstelling genieten. Dit wil niet zeggen dat kritiek uit de boze zou zijn en wij ze naast ons neer zouden leggen. Ze zou zeker een plaats krijgen naast de vele suggesties en voorstellen met betrekking tot voorname en actuele thema’s die aansluiten of inpasbaar zijn in het weefsel van onze rubrieken. Rubrieken die eveneens aanpasbaar zijn, mocht er ingespeeld moeten worden op plotse belangrijke items die fundamenteel aanleunen bij de doeleinden van ‘Mars en Mercurius’ en de uitgesproken interessevelden van onze leden en sympathisanten.

Kan er dan sprake zijn van een aangehouden *‘quality care’* om maar even een Engelse term in dit stukje in te voegen, zodat we ‘in’ blijven,

en internationaal klinken? Met zijn allen, van auteurs en hoofdredacteur tot eindredacteur dragen we die ‘zorg’ om een aangenaam en leesbaar document aan te bieden. De *‘quality control’*, ligt terecht bij de lezer, zoals uit het voorgaande blijkt.

Deze zorg en bezorgdheid gaat ook uit naar de neerslag – soms kort maar meestal uitgebreid – van de voorbije conferenties. Dit wordt stellig geapprecieerd en zorgt eveneens voor een band met onze activiteiten bij leden en sympathisanten die wegens omstandigheden of door hun leeftijd of beperkte mobiliteit de conferenties niet kunnen bijwonen. Op die manier voelen ze zich – zij het van op afstand – alsnog betrokken en kunnen ze aansluiten en zich inleven in de dynamiek van de evenementen.

Zo zijn we bij de notie dynamiek beland. Dynamiek wordt gegenereerd door energie: de motor die blijvend draaiend gehouden moet worden – soms in *‘ralenti’* – en steeds goed gesmeerd, om bij een lichte trek aan de gashendel de gewenste dynamiek te leveren. Wanneer we onder de rubriek ‘Onze komende activiteiten’ het aangeboden programma voor het laatste kwartaal van 2021 en al een stukje in het eerste kwartaal van 2022 bekijken, kunnen we niet anders dan vaststellen dat de vele inspanningen – de geleverde energie – die het kernbestuur, de leden van de ‘Raad van Bestuur’ en leden medewerkers gestadig opbrengen om een rijk en gevarieerd programma op te maken, ongetwijfeld de dynamiek gaande houden.

Dit ledenblad symboliseert de energie en dynamiek van onze club Mars en Mercurius Brugge/WVL

Ronny Vermeersch
Ondervoorzitter en eindredacteur

1349

Hoe de Zwarte Dood Vlaanderen en Europa veranderde

Avondconferentie
door Joren Vermeersch – Jurist en historicus

Verslag door Jan De Vos, voorzitter

Onze post-corona doorstart

Na ongeveer een jaar onderbreking door de coronamaatregelen, konden we in september eindelijk onze eerste activiteit opzetten. We hebben ervoor gekozen om tot september te wachten om zekerheid te hebben over de aankondigde versoepelingen en om ons eerste weerzien in veilige maar tegelijk haalbare omstandigheden te kunnen laten doorgaan. Want we waren van plan om er een feestelijke gebeurtenis van te maken!

De verwachtingen waren hoog gespannen en werden ruimschoots ingelost. We mochten niet minder dan 70 deelnemers verwelkomen en het weerzien was zeer hartelijk. Misschien hier en daar wat onwennig of twijfelend over de manier waarop je elkaar best kon begroeten.

Het hotel Van der Valk was een uitstekende en stijlvolle locatie om elkaar terug te zien: de vergader-, receptie- en dineerfaciliteiten waren voortreffelijk. Maar bovenal bracht spreker Joren Vermeersch een schitterende voordracht in de hem zo kenmerkende wervelende en meeslepende stijl. Tijdens de aansluitende receptie, die door onze club werd aangeboden, was ruimschoots tijd om onder elkaar een en ander bij te praten. Gespreksstof was er meer dan voldoende voor iedereen. De avond werd afgerond met een gezellig diner, waar verse seizoensoep, gepocheerde kabeljauw met groenten en kriel-aardappelen en een dame-blanche op het menu stonden, vergezeld van gepaste wijnen uiteraard. Meteen ook een goede gelegenheid om twee nieuwe leden voor te stellen.

Pas na elfen kon een tevreden bestuur de laatste deelnemers uitwuiwen.

Voorstelling van de spreker

Historicus en jurist Joren Vermeersch werd geboren in 1981. Hij is master de Rechten met post-masters Internationaal en Europees Recht (UGent, Coimbra, Wroclaw) en master in de Geschiedenis (UGent). In 2015 won hij de André Schaepdrijverprijs voor zijn studie over de Zwarte Dood. Hij werkte als jurist bij de Raad voor Vreemdelingenbetwistingen alvorens actief te worden in de nationale politiek.

In december 2019 stelde hij te Brugge zijn boek *“1349, Hoe de Zwarte Dood Vlaanderen en Europa veranderde”* voor. Het bleek al snel een schot in de roos te zijn, want enkele maanden later sloeg het coronavirus in alle hevigheid toe in Europa en werd zijn werk brandend actueel.

Inleiding tot de conferentie

De spreker neemt ons meteen mee naar de late Middeleeuwen, toen de Zwarte Dood toesloeg in Europa. Het moet als het ‘einde der tijden’ hebben aangevoeld toen mensen begonnen te kuchen en jeuk voelden en drie dagen later een brutale, plotse en pijnlijke dood stierven. In tegenstelling tot wat we nu met corona meemaken, was er toen geen patroon te zien, want iedereen kon getroffen worden en was er ook geen zicht op de oorzaken. Er werd hoogstens melding gemaakt van *‘ghecorrompeerde lucht’*.

‘Dergelijke traumatiserende gebeurtenissen laten sporen na in kronieken en archieven en weerklinken ook in literaire werken, in de kunsten en in de religieuze beleving.’ Aldus prof. dr Jan Dumolyn (UGent) in het voorwoord in het boek.

Verder viel ook op dat dit drama zich in korte tijd voltrok. In een amper twee tot vier maanden durende periode van massale sterfte werden bevolkingen massaal getroffen, waarbij bijvoorbeeld Venetië de helft van zijn inwoners verloor.

Aan de hand van historische bronnen biedt de spreker een inzicht in de samenleving in het toenmalige Graafschap Vlaanderen.

DIES IRAE – De gesel Gods slaat toe

Eerst worden verschillende pestuitbraken in de geschiedenis overlopen, vertrekkend van de bronstijd naar de jaren 540, toen via handelsroutes uit India de pestbaciil Alexandrië in Egypte bereikte en zich vervolgens in het Middellandse Zeegebied verspreidde. Eén derde van de toenmalige mediterrane bevolking bezweek aan de ziekte en hiermee werd de val van het Romeinse Rijk ingeluid.

Daarna sliep de ziekte in tot in de 14de eeuw. Ondertussen had Europa zich sterk ontwikkeld en de bevolking benaderde 100 miljoen mensen, maar deze hadden niet de minste resistentie tegen de pestbaciil ontwikkeld. Wanneer dan de ziekte in 1339 opnieuw opduikt aan het Issyk Koelmeer in Kirgizië vallen daar in korte tijd meer dan honderd doden en via de zijderoute kan de ziekte zich verspreiden tot in Azië, Europa en Noord-Afrika. Het duurt wel tot 1347 vooraleer de ziekte Italië bereikt, maar eenmaal daar slaat deze in alle hevigheid toe. Schepen brengen de ziekte vanuit het Byzantijnse Rijk eerst in Messina op

Sicilië. Italiaanse kroniekschrijvers leren ons hoe de ziekte zich daarna als een olievlek verspreidt tot in Noord-Italië. In de drie jaren daarop verspreidt de ziekte zich in heel Europa en ontstaat in alle steden paniek, wantrouwen en ontmenselijking. Telkens in heftige periodes van zowat 3 maanden, vooraleer de ziekte verder trekt tot in Noord-Rusland en IJsland. Het geschatte overlijden van zowat één derde van de Europese bevolking was een ware demografische schok en dankzij kronieken met schitterende miniaturen en andere afbeeldingen kunnen we ons een beeld vormen van deze catastrofe.

Joren Vermeersch illustreert dit verloop met een kaart van Europa die de grote besmettingshaarden aangeeft. Het Graafschap Vlaanderen staat daarop groen ingekleurd als een weinig getroffen regio, maar de spreker weerlegt dit met verschillende *indirecte* argumenten.

*Collectieve begrafenis van pestslachtoffers in Doornik.
Miniatuur van Pierart dou Tielt in de Kroniek van Abt Gilles Li
Muisit. (Koninklijke Bibliotheek van België)*

Vooreerst maakt de kroniek van Abt Gilles Li Muisit melding van 20.000 pestdoden in Doornik in september 1349. Deze stad lag op een

halve dagmars van de grote Vlaamse steden en op de inlandse vaarroutes van graanschepen. Op deze schepen reisden ratten mee die bijdroegen tot de snelle verspreiding van de pestbaci in Vlaanderen.

De ziekte zorgde ook voor een opstoot van emoties, angst en haat in heel Europa. Divergente groepen in de marge van de samenleving werden geculpabiliseerd en gevisieerd en bijzonder de joden werden als schuldigen aangewezen, waardoor de mythe ontstond dat joden de waterbronnen van christenen hadden vergiftigd. In diezelfde kroniek beschrijft Abt Gilles Li Muisit hoe de bevolking van Brussel in 1349 de joden uit hun huizen verdreef en collectief verbrandde op brandstapels. Deze haat werd niet aangestuurd door machthebbers, integendeel want de Kerk verzette zich ertegen, maar ontstond bij het gewone volk

Jodenverbranding in Brussel in 1349. Miniatuur van Pierart dou Tielt in de Kroniek van Abt Gilles Li Muisit. (Koninklijke Bibliotheek van België)

De angst leidde ook tot zelfhaat. De christelijke cultuur was doordrenkt van het individueel en collectief besef van schuld en boete en de pest werd gezien als een straf van God voor een collectief zondige samenleving. In grote steden ontstonden broedersschappen van flagellanten die zichzelf geselden als boetedoening. In Nieuwpoort bijvoorbeeld telden ze een driehonderdtal leden en in Brussel zelfs duizenden.

De 'Cruusbroeders' trekken door Doornik. Miniatuur van Pierart dou Tielt in de Kroniek van Abt Gilles Li Muisit. (Koninklijke Bibliotheek van België)

Daarna haalt de spreker ook een aantal *directe* argumenten aan. In een oorkonde van 18 juli en 15 augustus 1349 verleent Graaf Lodewijk van Male toelating aan de stad Brugge om twee nieuwe kerkhoven aan te leggen, elk zes voetbalvelden groot en goed voor ongeveer 12.000 graven. Ook hier dus zowat één derde van de bevolking. Al vanaf het

begin van de epidemie puilden de begraafplaatsen in de stad immers uit door de massale sterfte.

Verder wijzen de hospitaalarchieven van De Potterie en Sint-Jan erop dat het voltallige personeel van beide ziekenhuizen in augustus-september 1349 overleed aan de ziekte, want in de rekeningen van 1350 zijn geen betalingen op hun naam meer te vinden. Verder valt op dat de Brugse stadsrekeningen van 1349 niet bewaard werden in Brugge, maar in Gent. Dit wijst op paniek en chaos in de stadsadministratie, waarna de schepenen de stad verlieten en zich in veiliger oorden afzonderden.

De ziekte sloeg dus hard toe in de steden, maar omdat de helft van de bevolking toen op het platteland leefde, vroeg de spreker zich af hoe de toestand daar was. In het beroemde Decamerone beschrijft Boccaccio hoe hij de pest overleefde door zich te verschuilen op het veilig geachte platteland. Volgens Joren Vermeersch werd het platteland in Vlaanderen echter even erg getroffen, wat onder meer blijkt uit de archieven van het kapittel van de Brugse Sint-Donaaskerk. Daar werd op 30 september 1350 ingevolge een massale sterfte voor dat jaar een terugval genoteerd in de inkomsten uit de tienden die betaald werden op de landgoederen van het kapittel. Verder is vanaf september 1349 een sterke stijging van de benoemingbesluiten van priesters op de omliggende plattelandsparochies te zien, uiteraard om gestorven priesters te vervangen. Ook in de lijsten van cijnsplichtigen van liefdadigheidsinstellingen of van werknemers in bijvoorbeeld de Blankenbergse Wateringen is een toename van de sterfte te zien. Ook verdere demografische bronnen laten niet toe te besluiten dat het platteland minder erg getroffen werd. In tegendeel, de stedelijke gemeenschappen ontwikkelden veel sneller een zekere immuniteit door hun grotere aantallen, waar in afgelegen dorpen en hofsteden de bevolking vaak werd uitgeroeid.

DEUS EX MACHINA – Een nieuwe wereld

De Zwarte Dood sloeg abrupt toe in Europa en veroorzaakte de dood van één derde van de bevolking. Snel als een zeis maaide de ziekte door een samenleving waar alles zich traag ontwikkelde. De vraag hoe het de overlevenden verging en in welke wereld zij ontwaakten uit de nachtmerrie die hun dierbaren wegrukte is dan ook zeer interessant.

De drie 'gesels Gods' – oorlog, pest en hongersnood – waren in die tijd tastbare bedreigingen in het dagelijks bestaan, maar van oorlog bleven onze streken alvast gespaard. Waar de veertiende eeuw bijzonder rumoerig begon met de verbeterde onafhankelijkheidsstrijd van Vlaanderen tegen Frankrijk en de aansluitende machtsstrijd tussen de grote Vlaamse steden, braken na de pestepidemie merkwaardig vreedvolle jaren aan. De uitputting na de Zwarte Dood stelde blijkbaar, minstens tijdelijk, een einde aan de vele vijandelijkheden.

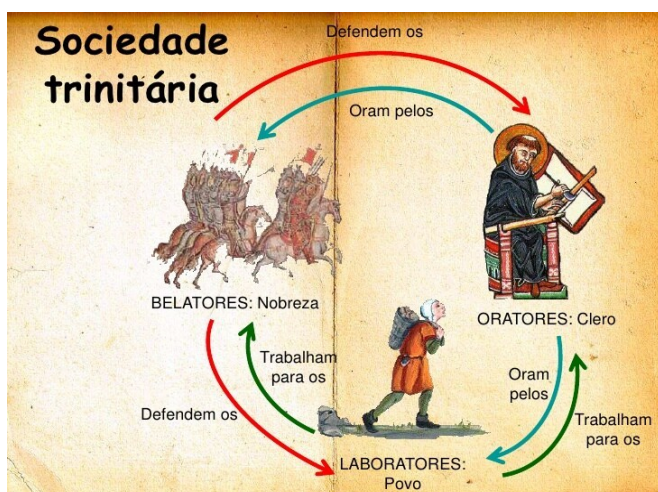
In de eerste helft van de veertiende eeuw sloeg de hongersnood tot tweemaal toe. Felle kou en regen deden in 1315-1316 in West-Europa de oogsten mislukken en duizenden stierven van honger. Bovendien werkte de langdurige honger mentaal en maatschappelijk ontwrichtend. In die tijd was graan het hoofdbestanddeel in de voeding en de graanprijzen werden nauwlettend gevolgd, want tegenvallende oogsten of verstoringen van de aanvoer door bijvoorbeeld oorlog konden de

graanprijs de hoogte injagen en de economie ontwrichten. In de jaren na de grote pestepidemie slaagden de grafelijke en stedelijke overheden er gelukkig in de graanprijs goed onder controle te houden en nieuwe hongersnood te vermijden.

Ook op het vlak van zeden en gewoonten gingen grote veranderingen door de samenleving. De opstoten van haat en onverdraagzaamheid, maar ook zelfhaat en religieuze ijver tijdens de epidemie kwamen reeds aan bod. Na de epidemie vierden hedonisme, ordeloosheid, zorgeloosheid en extreme stress hoogtij. Overlevenden beseften dat ze aan de dood ontsnapt waren en de wereld opnieuw voor zich gewonnen hadden. Na het trauma van de Zwarte Dood werden feest en genot boven alles gesteld, zodat de overheid moest tussenkomen. Meerdere wetgevende bronnen illustreren welk gedrag bij de elite nog geoorloofd was en welk niet. Een Gents 'Voorgebod' van 13 december 1349 legde een sluitingsuur op voor de drankgelegenheden, wat werd gesteund door de werkgevers, die hun werknemers 's morgens liefst nuchter zagen opdagen. Op 28 december werden de uitbaters van drankgelegenheden verboden nog alcoholische dranken thuis af te leveren na sluitingsuur en op 6 januari 1350 volgde een verbod op straatprostitutie. Maar geweld en verkrachting bleven welig tieren, zodat venerische ziekten en het ontbreken van voorbehoedsmiddelen hun sporen nalieten.

De zedeloosheid verdween echter niet en de dogma's en het gezag van de Kerk kalfden af. Aan de zogenaamde laatmiddeleeuwse bandeloosheid werd pas twee eeuwen later een einde gesteld door de Reformatie en de Contrareformatie, die tot een verkillung in een zedelijker en preutser wordende samenleving leidden.

Sociaal-economisch was de samenleving geordend volgens een heldere drieklassenstructuur. De *Oratores* of clerici baden voor het zielenheil van de bevolking. De *Belatores* of adel beschermde de christenheid, onder meer door het voeren van dynastieke oorlogen. Ze waren vrijgesteld van fysieke arbeid en hadden het monopolie op het plattelandsbezit. De *Laboratores* tenslotte werden minachtend bekeken en waren veroordeeld om voor de christenheid te werken. Dit goddelijk gesanctioneerd systeem was tot dusver amper in vraag gesteld, maar werd door de epidemie overhoop gehaald.

De middeleeuwse maatschappelijke drieklassenstructuur
Illustratie: www.pt.slideshare.net/edsousa71/

Vóór de Zwarte Dood groeide de bevolking sterk aan en door de sterkere vraag naar pachtgronden schoot de prijs van de grond snel omhoog. Pachtters stonden daar machteloos tegenover. De Zwarte Dood maakte hier een einde aan, want door de massale sterfte ontstond een schaarste aan arbeidskrachten, zodat arbeiders hoge looneisen stelden en werkgevers elkaar moesten beconcurreren. De vraag naar gronden verminderde en de pachtopbrengsten werden zowat gehalveerd, zodat de adel verarmde. Deze laatste zag zich verplicht gronden te verkopen aan een opkomende klasse van zelfbewuste rijke herenboeren. Dit maakte een einde aan de grote landdomeinen met rentmeesters en dagloners en de familiale landbouw nam het voortouw. Hiermee leek een vermeende gouden eeuw van de arbeid in het verschiet.

In Vlaanderen leefde de helft van de bevolking in steden, zodat de stedelijke economie een belangrijke factor was. Deze werd volledig gemonetariseerd en gebureaucratiseerd, de lonen werden minutieus vastgelegd en de ambachtskeuren moesten gehomologeerd worden door de stedelijke overheid. Voortaan deelden stadspatriciërs en meesterwevers letterlijk 'de lakens uit'. Ze hadden veel macht in de steden, konden produceren aan lage lonen en daarna het laken duur verkopen aan internationale handelaars. Deze toevloed aan geld weerspiegelde zich in de architectuur in de steden. De bouw van het Brugse stadhuis bijvoorbeeld, werd aangevat in 1370.

Merkwaardig genoeg trad in diezelfde periode in vrijwel heel Europa een sterke muntontwaarding op, zodat de prijzen in twee jaar tijd verdubbelden. Onbegrijpelijk, want er heerste geen schaarste en alles was in overvloed aanwezig. Hierover bestaan verschillende theorieën en de spreker meent dat de Amerikaanse econoom Irving Fisher, die in 1920 zijn 'Kwantitatieve Geldtheorie' formuleerde, het bij het rechte eind heeft. Door de afgenomen bevolking daalde het volume aan economische transacties, terwijl het geld in omloop in volume even groot bleef. Dergelijk onevenwicht werkt inflatie in de hand en verklaart de oplopende prijzen. Na de epidemie braken 'dure tijden' aan en de prijsstijgingen zorgden in Vlaamse steden voor spanningen en conflicten tussen ambachten.

De Zwarte Dood had een derde van de bevolking weggemaaid en zorgde voor een ongeziene economische transitie. De winnaar was de kleine boer op het platteland en de verliezer was de adel die geconfronteerd werd met dalende grondrentes en een toenemende muntontwaarding. De verarmde adel was verplicht zijn dochters uit te huwelijken aan de stedelijke elite, zodat een nieuwe economische en politieke macht ontstond. □

In zijn boek "1349, Hoe de Zwarte Dood Vlaanderen en Europa veranderde" beschrijft de spreker in het derde hoofdstuk 'Dura Lex, Sed Lex' hoe de elite de klok wou terugdraaien. Dit kon niet aan bod komen in de uiteenzetting, maar in volgend nummer zal hiervan een samenvatting gepubliceerd worden.

Uit onze fototheek

Voorstelling Robert Coppejans met peter Christian Van Hulle

Voorstelling Daniël De Bruyckere met peter Eddy Anthierens

Maritiem-historische dag in Oostende

Voordracht – lunch – bezoek Walraversijde

door Joris Surmont – Marineofficier buiten dienst en stadsgids

Verslag door Jan De Vos, voorzitter

Op 14 oktober trokken we voor een eendaagse activiteit naar Oostende. Deze was reeds gepland in oktober 2020, maar eens te meer stak het coronavirus daar een stokje voor. Maar uitgesteld is niet verloren. Tegen 10 uur maakten 51 deelnemers hun opwachting in de polyvalente zaal in Marinekazerne Bootsman Jonsen. Ons lid Joris Surmont bracht er een lezing over de revival van de Brugse haven tijdens de 17de eeuw. Na een goed gedocumenteerde historische inleiding, leidde hij ons aan de hand van twee weinig gekende schilderijen van Hendrik van Minderhout door het maritieme reilen en zeilen in die tijd. Voor velen een ware revelatie. Na een gesmaakte lunch in restaurant *Runway 26-08* nabij de Oostendse luchthaven trokken we naar de vlakbij gelegen archeologische site 'ANNO 1465' in het provinciaal domein Raversijde, waar een deskundige gids ons het leven in het middeleeuwse vissersdorp Walraversijde schetste.

Voorstelling van de spreker

Joris Surmont is een man van de zee. Al op jonge leeftijd trok hij de zee op als scheepsjongen en hij studeerde aan de Visserijschool, waar hij de brevetten van scheepswerktuigkundige en van schipper ter zeevisserij behaalde. Hij maakte verschillende reizen naar IJsland aan boord van indrukwekkende IJslandtrawlers. Na enkele jaren vaart behaalde hij het getuigschrift van hoger middelbaar onderwijs via de Middenjury, waarna hij dienst nam bij de Marine en studeerde voor industrieel ingenieur. Hij doorliep er een volledige carrière als technisch officier en nam onder andere de leiding over een aantal moderniseringsprojecten voor de wapenelektronische systemen van de fregatten.

We voegen tot slot nog toe dat Joris Surmont maatschappelijk sterk geëngageerd blijft in de wereld van de zeevisserij. Hij heeft al enkele publicaties op zijn naam staan en organiseert ook evenementen waarvan hij de opbrengst schenkt aan een sociaal doel.

Lezing “De revival van de Brugse haven in de zeventiende eeuw”

De woelige zeventiende eeuw

Joris Surmont leidde het onderwerp in met een overzicht van de historische ontwikkelingen tijdens de zeventiende eeuw. Het was een woelige tijd met wisselende allianties. Tijdens de Tachtigjarige Oorlog (1568-1648) zaaide het Spaansgezinde Vlaamse Eskader terreur in de zuidelijke Noordzee. Maurits van Nassau trok hiertegen ten strijde en overwon de Spanjaarden in 1600 nabij Nieuwpoort. Duinkerke kon hij niet bereiken en ook Oostende hield met de steun van Engeland stand tegen een 3 jaar en 3 maanden durende belegering. In 1604 veroverde Maurits echter wel nog Sluis.

In 1635 sloten de Verenigde Provinciën en Frankrijk een verbond tegen Spanje, maar omdat de macht in Europa geleidelijk naar Frankrijk

verschoof, sloot de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden opnieuw vrede met Spanje. Het was pas in 1648 dat met de Vrede van Westfalen een einde kwam aan de Tachtigjarige Oorlog.

Midden zeventiende eeuw woedde in Engeland een burgeroorlog en in 1649 kwam de republikein Oliver Cromwell aan de macht. Hij schafte de monarchie af en liet koning Charles I onthoofden, waarna diens zoon Charles II naar het continent vluchtte en vanaf 1656 gedurende drie jaar in ballingschap verbleef in Brugge. Na de dood van Cromwell kon Charles II de troon opnieuw bezetten en als dank schonk hij de Bruggelingen eeuwwigdurende visserijrechten voor vijftig Brugse schepen. Tijdens de Tachtigjarige Oorlog sloten Engeland en de Republiek een bondgenootschap tegen de Habsburgers, maar toen

Spanje na de vrede van Munster zijn status van wereldmacht verloor, wedijverden beide bondgenoten om de voormalige Spaanse kolonies te bemachtigen. Het Engelse Parlement keurde in 1651 de 'Akte van Navigatie' goed, waardoor nog enkel Engelse schepen goederen uit overzeese gebieden naar Engeland mochten aanvoeren. Noord-Nederlandse vaartuigen die Britse havens aandeden werden voortaan geconfisqueerd. Dit vormde de aanleiding voor in totaal vier Engels-Nederlandse oorlogen, waarvan de eerste in 1653 werd uitgevochten voor de kust van Nieuwpoort en die voor de Republiek uitliep op één van de zwaarste maritieme nederlagen in de Nederlandse geschiedenis. Tijdens de Tweede Engels-Nederlandse oorlog voer admiraal De Ruyter de Theems op om in Chatam met succes een groot deel van de Engelse vloot te kelderen.

Het verbranden van de Engelse vloot voor Chatam
Door Peter van de Velde (beeld www.nl.wikipedia.org)

In 1665 brak de pest uit in Londen en eind dat jaar bracht een Engelse koopman de ziekte naar Brugge, waar 1357 slachtoffers bezweken. De stad bleef een jaar lang afgesloten voor alle schepen en reizigers uit de getroffen gebieden.

Toen in 1667 de Spaanse koning Filips IV overleed, viel Lodewijk XIV de Zuidelijke Nederlanden aan, om zo het devolutie- of erfenisrecht van zijn Spaanse echtgenote Maria-Theresia op te eisen. Een alliantie tussen Zweden, Engeland en de Republiek bracht de Fransen echter tot staan. Omdat de bruidsschat van Maria-Theresia voor afstand van de erfrechten, ten belope van 500.000 gouden ecu's, nooit werd uitbetaald, erfde de vierjarige zoon van Filips IV uit een tweede huwelijk de troon.

In 1672 viel een coalitie van Engeland, Frankrijk, Münster en Keulen de Nederlanden aan. Stadhouder Willem III kon de Fransen een halt toeroepen en een bondgenootschap met Spanje en Brandenburg uit de brand slepen, terwijl admiraal De Ruyter tot driemaal toe de Engelse vloot versloeg, waarna Engeland zich uit het conflict terugtrok.

Ondertussen maakten protestantse Engelse edellieden zich zorgen over de katholieke geloofsovertuiging van koning Jacob II, waarvan de dochter Mary Stuart gehuwd was met Willem III. Na een militaire campagne in 1688 slaagden ze erin de protestantse Willem III op de Engelse troon te krijgen. Dit leidde tot de *Glorious Revolution* en legde de basis van de Engelse parlementaire democratie.

Zowel tijdens de Negenjarige Oorlog (1688-1697) als tijdens de Spaanse Successieoorlog (1701-1713) stonden Engeland en de Republiek samen tegenover Frankrijk. De mateloze expansiedrang van koning Lodewijk XIV zorgde voor hongersnood en bracht Frankrijk op

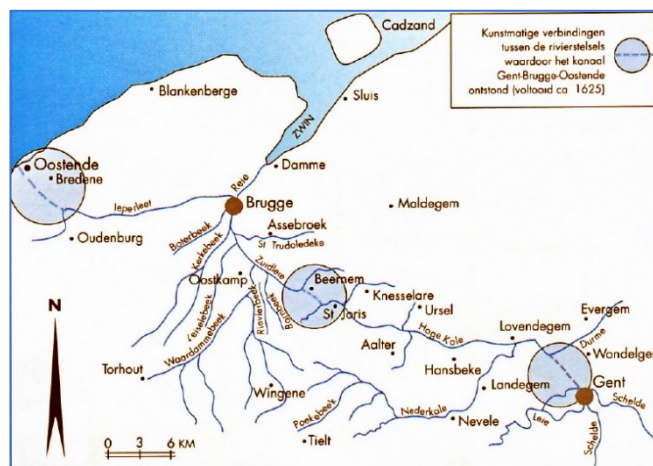
de rand van het bankroet. De Franse koning moest daarop inbinden.

Onze landsvoogden, aartshertogen Albrecht en Isabella, en hun opvolgers bouwden de Zuidelijke Nederlanden uit tot een katholiek orthodox bolwerk en geheel in de geest van de contrareformatie ontstonden nieuwe congregaties en nam het belang van de religieuze kunst en architectuur toe.

Brugge en Gent op zoek naar een verbinding met de zee

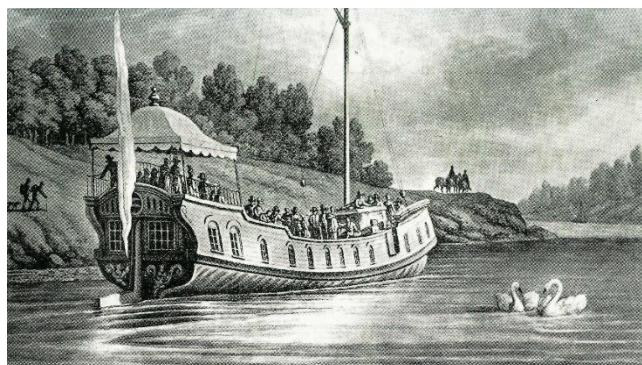
Nadat Maurits van Nassau in 1604 Suis veroverd had, heerste de vloot van de Noordelijke Nederlanden op de Westerschelde en in het Zwin. Brugge, Gent en Antwerpen verloren hun vrije uitweg naar zee en Antwerpen moest haar positie als metropool afstaan aan Middelburg, Dordrecht, Rotterdam en Amsterdam, zodat de handel zich verlegde naar het Noorden en de Gouden Eeuw zich aanbood in de Verenigde Provinciën.

Het Zuiden behield moeizaam de havens van Oostende, Nieuwpoort en Duinkerke en na het afsluiten van het Twaalfjarig Bestand (1609-1621) gaven Albrecht en Isabelle in 1613 opdracht om vanuit Gent en Brugge kanalen te graven naar deze drie havens.

Aanleg van het kanaal van Oostende naar Gent en Brugge
Beeld www.valleivandezuidleie.be

De werken aan het kanaal Gent-Brugge werden onmiddellijk aangevat, maar werden door technische moeilijkheden pas in 1623 afgerond. Het traject Brugge-Plassendale werd gerealiseerd in 1618-1619 en de verdere aansluiting naar de Oostendse haven in 1622-1623. Het getij in de Oostendse haven vergde immers eerst de bouw van een sluizencomplex in Plassendale. Het zou daarna nog tot 1641 duren vooraleer de verbinding Nieuwpoort-Veurne-Duinkerke klaar was. Op de kanalen werden bargediensten ingericht om de investeringen terug te winnen.

De Brugse Handelskom

Door het Verdrag van Munster werd de Schelde definitief afgesloten, waardoor de Oostendse haven aan belang won. De bestaande kanalen werden verder uitgediept en vanaf 1664 konden schepen van 300 ton tot in Brugge varen en schepen van 100 ton tot in Gent. Op aandringen van de Bruggelingen liet gouverneur-generaal Markies de Castellarodrigo in 1665 nabij de Dampoort een handelsdok van 300 op 100 meter graven. De haveninfrastructuur bestond uit kaaien, stapelplaatsen en scheepswerven en aan de noordzijde werd het dok beschermd door het bastion *Fort Lapin*. Een schilderij van Cornelis van Caukercken bood een goed beeld van de nieuwe havenkom en vesting. De vijftalige legende van het schilderij – dat duidelijk een promotiedoel had – leert dat het dok berekend was op schepen van 200 last (hetzij 400 ton) met een diepgang tot 18 voet (hetzij 4,94 meter), wat overeenkomt met middelgrote zeeschepen uit die tijd. Nadat in 1676 in Oostende de nieuwe sluis Slijkens in gebruik werd genomen, die schepen tot 10 meter breed met een diepgang tot 4,1 meter kon schutten, kregen de Zuidelijke Nederlanden eindelijk een volwaardige scheepvaartverbinding met de zee. Het scheepvaartverkeer naar Brugge nam een hoge vlucht met schepen uit Engeland, Frankrijk, de Verenigde Provinciën, Spanje, Ierland en Scandinavië.

De belemmeringen van de vrije doorvaart

Al snel ontstonden spanningen tussen Oostende, Brugge en Gent omwille van de rechten van de plaatselijke schippersambachten, waaronder het recht op 'lastbreken'. Dit is de verplichting voor aankomende schepen om hun last op vaartuigen van lokale ambachten over te laden, die dan het vervoer naar de volgende stad deden. Deze economische belemmering werd door gouverneur-generaal Karel van Lorreinen afgeschaft op 15 mei 1763, maar de spanningen bleven.

De nieuwe handelsbeurs

De Brugse Gilde der Makelaars wilde aansluiten op deze nieuwe dynamiek en besliste op 24 maart 1665 om een nieuwe handelsbeurs op te richten, om de vroegere Brugse Beurs te doen herleven. In de Lakenhalle onder het Belfort werden dagelijks bank- en wisselverrichtingen en goederen transacties verricht en ook schippers konden er hun diensten aanbieden. Vooral in de handel met Spanje werden fortuinen vergaard: textiel, tapijten, diamant en boeken werden geëxporteerd en koloniale en mediterrane goederen geïmporteerd. Ook werd vastgehouden aan de wolstapel, zodat eind zestiende eeuw vrijwel alle wol afkomstig was uit Spanje. Nadat de Spaanse kooplieden in 1705 Brugge verliet, volgden veel Brugse handelshuizen hen naar Cadix, Lissabon en Sevilla en naar de Canarische Eilanden. Deze Bruggelingen kwamen goed gefortuneerd terug naar Brugge en door deze welstand nam de bouw van godshuizen en kloosters snel toe en werden burgerwoningen volop gerenoveerd.

De Brugse vloot

De Brugse vloot groeide aan tot zowat 80 vaartuigen en zorgde voor toenemende economische bedrijvigheid. Dit was vooral het gevolg van de Engels-Nederlandse conflicten, die de Noord-Nederlandse zeelui en reders deden uitwijken naar het veilige Brugge en van de Spaans-

Engelse coalitie, die stabiliteit bracht in de Zuidelijke Nederlanden.

De zeeroutes naar Spanje en de Middellandse Zee werden voortdurend bedreigd door kaapvaarders, wat de schepen verplichtte om in 'admiraalschap' te varen, dit wil zeggen in konvooi onder begeleiding van een of meerdere sterke en goed bewapende schepen, uiteraard tegen betaling.

De aanhoudende conflicten zorgden voor een ongebreidelde kaapvaart. Reders van koopvaardischepen kregen een 'kaperbrief' die hen toestond vijandelijke schepen te enteren en op te brengen en schip en lading te verkopen. De kaapvaart werd bijzonder winstgevend, zodat de vorsten hun deel opeisten. Voor oorlogvoerende partijen was het bovendien een ideale manier om de tegenstander economisch uit te putten. Kaapvaart was toen een eerbaar beroep en de Vlamingen uit Duinkerke, Nieuwpoort en Oostende waren daar zeer bedreven in. Ze maakten in enkele jaren samen met de Spaanse vloot meer dan 1.500 Franse en Engelse schepen buit, zodat Duinkerke tweemaal belegerd werd, om in 1662 door Frankrijk geannexeerd te worden. Meteen daarna stimuleerde Lodewijk XIV de Franse kaapvaart, met de Frans-Vlaming Jan Bart als meest bekende kaper.

Nogmaals de Brugse Handelskom

Kunstschilder Hendrik van Minderhout maakte in 1665 een '*Zicht op de Brugse Handelskom*', vermoedelijk ter gelegenheid van de inhuldiging, waarop schepen uit die tijd met op de achtergrond de Brugse torens te zien zijn. Hiervan bestaan meerdere versies, waarvan één bewaard wordt door het Groeninghemuseum te Brugge. Kunsthistorici hebben twijfels geuit over deze voorstelling en menen op basis van de kaart van Marcus Gerards dat dergelijke schepen de Brugse haven niet konden aandoen.

Nader onderzoek door Joris Surmont brengt hem evenwel tot andere conclusies. Het linkse '*t Schip De Vis*' is volgens de details op het schilderij waarschijnlijk een walvisvaarder, wat overeenstemt met de werkelijkheid, want op 7 oktober 1665 zagen de Brugse reders van de Groenlandse Compagnie hun drie walvisvaarders na een eerste succesvolle campagne in Brugge afmeren.

*Brugse Handelskom volgens Hendrik van Minderhout (1665)
Groeninghemuseum Brugge (Beeld www.pinterest.com)*

Om meer te weten te komen over de bouw van deze schepen raadpleegde de spreker het standaardwerk over scheepsbouw uit 1671 van

Nicolaas Witsen, een Amsterdamse diplomaat, cartograaf en bewindvoerder van de West-Indische Compagnie, met grote belangstelling voor de maritieme wetenschappen. Witsen had ook nauwe contacten met tsaar Peter de Grote voor diens plannen voor de bouw van een machtige Russische vloot.

Het tweede schip links is een fluit, een koopvaarder met de typische volronde romp en steile stevens. Het schip maakt slagzij en ligt waarschijnlijk 'gekrengd' op één zijde om toe te laten dat de naden van de onderwaterbeplanking van de romp 'gekalefaat' of 'gebreeuwd' worden. Dit wil zeggen met hennep en pek opgestopt om de waterdichtheid en de stevigheid van de romp te verbeteren.

Het middelste schip is de pinas 'Vlaenderen' die een saluutschot afvuurt. Pinassen waren koopvaarders die ook als militair schip gebruikt werden om konvooien te begeleiden. Ze waren vooral bekend als retourschepen op de Oost-Indië vaart. Op de spiegel staat 'VIVA VLANDEREN' en daaronder het jaartal 1653. Maar deze vermelding op het schilderij is vermoedelijk pas later aangebracht. De oorlogswimpel op de grote mast duidt aan dat er militairen ingescheept zijn.

Het naar links gerichte schip is een fluit, waarvan vermoedelijk de lading wordt overgeladen voor verder transport naar de binnenstad of naar Gent. Het schip dat uiterst rechts tegen de kaai ligt met de boeg naar de toeschouwer tenslotte, is een pinas die vertrekkensklaar is.

De bedrijvigheid op de binnenschepen en in de masten van de zeilvaartuigen zorgen voor een aparte dynamiek die bewonderend wordt gadeslagen door toeschouwers aan wal.

Een stille getuige van ons Vlaams maritiem verleden

Een ander werk van Hendrik van Minderhout bevat een belangrijke boodschap uit de zeventiende eeuw. Het doek stelt '*Het Eskader van Duinkerke voor het Fort van Mardyck*' in 1652 voor, dus vier jaar na de Vrede van Munster. Vergeet niet dat Duinkerke een speelbal was in de oorlogen tussen Spanje en de Frans-Engelse coalitie.

Drie elementen in het schilderij tonen volgens spreker aan dat het om Mardyck gaat: de rede met de opvallende zandbank, de duinenrij en het staketsel links dat deel uitmaakte van de fortificaties. Deze elementen komen overeen met de details op de kaart van Capiteijn

Het Eskader van Duinkerke voor het Fort van Mardyck.
Hendrik van Minderhout
(Koninklijk Museum voor Schone Kunsten, Brussel)

Pieter Codde van Enchuizen. Het Fort van Mardyck was deel van de vooruitgeschoven verdediging van Duinkerke.

Onder impuls van de Spaanse koning Filips IV werd Spinola door Aartshertogin Isabella aangezet om de admiraliteit en de Vlaamse Vloot opnieuw te versterken. Spinola was ervan overtuigd dat Hollanders enkel via de zee konden bekampt worden door hen met een sterke Vlaamse Vloot economische schade te berokkenen en hen zo te verplichten te investeren in nieuwe en dure schepen.

De spreker legde daarna aan de hand van detailopnames van het schilderij uit hoe het mogelijk was de schepen aan de hand van maritieme iconografische elementen te identificeren en gelijkenissen en verschillen met de schepen op het doek 'De Brugse Handelskom' aan te tonen. Ook werd aan de hand van de chronogrammen op het doek afgeleid dat het om het jaar 1652 gaat. De spelling van de naam *Mardyck* op het staketsel als '*MarDlka reLICta*' laat toe met de hoofdletters de som de Romeinse cijfers M+D+I+L+I+C of 1652 te vormen. Zo laat ook de vermelding '*MILitant Leopoldo*' op de spiegel van de pinas Astra toe de som M+I+L+I+L+L+D of eveneens 1652 te vormen.

De verwijzing '*Astra Militant Leopoldo*' of '*Dat de sterren Leopold dienen*' is geen toeval. Aartshertog Leopold-Willem van Oostenrijk nam als toenmalige landvoogd in de Spaanse Nederlanden in 1652 de overgave van de Franse aanvoerder Graaf d'Estrade in Duinkerke in ontvangst. Daarnaast behaalde Leopold-Willem in 1652 nog andere overwinningen, zoals bij de ontzetting van Grevelingen, Mardyck en Duinkerke. Bovendien was in datzelfde jaar een komeet zichtbaar boven de Zuidelijke Nederlanden en gezien in die tijd nog sterk naar de astrologie gerefereerd werd, lag het voor de hand dat ook Hendrik van Minderhout daarnaar verwees.

Tot slot werd ook aandacht gevestigd op de grote gelijkenissen tussen de schepen op dit doek en deze op het schilderij over de Brugse Handelskom, zodat Hendrik van Minderhout voor het werk over de Brugse Handelskom waarschijnlijk teruggreep naar zijn vroeger werk over Mardyck

Epiloog

De opdrachten aan Hendrik van Minderhout voor '*Het Eskader van Duinkerke voor het Fort van Mardyck*' en '*Uitzicht op de Brugse Handelskom*' illustreren het belang van de scheepvaart in de Zuidelijke Nederlanden in de zeventiende eeuw. Het werk met het Fort van Mardyck belicht de rol van het Vlaamse Eskader in de strijd aan de zijde van Spanje tegen Frankrijk, terwijl het werk met de Brugse Handelskom verwijst naar de volharding van de Brugse reders en handelaars tijdens de wederopbouw in de twee decennia na de Vrede van Munster. Beide werken zijn een belangrijke getuigenis over een bewogen periode in onze maritieme geschiedenis.

Waar in onze buurlanden de zeventiende-eeuwse marineschilderijen gegeerd zijn, wordt bij ons aan beide werken van *van Minderhout* geen aandacht besteed. Is het de gebrekkige interesse voor maritieme kunst die maakt dat dit soort werken in België blijkbaar gedoemd is om als reserve in depots van musea bewaard te worden? Het is zorgwekkend dat op dergelijke achteloze manier wordt omgegaan met ons maritiem verleden. □

Bezoek aan de archeologische site Walraversijde 'ANNO 1465'

Het verdwenen middeleeuwse vissersdorp Walraversijde in 'ANNO 1465' is één van de belangrijkste archeologische sites in Vlaanderen. Op de plaats van het verdwenen dorp werden drie vissershuisjes en een bak- en visrookhuis nagebouwd.

Reeds in de Bronstijd woonden hier nomadische jagers en vissers, waarna een gehucht ontstond in de duinen. De bewoners leefden van visserij, zeeroverij, schapenkweek en overzeese handel. Het dorp werd voor het eerst in geschreven bronnen vermeld in 1357. Walraversijde werd genoemd naar een zekere Walraf, waarbij het achtervoegsel '-ide' verwijst naar een aanlegplaats voor vaartuigen.

Het oorspronkelijke dorp lag meer ten noordwesten van ANNO 1465 op de verdwenen landtong Testerep, waar nu het strand ligt. In 1394 doorbrak de Sint-Vincentiusvloed de duinen en Testerep werd overspoeld. Meer landinwaarts werd een nieuw dorp opgebouwd, dat uitgroeide tot een welvarende gemeenschap, met ongeveer honderd bakstenen huizen, een molen, een brouwerij en een eigen kerk.

Op het einde van de vijftiende eeuw braken woelige tijden aan en werd meermaals strijd gevoerd om Oostende en omgeving, wat ontvolking en economische achteruitgang meebracht. Het 'Beleg van Oostende' (1601-1604) door Spaanse troepen betekende de doodsteek voor Walraversijde.

Reconstructie van drie stenen vissershuisjes (Foto ANNO 1465)

In 1950 werd op het strand van Raversijde archeologisch onderzoek uitgevoerd en vanaf 1992 startte systematisch onderzoek in het Provinciaal Domein Raversijde, waarbij een schat aan vondsten een goed beeld bood van het leven in het middeleeuwse dorp. Aan de hand daarvan werden drie woningen gereconstrueerd met bakstenen die op de site gevonden werden. Deze worden aangevuld met een tentoonstelling in het onthaalgebouw. □

Meer weten: <https://nl.wikipedia.org/wiki/Walraversijde>
<https://www.raversyde.be/nl/anno-1465>

Uit onze fototheek

Tijdens de lunch werd Joris surmont voorgesteld als nieuw lid en werd hem de M&M-pin opgespeld door zijn peter Jan De Vos

GROEP DEKETELAERE

TOTALE
RENOVATIE

DUURZAME
ENERGIE

MAAT-
MEUBILAIR

WWW.GROEPDEKETELAERE.BE

Duurzaam verbouwen in vertrouwen

U wenst uw woning energievriendelijk te maken?

Wij kijken wat u nodig heeft voor een optimaal energierendement en zorgen vervolgens voor een correcte plaatsing.

- Energieaudit
- Zonnepanelen
- Zonneboilers
- Isolatie
- Warmtepompen
- Micro-WKK
- Opvolging & onderhoud

GROEP DEKETELAERE

Gistelsteenweg 83 • Varsenare • 050 38 84 14 • info@groepdeketelaere.be

Spannende wanden & plafonds

PLAFOTEX

WWW.PLAFOTEX.BE

Spanplafonds en wanden in hoogwaardig textiel

- In één dag
- Zonder overlast
- Aangepaste verlichting
- Randloos
- Akoestische plafonds
- Diverse kleuren
- Foto-wanden en plafonds

Onze toonzaal is open van 13.30u tot 17.00 u van maandag tot vrijdag of op afspraak

PLAFOTEX

Gistelsteenweg 83 • Varsenare • 050 96 12 34 • info@plafotex.be

Het plan van de machtigste man ter wereld...

Xi Jinping

Jan De Vos, voorzitter

In de westerse media voert de Chinese president Xi Jinping al enkele jaren steevast de lijsten van de machtigste mannen ter wereld aan. Hij mocht ooit Barack Obama en Donald Trump en nu ook Joe Biden ontmoeten als nieuwe presidenten van de Verenigde Staten en zal ongetwijfeld ook nog het volgende Amerikaans staats-hoofd begroeten. Zonder rekening te moeten houden met een hervervkiezing werkt hij verder aan idealen die hij voor China voor ogen heeft en treedt hij in de voetsporen van de *transformational leaders* Mao Zedong en Deng Xiaoping die hem voorgingen.

Secretaris generaal Xi Jinping (Foto: www.sukhbeerbrar.com)

Inleiding

Op 1 juli vierde de Chinese Communistische Partij haar honderdjarig bestaan en vandaag is ze machtiger dan ooit, met dank aan haar secretaris-generaal Xi Jinping. In deze bijdrage wordt nagegaan hoe dit mogelijk was, wie daarachter zit en wat daarvoor nodig is: een machtig man met een duidelijk plan, een topteam om het uit te voeren en een inzet van aanzienlijke middelen om dit door bijna anderhalf miljard Chinezen te doen aanvaarden.

Een duidelijk plan

China tegen 2049 economische wereldleider

China is, als tweede grootste economie in de wereld, zonder twijfel een indrukwekkend parcours aan het afleggen. Sedert Deng Xiaoping in 1978 de Chinese economie opnieuw opende voor de wereld, is het land erin geslaagd om de hele bevolking uit extreme armoede te halen en dit is ongetwijfeld één der grootste economische realisaties sedert het ontstaan van het kapitalisme. Maar Xi Jinping ziet dit geenszins als het einddoel van zijn plannen.

Wereldwijde hegemonie als einddoel

Het westers denken wordt vandaag geleid door begrippen als 'missie' en 'doel' en velen streven, naast het verdienen van geld, een hoger doel na. Ook Xi Jinping blinkt hierin uit, want hij wil van China de meest invloedrijke en machtigste natie ter wereld maken tegen 2049, niet toevallig de honderdste herdenking van de communistische machtsovername in China. In 1949 versloegen boeren en strijders van de Communistische Partij de heersende nationalistische Kwomintang

van Chiang Kai-shek, die zich terugtrok op het eiland Formosa en er Nationalistisch China, nu Taiwan, stichtte.

Om de sterkste te worden wil China investeren in duurzame sectoren die maximale toegevoegde waarde bieden voor het land en om daarnaast niet langer af te hangen van export, wordt sterk ingezet op de binnenlandse consumptie. Dat de VS vandaag ambitie missen en zich aan hun internationale verantwoordelijkheid onttrekken – denk aan de recente terugtrekking uit Afghanistan – is voor Xi Jinping een buitenkans. De toenemende invloed van China in Afrika baart zorgen en ook aan de oostelijke flank van Europa en in het Midden-Oosten neemt deze invloed toe. De mechanismen achter het *One Belt One Road* initiatief of de 'Nieuwe Zijderoute' illustreren hoe China controle verwerft over de infrastructuur van belangrijke economische verbindingslijnen: vaak biedt China gunstige financiering aan zwakkere staten aan, om daarna de aanleg van infrastructuur in Chinese handen te geven en zich bij dreigende insolventie van het partnerland deze infrastructuur toe te eigenen, zoals recent in Montenegro.

Hervorming van de Chinese samenleving

Maar zijn doelstellingen reiken verder en hij heeft daar een sterke uitgangspositie voor. De succesvolle manier waarop hij het coronavirus onder controle kon houden bezorgde hem veel zelfvertrouwen, zodat hij minder terughoudend is en versneld werkt aan een aantal maatschappelijke veranderingen. Vijf doelstellingen op het vlak van economie, onderwijs, politiek, gezondheid en samenleving krijgen voorrang en hebben verstrekkende gevolgen. Temeer daar het de grote uitdagingen zijn waarvoor ook het Westen staat, zodat ze een terrein voor wedijver bieden.

Vooreerst wil hij *de ongelijkheid in de Chinese samenleving verminderen* en wil hij dat de bezittende klasse meer bijdraagt. Hij noemt dit het streven naar 'gezamenlijke welvaart'.

Daarnaast wil hij *het onderwijs verbeteren* en het niveau van de publieke scholen opvoeren. Hij heeft het daarbij gemunt op de dure privéscholen en het privéonderwijs.

Het Chinese onderwijs moet uitmunten
(Foto www.bbc.com/news)

Vervolgens wil hij ook *afrekenen met de roekeloze speculatie en de monopolieposities van bedrijven*, vooral in de *Big Tech*, door zijn greep op de private economie te versterken.

Verder *bestrijdt hij actief hedendaagse 'sociale ziekten'* zoals verslaving aan videogames bij de jeugd, de ontsprende *online cult* rond publieke figuren, het overdreven drankgebruik en het seksueel misbruik.

Tot slot trekt hij ten strijde *tegen alle vormen van corruptie* door ervoor te zorgen dat lobbyisten hun invloed op het politieke beslissingsproces verliezen.

Het afgelopen halfjaar verbaasde Xi Jinping de wereld regelmatig met doortastende maatregelen en ingrepen in het Chinese maatschappelijk en economisch leven, waar de vijf bovenstaande doelstellingen als een rode draad doorheen lopen.

Parallellen met het Westen

Ook in het Westen bestaan deze bezorgdheden en er mag verwacht worden dat ook daar naar remedies zal gezocht worden.

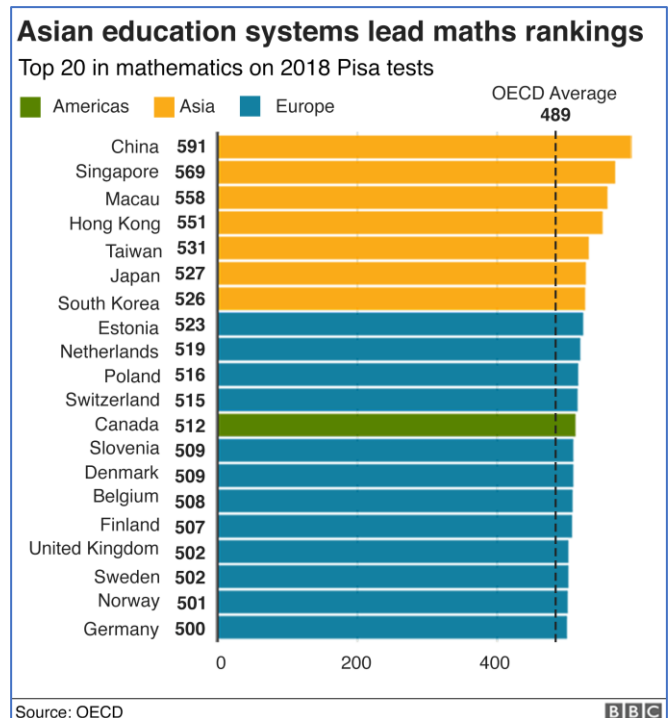
Ook hier baart het excessief *gamen* en gebruiken van sociale media door de jeugd zorgen. Ouders slagen er moeilijk in om dit te reguleren en zien machteloos toe hoe hun kinderen mentaal moeizaam omgaan met de dagelijkse druk van de sociale en reguliere media.

De publieke perceptie van een corrupte bovenklasse neemt hand over hand toe en extreemrechtse partijen spelen daar handig op in.

Net als Xi Jinping poogt de Europese Commissie de macht van de *Big Tech* en de monopolievorming aan banden te leggen, zij het met wisselend succes, want regelmatig wordt ze na een juridische strijd door de rechtbanken in het ongelijk gesteld. De recente overwinning van Apple tegen de Europese Unie illustreert dit.

Ook op het vlak van onderwijs is reden tot bezorgdheid en groeit het besef dat we achteruitboeren in de PISA-rangschikking van westerse

landen. Deze rangschikking geeft aan hoe de schoolgaande jeugd in verschillende landen scoort op vlak van kennis van wiskunde, wetenschap en taal. Reden waarom bijvoorbeeld de Vlaamse Minister van Onderwijs vecht voor een betere onderwijskwaliteit. Helaas moet vastgesteld worden dat hiervoor veel tegenkanting bestaat.

China aan de top voor wiskundeonderwijs (Illustratie www.bbc.com/news)

In het Westen weet de bevolking beter dan elders dat de bezittende klasse bijzonder rijk is en volgens velen zelfs té rijk. Vanuit diverse hoeken wordt al jarenlang gepleit voor grotere maatschappelijke rechtvaardigheid door de rijken meer te laten bijdragen.

Alleen heeft het Westen het moeilijk om iets te ondernemen en komt het maar met moeite tot een consensus. Niet te verwonderen dat het 'verlichte despotisme' als een aantrekkelijk alternatief voor democratische regeringsvormen gezien wordt.

En Xi Jinping mag een verlichte geest genoemd worden, want zijn drijfveren zijn niet ingegeven door opportunisme om de volgende verkiezing te winnen, noch door een streven naar macht omwille van de macht. Neen, het is vanuit zijn sterke ideologische gedrevenheid dat hij het als zijn missie ziet om maatschappelijke idealen te verdedigen en de daarvoor gestelde doelen te bereiken.

Een topteam

De grootste politieke partij in de wereld

Om ambitieuze doelstellingen te bereiken heeft een leider een sterk team nodig en de Chinese Communistische Partij (CCP) is daarvoor het instrument bij uitstek.

De partijleden zijn de drijvende kracht van elke partij en het ledenaantal van de CCP is indrukwekkend: 8 percent van de Chinese bevolking heeft een partijkaart, wat goed is voor totaal 92 miljoen partijleden.

Vreemd genoeg zette Xi Jinping na zijn aantreden als partijleider in 2012 een rem op de rekrutering. Vanuit zijn ideologische gedrevenheid hoedt hij zich voor leden die puur uit opportunisme willen toetreden om zo hun privébelangen te kunnen behartigen.

De lange weg om lid te worden

Toetreden tot deze exclusieve partij is sedertdien een stuk moeilijker geworden. Elke kandidaat doorloopt een lang proces dat start met een kandidatuurstelling die door twee partijleden moet ondertekend worden. Op basis daarvan beslist de lokale partijcommissie of een kandidaat aanvaard wordt. Eenmaal aanvaard, wordt de kandidaat partijactivist en doorloopt hij een proefperiode van minstens twee jaar. Ontmoetingen met lokale partijleiders, het opstellen van rapporten en het schrijven van evaluaties wisselen af met maandenlang vrijwilligerswerk voor de partij. Ook de familie van elke kandidaat wordt doorgelicht en de behaalde schoolresultaten spelen een doorslaggevende rol. Hierdoor kon de CCP een verzameling van de meest intelligente Chinezen worden.

Studenten zijn vragende partij

Het valt op dat de CCP veel succes kent bij studenten, vooral dan bij de hoogopgeleiden. Studenten vertegenwoordigen zowat 30 percent van de nieuwe leden. Ze scharen zich in grote mate achter het beleid van de partijleider en zijn zeer patriottisch ingesteld. De cocktail van pragmatisch communisme – of is het ideologisch kapitalisme? – en een sterk nationalisme is blijkbaar succesvol bij de jonge Chinese generatie.

Dankzij een massa loyale medewerkers en moderne technologieën kan de partij moeiteloos de Chinese maatschappij controleren. In China moet immers geen rekening gehouden worden met de privacy van de burgers, zodat geen rem staat op het gebruik van nieuwe technologie om permanente controle op de samenleving uit te oefenen.

Het is tekenend dat Xi Jinping al in 2013 verklaarde dat ‘...wie de data controleert, alle troeven in handen heeft...’ en in 2020 noemde hij data zelfs de vijfde pijler van de economie naast kapitaal, arbeid, land en technologie.

Een alomtegenwoordige partij

Hiermee zijn de Chinezen ongetwijfeld het meest gecontroleerde volk ter wereld. Niet minder dan 415 miljoen camera's houden hen permanent in het oog en zonder scrupules wordt gebruik gemaakt van de nieuwste gezichtsherkenningssoftware. De nachtmerrie van *Big Brother* waarvoor George Orwell in zijn boek ‘1984’ waarschuwde!

Ook de partijleden worden ingezet in deze maatschappelijke controle. Een sociaal controlesysteem, dat in het Engels de naam *grid management* kreeg, deelt het land en de steden op in verschillende blokken, waarbinnen een lokale commissie instaat voor de controle. Bij elke ongeoorloofde of afwijkende activiteit of gedrag kunnen de *grid managers* de politie inschakelen. Dit vergelijken met het bij ons gekende ‘Buurt Informatie Netwerk’ (BIN) is een brug te ver. Een BIN kent geen permanent comité dat beschikt over honderden camera's om de burens in het oog te houden.

Verder is de CCP doorgedrongen in het bedrijfsleven: in elk Chinees

bedrijf staan leden van de partij in voor toezicht op de gang van zaken. Het is in China geen enkel probleem om melding te maken van partijleden in de eigen omgeving, in het bedrijf of in de studentenvereniging die zich deloyaal opstellen tegenover de partij.

Er is dus een massa data beschikbaar en de volgende stap was dan ook om daar algoritmes op los te laten. Of hoe *Minority Report* dat Philip K. Dick in 1956 schreef en dat Steven Spielberg in 2002 verfilmde, werkelijkheid dreigt te worden. In dit kortverhaal kunnen in de verre toekomst via telepathie misdaden voorspeld worden, waarna de politie preventief optreedt. Het angstaanjagend idee dat zelfs het denken aan een misdaad voldoende is om opgepakt te worden.

Tom Cruise als ‘crime fighter’ in *Minority Report* (2002)

Beeld: www.filmkrant.nl

Maar de controle over de Chinese burgers zal in de toekomst verder gaan dan hun intenties. De invoering van de digitale yuan zal de partij toelaten in *real time* alle activiteiten van de bevolking te volgen. Ook de VS gebruiken deze techniek in bescheiden mate, maar China zal deze door *artificiële intelligentie* gedreven controleprocessen zonder twijfel op een ongekend niveau toepassen.

De partij slaagt er dus duidelijk in grip te krijgen en te behouden op de samenleving. Dat dit voordelen oplevert voor het Chinese staatsbestel is duidelijk. Dat China het coronavirus snel en succesvol kon indijken heeft ongetwijfeld te maken met de snelheid en de efficiëntie waarmee de lokale comités hele wijken konden afsluiten.

Menig commentator neemt de woorden ‘eerste digitale dictatuur’ in de mond en de *Financial Times* had het onomwonden over de eerste ‘*techo-authoritarian superpower*’.

Een nauwgezette uitvoering

Xi Jinping als tirannieke leider zien is fout en vormt bovendien een onderschatting van zijn drijfveren. Vladimir Poetin mag zonder twijfel machtsverslaafd genoemd worden, terwijl Xi Jinping ideologisch gedreven is en rotsvast overtuigd is van de grondwaarden van de CCP die haar oprichters in 1921 definieerden. Hij ziet zichzelf als een verpersoonlijking van deze ideologie en wil kost wat kost de macht van de partij verstevigen. Hij gelooft in traditionele waarden als moed, rechtvaardigheid en heroïek en ziet daarin een revolutionaire geest om China en zijn bevolking verder vooruit te laten gaan.

Op deze basis heeft hij een aantal doelstellingen vastgelegd die de Chinese samenleving in een totaal nieuwe richting zullen stuw en die ook in het Westen als muziek in de oren moeten klinken.

Vooreerst wil Xi Jinping *meer gelijkheid* in de samenleving. Waar in een communistische samenleving mag verwacht worden dat inkomen en vermogen gelijk verdeeld zijn, blijkt de *Gini-coëfficiënt* in China hoger te liggen dan in de OESO-landen. Dit geeft aan dat de kloof tussen rijk en arm in China groter is. Succesverhalen van Chinese ondernemers die in korte tijd een miljardenbedrijf uit de grond stampen zijn legio en Xi Jinping wil hiermee afrekenen, zelfs als hiermee de beurskoersen van deze bedrijven instorten.

De bedrijfswereld heeft dit blijkbaar begrepen en schenkt uit eigen beweging de megawinsten weg. CEO Pony Ma van het *gaming- en fintechbedrijf* Tencent schonk 7,7 miljard aan programma's voor 'gezamenlijke welvaart'; Pinduoduo voegde daar 1,5 miljard dollar aan toe en Alibaba overtrof alles met een schenking van 15,5 miljard dollar. De Chinese staat hoeft dus niet eens belastingen te heffen. Stel je voor dat Apple spontaan zijn winst wegschenkt om het Amerikaanse onderwijs te verbeteren in plaats van belastingen te ontdruken!

Maar er is meer. Stijgingen van de huurprijzen worden beperkt tot 5 percent per jaar en ook tegen buitensporige arbeidsduur wordt streng opgetreden: sinds augustus 2021 mogen Chinese bedrijven hun werknemers nog maximaal 72 uren per week laten werken. Het contrast met onze 38-urige werkweek blijft echter groot. Tot slot wordt gesleuteld aan de belastinginning. De bekende Chinese actrice Zheng Shuang moest onlangs 46 miljoen dollar betalen wegens belastingontduiking.

Daarnaast wil Xi Jinping ook *beter onderwijs*, want kinderen hebben het niet gemakkelijk in China. Vooreerst zijn ze enig kind, want de meeste ouders willen slechts één kind, hoewel de 'éénkindregel' werd afgeschaft. De ouders leggen hun kind een hoog studieritme op, want de studieresultaten aan het einde van het middelbaar onderwijs zijn bepalend voor de verdere toekomst. Het zijn de resultaten van het gestandaardiseerde eindexamen *gaokao* die de kansen bepalen om in het goed betalende overheidsapparaat terecht te komen of om aan een topuniversiteit te kunnen studeren.

Chinese ouders hebben al miljarden betaald aan bedrijven die hun kind begeleiden naar de eindexamens en 92 percent van de ouders investeren in privéonderwijs voor hun kind, waarbij soms het hele maandloon opgaat in extra lessen. Xi Jinping heeft recent een halt toegeroepen aan deze onderwijsindustrie, waarna de beurskoersen zwaar verlies optekenden. Hij eist dat deze bedrijven minder gedreven worden door winstbejag en verplicht hen ook te investeren in kunst, muziek en sport, naast de voorbereiding op de *gaokao*.

Een derde doelstelling moet de *controle over de privésector* versterken. Waar in het Westen de strijd tegen *techgiganten* vastloopt in juridische procedures, moet Xi Jinping geen rekening houden met het oordeel van de rechtbanken. Hij heeft onomwonden opdracht gegeven aan de partij om in elk groot bedrijf haar aanwezigheid te versterken en waar nodig in te grijpen. Denk maar aan het lot van de Chinese miljardair Jack Ma van *Ant Financial*: hij verdween na kritiek op de bankenregulering meerdere maanden van het toneel, maar is nu bereid om de financiële data van zijn bedrijf te delen met de overheid, die hiermee de kredietscores van burgers wil bepalen.

Verder maakt Xi Jinping zich *zorgen over de geestelijke gezondheid*

van kinderen en volwassenen. De permanente druk van sociale media-bedrijven op het brein van kinderen en het ongebreidelde *gamen* lijken bij jongeren hand in hand te gaan met groeiende mentale problemen. In het Westen is het aan de ouders om daartegen op te treden, maar in China worden *gamingbedrijven* aan banden gelegd. Ze mogen hun spellen nog maximaal drie uren per week beschikbaar stellen voor een tiener en worden zelfs verplicht om daarvoor gezichtsherkenning in te zetten. Ook de sector van *online amusement* deelt in de klappen, waar mensen uit het niets in korte tijd miljonair werden. Rangschikkingen met meeste *likes* zijn voortaan verboden en ook formats zoals *'The voice'* en *'Belgium's got talent'* worden gekortwiek.

Achter dit laatste schuilt ongetwijfeld ook een politiek doel. Het is voor de partij onaanvaardbaar dat Chinezen zonder talent bekend worden en het maatschappelijk debat beïnvloeden, zodat ambtenaren daar geen vat meer op hebben. Dit botst met de ideeën van Xi Jinping.

Tot slot wil Xi Jinping *een einde stellen aan de corruptie*. Hij voert een strijd daartegen sedert de dag dat hij de leiding van de partij op zich nam. Bij zijn aantreden heeft hij vrijwel de hele partijtop gezuiverd. In november 2012 stelde hij in een toespraak voor het *Politbureau* dat de corruptie de partij en het land bedreigde en dat *'heel wat leden, ook hier aan tafel, hun overtuiging waren kwijtgespeeld'*. Sindsdien is het aantal veroordelingen van partijfunctionarissen voor omkoping en wangedrag sterk gestegen om met een jaarlijks gemiddelde van 12.000 veroordelingen dubbel zo hoog te zijn als onder Xi Jinpings voorganger Hu Jintao. Ook tegen het lobbyisme wordt zeer hard opgetreden.

China zal opnieuw heersen over de wereld

De Chinese bevolking juicht de maatregelen van Xi Jinping toe en hij zou daarmee zelfs in een democratie moeiteloos herverkozen worden. Het Westen denkt hier best eens diep over na.

China heeft een sterke leider, met een duidelijk plan dat feilloos wordt uitgevoerd. Vermoedelijk zullen we ons over twintig jaar afvragen hoe het mogelijk was dat China zoveel machtiger is geworden dan het Westen en haar zelfverklaarde rechtmatige plaats opnieuw heeft ingenomen als enige wereldmacht. Dit was ten andere meer dan 2.500 jaar het geval, tot de Verlichting en de Industriële Revolutie de leiding gaven aan Europa en de VS. Maar voor hoe lang nog? □

Bronvermelding

Deze bijdrage is een samenvatting en bewerking van een artikelreeks van Xavier Verellen, zaakvoerder van Internet of Things bedrijf QelviQ (<https://www.qelviq.com/>)

De artikelreeks verscheen oorspronkelijk in drie delen op de financieel-economische nieuwssite **Business AM** en is digitaal te raadplegen via volgende links:

<https://businessam.be/xi-jinping-de-machtigste-man-in-de-wereld-heeft-een-plan-dat-overeenkomt-met-de-droom-van-bijna-elke-westerse-politicus-deel-1/>

<https://businessam.be/xi-jinping-de-machtigste-man-in-de-wereld-heeft-een-topteam-waar-elke-westerse-partijvoorzitter-van-droomt-deel-2/>

<https://businessam.be/xi-jinping-de-machtigste-man-in-de-wereld-voert-zijn-plan-nauwgezet-uit-een-plan-waar-elke-westerse-regering-jaloers-op-is-deel-3/>

Deze bijdrage wordt gepubliceerd met instemming van de auteur en de financieel-economische nieuwssite **Business AM** (<https://businessam.be/>)

Over geopolitiek, economie en ecologie

Aardgas, een nieuw dilemma

Jan De Vos, voorzitter

De explosieve stijging van de energieprijzen is bijzonder actueel. De toenemende economische activiteit na de coronacrisis leidde wereldwijd tot hogere energieprijzen en daarnaast zorgt het internationale klimaatbeleid voor druk om komaf te maken met fossiele brandstoffen als bron voor elektriciteitsproductie. Duurzame energiebronnen als zon en wind kunnen dit niet tijdig oplossen en om de internationale klimaatdoelstellingen te halen moet op korte termijn steen- en bruinkool vervangen worden door aardgas, dat minder broeikasgassen produceert. De verder stijgende vraag naar aardgas in Europa kan voor een nieuwe afhankelijkheid zorgen met nieuwe spelers binnen een samenspel van geopolitiek, economie en ecologie.

Europa's energieafhankelijkheid

Economische groei wordt begrensd door de meest schaarse hulpbron. Eerst was dit menselijke en dierlijke kracht en met de industriële revolutie werd dit fossiele brandstof. Ook vandaag nog komt de mechanische en elektrische energie vooral van fossiele brandstoffen. Het is duidelijk dat de Europese welvaart steunt op een hulpbron die zo goed als onbestaande is op het Europese continent.

Europa is daardoor afhankelijk van energie-invoer uit andere landen. Voor olie is dit traditioneel het OPEC-kartel, dat beheerst wordt door een aantal regimes in het Midden-Oosten, die er in het verleden niet voor hebben teruggeschrokken om het oliewapen te hanteren. Voor de invoer van gas is Europa vooral aangewezen op Rusland, dat samen met Iran en Qatar de helft van de gekende gasreserves in de wereld bezit. Telkens gaat het om regimes die met graagte het Europese geld ontvangen, maar ons verder weinig genegen zijn.

Dominante gaspositie van Rusland

Rusland speelt een essentiële rol in de aardgasvoorziening voor Europa. Met de gaspijplijn via Oekraïne, de Nord-Stream gaspijplijn via de Baltische Zee en de Yamal-Europa gaspijplijn via Wit-Rusland levert het Russische staatsbedrijf *Gazprom* gas aan Europese landen.

Hier komt meteen geopolitiek om het hoekje kijken. Vooreerst kan een verder verslechterende situatie rond Oekraïne, mede door het Oekraïens verzoek om versneld toe te treden tot de NAVO, meebrengen dat de aanvoerroute via Oekraïne wordt afgesneden.

Verder is de bouw van de Nord-Stream II pijplijn al jaren een doorn in het oog van de VS. Deze zien met lede ogen hoe Europa verder afhankelijk wordt van het Russische gas. President Trump belemmerde daarom met alle mogelijke middelen de afwerking van de pijplijn en ook de Franse president Macron zegde zijn steun aan het project op. Met de komst van VS president Biden kwam weer schot in de zaak en onlangs werd de leiding gevuld met aardgas. Het is nu nog wachten op groen licht van Duitsland en Europa om de leveringen te starten. Duitsland ziet het project als puur economisch en wordt daarin gevolgd

door Nederland en Oostenrijk, die ook gas zullen afnemen. Voor Duitsland is Nord-Stream II essentieel om van de bruin- en steenkool elektriciteitscentrales af te raken die nodig waren na de kernuitstap.

Nord-Stream gaspijplijn via Baltische Zee (Bron: Een Vandaag)

En ook hier speelt de geopolitiek een rol, want zodra Nord-Stream II operationeel is, kan Rusland de aanvoer van gas via Oekraïne afsnijden om dit land economisch te treffen, zonder daar zelf nadeel van te ondervinden, want de inkomsten door gasexport blijven verzekerd.

Ook hier plaatst de huidige energiecrisis Rusland in een sterke positie. Europa heeft het Russische gas nodig en Rusland heeft de Europese betalingen nodig om zijn begroting te spijzen. De hoge gasprijzen zijn dus een geschenk voor Rusland, dat nu eventueel het volume van de aardgasleveringen aan Europa kan verminderen. Bovendien komt de hoge vraag naar aardgas vanuit China en India in concurrentie met Europa, zodat Rusland alternatieven heeft. Een mooie troef om aan te dringen op het terugschroeven van de Europese economische sancties tegen Rusland. Vraag is of dit alles bij Poetin effectief op agenda staat.

Heeft Europa alternatieven? Het kan overschakelen op aanvoer van vloeibaar aardgas met LNG-schepen, maar dit is duurder en Europa heeft niet de nodige infrastructuur daarvoor. Ook eigen winning van schaliegas heeft Europa gebannen. Wél heeft Europa gekozen voor één globale Europese gasmarkt. En precies dit biedt bescherming tegen pogingen van Rusland om Europa te verdelen door overeenkomsten per land af te sluiten, zoals met Nord-Stream II. □

Vredeskwesties

voor en tijdens de Eerste Wereldoorlog

François Crepain, past voorzitter

DEEL 9 – Het ‘Bethmann-Haldane akkoord’ Counterfactual history

Aansluiting met vorige afleveringen

In de vorige twee afleveringen hadden we het over de ‘Haldane Mission’ van februari 1912 in Berlijn. Omdat ik persoonlijk veel belang hecht aan deze poging tot afkoeling van de gespannen diplomatieke en militaire atmosfeer, ben ik er ook tamelijk diep op ingegaan met de beschrijving van de besprekingen, initiatieven en ontgoochelingen, de nabeschouwingen en analyses en waarderingen van historici en critici.

Op het einde van het vorige artikel heb ik jullie uitgenodigd bij Madame Soleil om haar te vragen wat zou gebeurd zijn indien het akkoord dat werd bereikt in Berlijn toch zou aangenomen zijn. We zullen haar echter tijdens ons bezoek ook vragen nu en dan niet alléén in de kaarten of de kristallen bol te kijken, maar ook wat meer wetenschappelijk te werk te gaan in haar voorspellingen. Dus het trapje op, en het kleine donkere mysterieuze kamertje binnen. We gaan eerst en vooral Madame Soleil de nodige toelichting geven over de voorgeschiedenis van het probleem om tot de formulering van de vraag te komen.

Er was nood aan een akkoord!

Maar was Haldane-Bethman wel een goed akkoord?

Het conflict tussen Engeland en Duitsland vindt in werkelijkheid zijn oorsprong in de eindjaren van de negentiende eeuw. Het economisch-

Chamberlain Joseph

industriële Duitsland was overtuigd dat het een plaats onder de groten en machtigen van deze wereld verdiende en dat een manier om deze positie te verkrijgen erin bestond een algehele overeenkomst met de machtigste onder hen, namelijk Groot-Brittannië af te sluiten. Bij de Britten, die in een polemiek met Frankrijk over de Franse expansiepolitiek naar Egypte toe verweekt waren en die de oprukkende invloed van Rusland in Midden Azië met argus ogen bekeken, was er een neiging om dichter bij Duitsland aan te sluiten. Tezelfdertijd dachten ze ook met dergelijk akkoord een zekere controle te kunnen hebben op die stuwende 'Duitse dynamiek'. Er was bijgevolg bij de Britten een consensus voor dergelijke toenadering die zou moeten uitmonden in een 'Pact der Giganten', zoals het meestal genoemd werd. Het was Joseph Chamberlain, *Secretary of Colonial Affairs*, die een leidende rol speelde in deze besprekingen.

Na een drietal pogingen om tot een akkoord te komen zal hij in 1901 dit idee echter vaarwel zeggen. Dit stopzetten moeten we zeker ook zien in een meer globaal scenario. Want hier komt wel de Britse politiek in Zuid Afrika en het Cecil Rhodes' agressief optreden tegen de Boerrepubliek om de hoek kijken. Inderdaad, deze politiek in de Britse *Cape Colony* stond haaks op de sympathieën die de Kaiser openlijk koesterde voor President Paul Kruger en de Boeren (zie ook artikel 6 met de *agitatie van de Secret Society/ Secret Elite*). Joseph Chamberlain in zijn functie van *Secretary of Colonial Affairs* moest in die situatie kleur bekennen, want zijn geloofwaardigheid als Brits vertegenwoordiger in die besprekingen werd waarschijnlijk danig aangetast dat zijn positie als onderhandelaar niet meer houdbaar was. Met hem als stuwende kracht verdwijnt ook de gedachte van het 'Pact der Giganten'.

Vanaf dit moment dacht von Tirpitz aan het verder uitbouwen van een Hochseeflotte, met het achterliggend idee de Britten later te overhalen tot een nieuwe onderhandelingsronde, bijna verplicht en onder druk. Dit idee had echter bij de Britten een totaal averechts effect. Ze wilden immers hun superioriteit op zee niet prijs geven en werkten bijgevolg ook aan een nieuw scheepsbouwprogramma. Na een tiental jaren van verwoed scheepsgetimmer aan beide kanten van de Noordzee moest er in feite nu wél een akkoord komen, want de middelen waren het doel voorbij geschoten. In plaats van een verademende diplomatieke overeenkomst te bereiken, waren de twee naties afgestevend op een onhoudbare geldverslindende wapenwedloop. Alles wees er dus op dat een akkoord moest komen! Zou dit Haldane-Bethmann akkoord dan

de verwachte doorbraak geweest zijn, die een aanloop voor een latere mogelijke wapenbeheersing zou betekend hebben en zou leiden naar meer ontspannen betrekkingen? Dus een beperkte vorm van een wapenbeheersovereenkomst die in hedendaagse termen 'arms control' genoemd wordt.

Een asymmetrisch akkoord.

Wanneer we het akkoord overlopen, merken we op dat het duidelijk uit twee delen bestaat. Het eerste definieert de afspraken in verband met de beperking van de geplande slagschepenbouw (Dreadnought). In feite een wapenbeheersing die het aantal schepen, het ritme van de te bouwen schepen en de Brits-Duitse verhouding van het totaal der respectievelijke Dreadnoughts vastlegt. Dus een min of meer objectieve comptabiliteit, terwijl het tweede deel zich richt op de neutraliteitsbelofte van Engeland in geval van een aanval op Duitsland. Dit deel houdt een subjectieve interpretatie in, namelijk een houding aannemen op een niet gekend moment en in een nog niet gekende sfeer of internationale toestand.

Het spreekt vanzelf dat het eerste deel van belang is voor de Britten, terwijl het tweede er kwam op uitdrukkelijke vraag van Duitsland. Het eerste deel is onmiddellijk uitvoerbaar en het tweede komt pas in voege wanneer een oorlog zou uitbreken en dan nog is de uitvoerbaarheid afhankelijk van een Britse subjectieve perceptie over onder andere de notie 'agressie en agressor'. Er is geen éénduidig verband tussen beide delen en beide protagonisten hebben zeker een voorkeur en geven elk hun eigen prioriteit aan één bepaald deel van de afspraak. Men mag dus gerust spreken van een asymmetrische overeenkomst, zowel naar inhoud als naar vorm. Kon dit wel standhouden?

Deze twee delen gaan we nu verder bekijken naar hun waarde en houdbaarheid.

Deel 1 – De wapenbeheersing.

Zou die standhouden?

De vraag die we stellen aan Madame Soleil ligt voor de hand. 'We vertrekken van de stelling dat het akkoord werd aanvaard. Wat zal het vervolg nu zijn? Zou dit wapenbeheersingsverdrag de Engels-Duitse verhoudingen gunstig hebben beïnvloed en de vrede bevorderd?'

Tarotkaart tijdgeest.eu

Zoals het past, komen de tarot wonderkaarten op tafel en de kristallen bol moet gaan schitteren. Nieuwsgierig afwachten is de boodschap. De kaarten worden gelegd en nog eens verlegd en de bol meerdere malen geraadpleegd, maar blijkbaar zonder veel succes op enig contact met dame Fortuna of een of ander medium. De kristallen bol blijft schijnbaar wazig en een twijfelend antwoord volgt: 'Ik kan moeilijk de toekomst in het verleden voorspellen'.

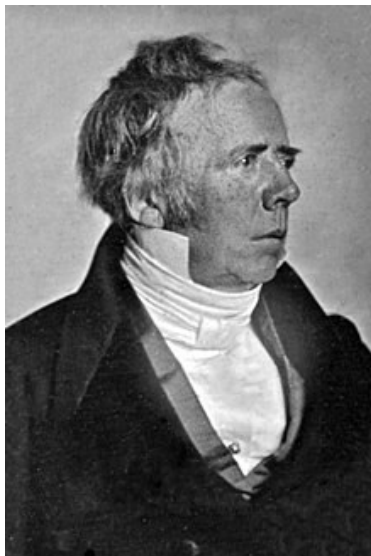
Wat misschien wel correct is, want een antwoord op die vraag is een oefening in koffiedikkijken. De Amerikaanse schrijver en humorist, Mark Twain maakte eens volgende boutade: *'De kunst van het voorspellen is enorm moeilijk, vooral wat de toekomst betreft.'* Wat indien...? Het is dus een moeilijke oefening, want een Frans gezegde indachtig *'Avec un 'si' on met Paris dans une bouteille'*, kan men met 'indien' alle mogelijke scenario's bedenken en kan men alle kanten op. Het antwoord schuilt zeker niet in een wild verhaal van opeenvolgende veronderstellingen. We staan in werkelijkheid voor een door ons allen gekende flipperbak. Wanneer het balletje op tap A botst, zal het dan naar B, C, D of E springen? En wanneer het bijvoorbeeld naar D rolt, zal het dan naar B, C of F rollen, enz.. en dit tot het in het finale gaatje valt. Na ieder opeenvolgend feit is er dus een waarschijnlijkheid om naar een bepaald volgend feit te gaan. We bevinden ons dus voor een opeenvolgende keten van probabiliteiten, in wat men, zoals ik mij kan herinneren van de cursus waarschijnlijkheidsrekenen, een Markov-keten kan noemen. Het komt er dus op neer de waarschijnlijkheid van iedere overgang van de ene tap naar de volgende te gissen, en dit zo goed mogelijk als een *'educated guess'*, een wetenschappelijk onderbouwde gis. Dit is een zeer theoretische benadering die in de praktijk onmogelijk te verwezenlijken is. Het aantal mogelijke opeenvolgende gebeurtenissen is veel te groot en de waarschijnlijkheden niet te schatten

We besluiten bijgevolg te kiezen voor een andere, meer praktische methode en gaan samen met Madame Soleil een 'gedachte-experiment' uitvoeren.

Een gedachte-experiment.

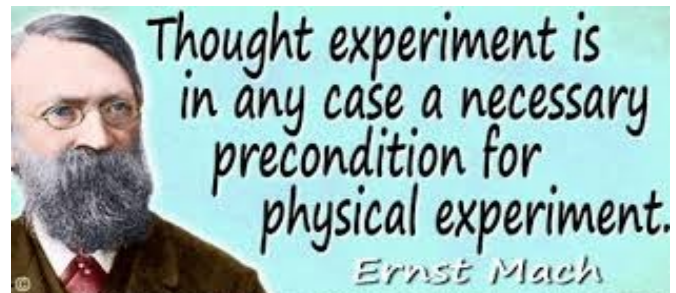
In de bibliotheek van Wikipedia lezen we dat een 'gedachte-experiment' een hypothetische situatie is, waarin een hypothese, theorie of principe wordt uiteengezet met het oog op het doordenken van de gevolgen ervan. De term *'Gedankenexperiment'* of *'Gedachten-versuch'* werd in de jaren 1820 voor het eerst gebruikt door de Deense fysicus en filosoof Hans Christian Ørsted^(*) en verscheen later in de Engelse literatuur onder de naam van *'thought experience'*.

Deze term werd door de Tsjechisch-Oostenrijkse natuurkundige en filosoof Ernst Mach^(**), bekend voor het 'Mach 1 getal' (de geluidsmuur), terug in de actualiteit gebracht op het einde van vorige eeuw met zijn publicaties *'Gedanken-experiment'* waarin hij beweert dat 'absoluut' niet bestaat maar dat alles relatief

Hans Christian Oersted (wikipedia.fr)

is. Vandaar de vragen: 'Maar indien het anders zou kunnen zijn? Wat zou er kunnen gebeuren als...?' Met andere woorden: een redenering tegen de feiten in.

Natuurkundige en filosoof Ernest Mach -wikipedia.fr

Het principe van het gedachte-experiment vindt zijn toepassingen voornamelijk in de filosofie en dan zeker in het domein van de moraalfilosofie waar regelmatig ethische problemen met een contrafactuele gedachtengang worden getoetst. Maar ook in andere vakgebieden zoals economie, politieke wetenschappen en ook de geschiedenis worden feiten of gegevens met deze discipline geconfronteerd. Het is in de laatste decennia dat het met een zekere regelmaat in de geschiedenis zijn toepassing heeft gevonden. Dit is gedeeltelijk te zien als een reactie of soms als aanvulling als een reactie op, of soms als een aanvulling van de deterministische causale geschiedenis waar de historische feiten uitgelegd en afgeleid worden aan de hand van bepaalde omstandigheden, zoals in vele gevallen de voorafgaande gebeurtenissen. Alhoewel die discipline volgens sommige historici geen enkele tastbare toegevoegde waarde heeft, moeten we wel erkennen dat het wel een idee kan geven over de belangrijkheid van de causale betekenis van een geschiedkundig feit.

⁽¹⁶⁰⁾ De grote vragen blijven open. Wat is de invloed van gebeurtenis A op de latere B? Is er een éénduidig verband? Is er een historische onvermijdelijkheid, onafwendbaarheid tussen beide feiten of zijn er historische onverwachte 'accidenten' onderweg gebeurd?

Het Haldane akkoord. *Contrafactual History*

Volgens de huidige definitie wordt de term wapen-beheersing gebruikt om een beperking op de ontwikkeling, productie en voorraden van wapens aan te duiden. Hier in het Haldane akkoord, van driekwart eeuw vroeger, is er alleen sprake van het reguleren van de geplande bouw van grote slagschepen van het type 'dreadnought'. Alhoewel het, met onze moderne visie niet als een volwaardig 'arms control' akkoord kan beschouwd worden, is het toch nuttig een beoordeling van de gebruik-

(*)Oersted Hans Christian (1777-1851) ontdekte in 1820 de wisselwerking tussen elektriciteit en magnetisme. In de natuurkunde is de Oersted de eenheid van magnetische veldsterkte.

(**) Mach Ernest (1838-1916) als natuurkundige bekend door zijn studies over schokgolven. Hij toonde aan dat wanneer een voorwerp sneller vliegt dan de snelheid van het geluid er een compressie van lucht voor het voorwerp gecreëerd wordt, wat tot de fameuze knal aanleiding geeft. Als filosoof had hij een grote invloed op het logisch positivisme

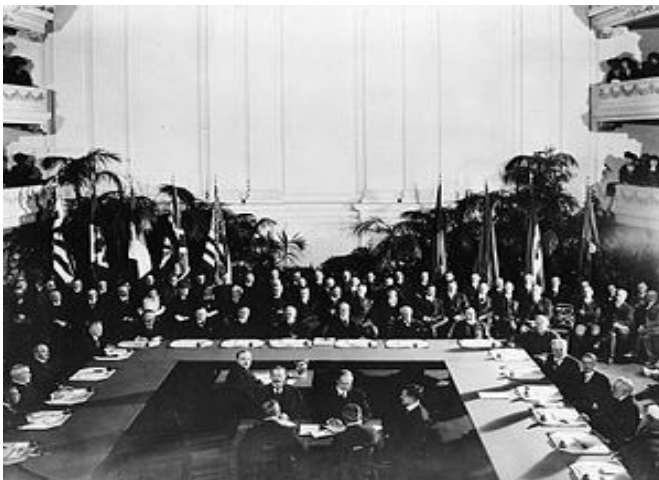
baarheid ervan te maken. Om een onderzoek te doen naar de haalbaarheid en de waarde van die afspraak gaan we, zoals reeds vermeld, beroep doen op de 'counterfactual history' methode, een atypische benadering van een historisch gebeuren gebaseerd op het gebruik van de notie 'gedachte-experiment'.

Voor alle duidelijkheid gaat het niet over een fictionele visie en ook niet over één of andere toekomstvoorspelling met Tarotkaarten of kristallen bol van Madame Soleil, maar om een goed wetenschappelijk onderbouwde gedachtegang, gebaseerd op een analyse van werkelijk gebeurde andere, vergelijkbare feiten uit de geschiedenis. Hier, bij het evalueren van het Haldane akkoord zullen we ons laten leiden in die atypische *counterfactual* benadering, door een studie gemaakt door James Kraska, professor internationaal maritiem recht aan het US Navy War College. In die studie neemt James Kraska het 'Washington Naval Treaty' verdrag van 1922 als referentie. ' (161)

De referentie: Washington Naval Treaty 1922

We verlaten het jaar 1912 om een sprong in de tijd te maken naar het jaar 1922, waarin het *Washington Naval Treaty* werd ondertekend. Dit verdrag, ook nog het 'Five Power Treaty' genoemd, gaan we even toelichten.

Na het einde van de Eerste Wereldoorlog gingen vijf van de overwinnaars akkoord om een nieuwe wapenwedloop op zee te vermijden door de bouw van oorlogsbodems te beperken. De ondertekenaars Groot-Brittannië, de Verenigde Staten, Japan, Frankrijk en Italië verbonden zich er toe het aantal schepen te beperken en de tonnage, de waterverplaatsing, het kaliber van het geschut, enz. ... aan banden te leggen. Dit resulteerde in een tekst van een 20-tal bladzijden met zeer gedetailleerde uitleg en voorwaarden. Ook hier, werd bijvoorbeeld, specifiek een 'slagschepen-ratio' van 5:5:3 voor respectievelijk de Verenigde Staten, Groot-Brittannië en Japan opgelegd.

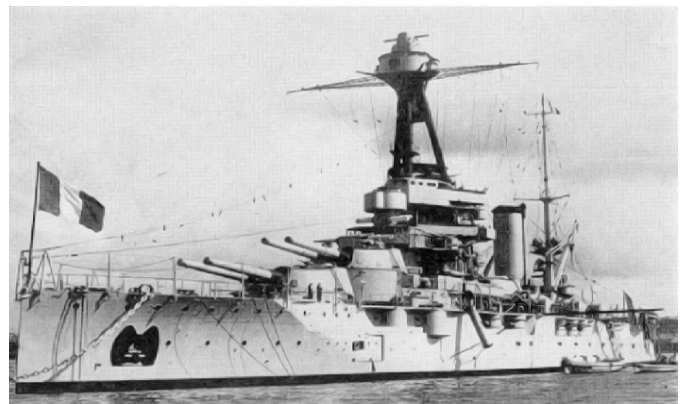

Ondertekenaars van het Washington Naval Treaty van 1922

Dit 'Five Power Treaty' zal in de beginne tamelijk goed nageleefd worden, maar vanaf de jaren 1930 liep het langzaam maar zeker fout, omdat het verdrag niet in staat bleek de maritiem rivaliteit van de ondertekenaars af te remmen. Het verdrag zal nog tijdens de latere

vlootconferenties van Londen van 1930 en 1936 telkens bijgewerkt worden en er zullen nog verdere limieten worden opgelegd. Maar dit zal toch tevergeefs zijn 'The world's leading naval powers reached a major agreement to curtail their construction of capital ships. However, it did not end their naval rivalries, which continued in those types of warships - in particular, large cruisers - that were not limited' (162).

De opgelegde beperkingen in afmetingen, tonnage, bewapening, enz. werden zonder schroom met een grote marge 'geïnterpreteerd en gerespecteerd'. Bij gebrek aan een internationaal controle orgaan en eventuele opgelegde sancties, werden allerlei trucjes aangewend om de aangegeven verbintenissen te omzeilen. De Verenigde Staten begonnen een bouwprogramma van grote kruisers (klasse van schepen die niet in de Treaty voorkomt) en enorme vliegdekschepen, wat Groot-Brittannië aanzette dezelfde weg van de bouw van kruisers in te slaan. Frankrijk zag meer toekomst in de bouw van onderzeeërs en Japan ging zich toeleggen op de uitbouw van een 'mid-ocean' vlot met onderzeeërs, vliegdekschepen en zeer gesofistikeerde destroyers die gebruikt kunnen worden in nachtoperaties om de strijd om de hegemonie over de Stille oceaan met de VS aan te gaan. In Frankrijk worden meerdere slagschepen van het type 'Bretagne', met zwaardere artillerie gebouwd. De respectievelijke vloten werden groter en machtiger, m.a.w. de wapenwedloop was terug. Tenslotte zal Japan zich uit het verdrag terugtrekken en terwijl de VS en Groot-Brittannië zich in enige mate houden aan de beperkingen zal een machtig versterkte Japanse maritieme slagkracht eindigen met het gekende resultaat in Pearl Harbor op 7 december 1941.

Cuirassé 'Bretagne' fr.wiki.org

In deze analyse mogen we ook het Anglo-Duits Marine verdrag van 1935 niet vergeten dat als aanhangsel van het Washington Treaty kan gezien worden. Inderdaad, dit akkoord voorzag in een strikte Duitse 'Navy-Kriegsmarine' gelimiteerde verhouding van 35% en was verder totaal conform met de beperkingen opgelegd in het Washington akkoord. Maar kon het nog meer hypokriet zijn, want het jaar waarop dit verdrag werd ondertekend, namelijk 1935, was de afbouw van drie Duitse vestzakslagschepen van elk 12.500 ton (20% over het maximum gewicht opgelegd in het Washington Treaty!) voltooid!!

De Italianen waren kampioen in het meten van de tonnage van hun schepen, die tot 19% het toegelaten gewicht hadden 'mis' gemeten(?!). Ook de Duitsers zullen de laatste jaren voor de Tweede Wereldoorlog hun schepen meten met 'Italiaanse' maten, en zware

kruisers bouwen die tot liefst 45% de opgelegde limieten overtreffen. Hoe kon dit toch? Iedereen had toch met de hand op het hart die akkoorden ondertekend!

'Build-around' – drie manieren voor bedrog

Wat was er dan verkeerd met dit tot in de details uitgewerkt verdrag? Het antwoord schuilt in één woord *'build around'*. Terwijl het *'Five Power'* akkoord werkelijk het bouwen van slagschepen vertraagde, had het ook het perverse effect van het creëren van voorwaarden, gelegenheden en stimulansen om de marine ambities die niet expliciet gecontroleerd werden onder andere vormen te realiseren. Dit fenomeen noemt men *'build-around'*. Zoals John Maurer aanhaalde schuilt het grote probleem van dergelijke akkoorden echter in de conceptie van de doelstelling van het akkoord zelf. In feite zal dergelijk verdrag in zekere mate de middelen (in dit geval, oorlogsschepen) beperken om een politiek doel dat een natie zich voorhoudt te bereiken, maar de wil, de drang en het streven om dit objectief te verwezenlijken niet opheffen. Zolang dit beoogde politieke doel niet, of toch ten minste slechts gedeeltelijk bereikt is, zal dit politieke streven blijven bestaan. Het is precies dit politieke streefbeleid dat zal blijven een manier zoeken, door o.a. een omweg rond het door het akkoord opgeworpen obstakel te maken, om finaal toch het doel te bereiken.

Professor Emily O. Goldman analyseert in haar boek *'Sunken Treaties'*¹⁶³⁾ het *'Five Power Treaty'* en toont drie onafhankelijke manieren, om het akkoord te omzeilen en de waarde ervan zeer bedenkelijk te maken. Deze drie manieren kan men definiëren als *re-direction*, *re-channeling* en *re-visiting*.

De eerste mogelijkheid bestaat erin met de vrijgekomen financiële middelen de in aanmerking gekomen of de wat verouderde types schepen verder te ontwikkelen of aan een grondige update te onderwerpen. (*re-direction* of heroriëntering). Bijvoorbeeld sterkere slagschepen, met snellere vuurkadans, enz.

Een tweede, de *re-channeling*, is het stimuleren van nieuwe technologieën om nieuwe militaire middelen te ontwikkelen die niet in het akkoord zijn opgenomen. Bvb. kruisers, destroyers, onderzeeërs, enz.

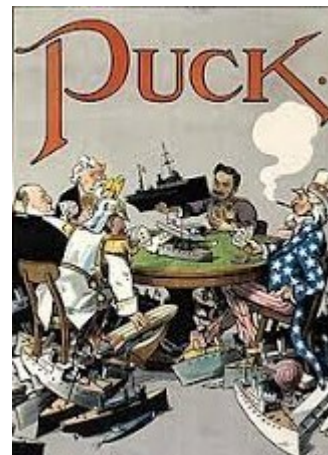
En tenslotte kan zulk akkoord ook aanzetten tot nieuw denkwerk bij de militaire leiders en aanleiding geven tot bijvoorbeeld verfijnde gebruikstechnieken, efficiëntere opleiding en tot creativiteit om hun strategieën met de bestaande middelen die passen in de limieten van de *'épure'* van het verdrag te herzien. Dit kunnen we *'herbekijken of revisiting'* noemen. Wat Japan deed met de samenwerking van hun onderzeeërs met andere schepen om een totaalconcept te hebben waarbij ook 's nachts kon geopereerd worden.

Twee soorten *'arms control'* verdragen

Om ons onderzoek verder te zetten moeten we nog even stilstaan bij mogelijke soorten *'arms control'* verdragen. Professor Goldman onderscheidt in alle wapenbeperkingsakkoorden twee soorten doelstellingen. Ofwel gaat de wapenbegrenzing samen met de oplossing van een conflict (bv. het Verdrag van Versailles waarbij het Duitse

oorlogsmateriaal moest worden ingeleverd), ofwel gaat het alleen om een uitsluitend technische en boekhoudkundige beperking van de bewapening om verder opbod te vermijden. De moeilijkheid om de twee soorten uit elkaar te houden zit in het feit dat geen uitsluitende definitie bestaat over *'conflict'*.

Gaat het om een open of een sluimerend conflict? We kunnen ervan uitgaan dat op er het moment van de ondertekening van het *Washington Naval Treaty* geen conflictuele situatie was en dat het de bedoeling van de ondertekenaars was om zich vreedzaam aan een status quo te houden en dat ze bovendien de intentie hadden om door de nodige zelfdiscipline niet opnieuw een nieuwe scheepsbouwwedloop te starten. Alle schijn was er toch dat de wereld

Anglo-German Naval Agreement - Spotprent Puck

tot rust gekomen was. Inderdaad, in Europa was men toe aan het likken van de wonden. De geopolitieke problemen rond China waren opgelost. De Japanse expansiedrang van na 1918 was minder agressief en de spanningen in de Stille Oceaan waren weggeëb'd. Dus was er ogenschijnlijk geen sprake meer van een conflictsituatie. Bijgevolg mag gesteld worden dat het *Washington Naval Treaty* thuis hoort in de tweede categorie.

Niettemin staande de vele goede voornemens was, zoals reeds vermeld, het *'Five Power'* verdrag niet in staat een onderliggend probleem weg te werken. In eerste instantie is dit te wijten aan een gebrek aan vertrouwen tussen de ondertekenaars. Zo was de Japanse drang naar expansie en grondstoffen, hoewel schijnbaar verdwenen, toch nog aanwezig. Door verschuivingen en grondige veranderingen in de Japanse binnenlandse politieke verhoudingen en het consequente buitenlandse beleid dat ervan was afgeleid, kwam die drang meer en meer naar boven en werden de relaties tussen de ondertekenaars verstoord en de waarde van het akkoord ondermijnd. Situatie die tenslotte zal uitlopen op een totalitair militair Japans regime dat niet meer aan de condities van dit maritieme verdrag wou gebonden blijven. Dit is een sprekend bewijs van wat John Maurer¹⁶⁴⁾ beweert als dat een bewapeningsakkoord, zoals dit van Washington, niet het onderliggend probleem (*het onderling wantrouwen en de Japanse expansiedrift*) kan oplossen.

Wat is het onderliggend conflict?

Het ogenblik is gekomen om het Haldane-Bethmann akkoord tegen het licht te houden en zo goed mogelijk te vergelijken met het *'Washington Naval Treaty'*. Bestond er hier ook een onopgelost onderliggend probleem?

Het Haldane akkoord behoort ook zoals het Naval Treaty tot de tweede categorie, maar met dit subtiele verschil dat er een ernstig strategische, politiek hoog oplopende tweespalt tussen de onderhandelaars bestaat. Met name, het Duitse streven naar een veilige evenwaardige machts-

positie en de Engelse wil tot handhaving van hun superioriteit. Om dit conflict klaarder te omschrijven gaan we hun respectievelijke politieke doelen op een rijtje zetten.

Het Britse *Liberal Government* had een viervoudig objectief voor ogen:

1. De Britse maritieme superioriteit bewaren zonder enige toegeving,
2. Het defensiebudget beperken en indien mogelijk milderen,
3. De aangegane verbintenissen in de Entente akkoorden aanhouden,
4. Een vergelijk vinden binnen de eigen regering over het marinebeleid dat op dit ogenblik niet zo evident is. Dit kan gestimuleerd worden door de politici ervan te overtuigen dat alles in het werk wordt gesteld om de wapenwedloop met Duitsland te stoppen, maar dat dit Britse streven telkenmale door Duitsland wordt verhinderd!

Langzaam maar zeker raakt men er in Duitsland van overtuigd dat het systematisch afblokken van de Britse vroegere initiatieven om tot een vergelijk te komen, in werkelijkheid zowel op strategisch als op politiek vlak contraproductief is.⁽¹⁶⁵⁾ Welke voordelen kan Duitsland halen uit gesprekken met Groot-Brittannië over maritieme bewapenings-beheersing?

1. Het pro-Duitse klimaat in Groot-Brittannië aanhouden en verbeteren en daarom mag het Liberaal Cabinet zeker niet vallen, maar moet integendeel steviger in het zadel zitten, want met een conservatieve regering zouden de relaties zeker verslechteren,
2. Politieke toegevingen van de Britten bekomen die van dien aard zijn hun relaties met de anti-Duitse coalities (de Entente verdragen en afspraken) af te zwakken, om zich zodoende van de 'einkreisung' te verlossen,
3. Een dergelijk verdrag zou ook een erkenning inhouden van Duitsland als tweede sterkste vloot in de wereldrangschikking,
4. Een bewapeningsakkoord zou voor Groot-Brittannië een beperking van de eigen scheepsbouw inhouden. Een ratio van 3 op 2 zou inderdaad een stop voor de Britten betekenen, terwijl Duitsland nog wat verder kan bouwen om dit ratio te bereiken.

Hoe kunnen deze standpunten met elkaar verzoend worden?

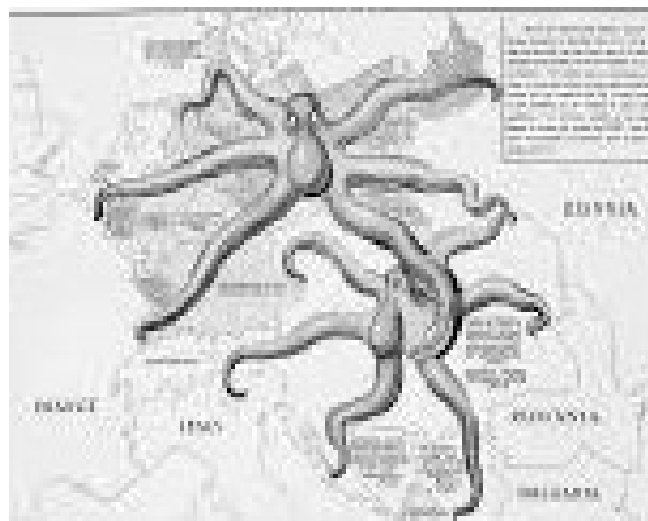
Biedt het Haldane akkoord de oplossing?

Zijn met het Haldane akkoord de doelstellingen behaald? Is het onderliggend probleem weggewerkt of opgelost? Zijn de verwachtingen ingelost? Neen, klaar en duidelijk: neen!

De Britten hebben hun doelstellingen 'grosso modo' bereikt: de superioriteit is in de tekst gebeiteld, het defensiebudget dient niet verhoogd, aan de Entente afspraken is niet geraakt en het binnenlands probleem zou moeten opgelost zijn, daar de spanningen met Duitsland voor een deel zouden afgezwakt worden.

Van Duitse kant is er minder reden tot juichen. We mogen veronderstellen dat het akkoord wat rust zou gebracht hebben bij de linker anti-oorlog vleugel in het Britse *Liberal Cabinet* en de *Labour Party*, zodat de Britse regering zonder veel problemen kan aanblijven. Het tweede punt is op een twijfelachtige manier ingevuld door een weinig

betrouwbare neutraliteitsbelofte waarop we later in de tekst zullen terug komen. In ieder geval laten de uitlatingen van de Britse politici en ambtenaren van het Britse buitenlandse establishment daarover niet veel goeds vermoeden. De overgrote meerderheid van de 'leading officials' in het Foreign Office en de 'principal ambassadors' van het Diplomatic Service waren immers alles behalve Duits gezind. Ook het derde punt kan gewoon niet. De Duitse vloot getaxeerd als de tweede sterkste is een 'fata morgana', want de Amerikaanse is reeds in 1910 bijna even machtig als de Engelse. Terloops dient gezegd dat de 'Two Power Standard' waarmee de Engelsen nog steeds op de proppen komen, een totaal voorbij gestreefd argument is dat dateert van de laatste decennia van de negentiende eeuw toen de twee sterkste vloten na de Britse, de Franse en de Russische waren, die toen hun belangrijkste vijanden waren. Die zijn nu immers hun bondgenoten geworden! Dus betekende de Duitse vloot niet zoveel in vergelijking met de andere vloten samen.

*Anglo-German Revalry Twee inktvissen in Berlijn en Londen
Die van Londen heeft een langere tentakel.
Illustratie: sideplayer.com*

Zelfs met het allerlaatste voorstel van twee tegen één dreadnoughts als eindsaldo, is volgens mij ook het vierde punt niet haalbaar, vermits Churchill in het Parlement zegt dat Groot-Brittannië, voor iedere nieuwe kiel die Duitsland op stapel zet, er ook twee zal leggen. Dus kan Duitsland onmogelijk zijn achterstand wegwerken en het vooropgestelde eindsaldo bereiken. Duitsland is dus duidelijk niet aan zijn trekken gekomen.

Het onvoldaan Duits gevoel zou zeker voor ergernis gezorgd hebben in de media en het maatschappelijk leven. Dit wrange gevoel zou ons kunnen doen vermoeden dat dit zal leiden tot een zeer gespannen situatie binnenin het Duitse buitenlands beleid. We hebben reeds gewezen op de inwendige machtsstrijd tussen Bethmann en Tirpitz rond het Duits buitenlands beleid, die duidelijk naar voren was gekomen tijdens de besprekingen in Berlijn en die Haldane niet ontgaan was. Bethmann die naar vrede streefde zou moeten inbinden (wat later zal bewaarheid worden wanneer hij in 1917 plaats moet maken voor een zeer beïnvloedbare en zwakkere Georg Michaelis) en Tirpitz zou zeker zwaarder doorgewogen hebben en zijn oorlogsvisie kunnen

doordrukken. We kunnen dus gemakkelijk voorspellen dat met een uiterst misnoegde Tirpitz de militaire invloed in het Duits buitenlands beleid de bovenhand zou gekregen hebben en toestanden zou creëren zoals deze die kenmerkend waren voor de Japans-Amerikaanse spanningen na de 'Washington Naval Treaty' die tot de invasie in Pearl Harbor gaan leiden.

Mogelijk verloop van de maritieme rivaliteit *Contrafactual history*

In werkelijkheid was de overeengekomen bewapeningscontrole voor de Britten een eufemisme voor het behoud van hun superioriteit, uitgedrukt in aantal *dreadnoughts*. Daarom zouden ze zeer selectief en nauwgezet opgetreden zijn in het bijhouden en beperken van deze specifieke klasse schepen in Duitsland. Maar ze zouden waarschijnlijk op geen enkel moment oog gehad hebben voor de steeds toenemende offensieve capaciteiten van de Duitse marine in haar geheel.

Duitse vloot - Wereldoorlog 14-18.nl

Inderdaad, in het hele verhaal mogen we zeker de Duitse technische superioriteit op veel gebieden, waaronder mechanica, elektriciteit en chemie in de beginjaren van de twintigste eeuw, niet vergeten in dit betoog. Deze superioriteit kwam zeker tot uiting in toepassingen in de machine- en scheepsbouw. Door de aanwezigheid van de marineschepen overal in de wereld, was de scheepsbouw wel een geschikt middel om die Duitse superioriteit wereldwijd te maken. *'There was an emotional need behind German naval expansion. The navy was the principle vehicle for technical advances of the late nineteenth century and technical prowess was one of Germany's chief means of power.'*⁽¹⁶⁶⁾

We mogen stellen dat de vergelijking met het verloop van het 20 jaar latere marineverdrag opgaat: alle ingrediënten zijn aanwezig om het Haldane akkoord te omzeilen en aan 'Build around' te doen. De Duitse misnoegdheid en ontgoocheling zorgt voor een vorm van paranoia en de technische middelen om die te uiten kunnen leiden tot een zekere psychotische euforie. We mogen dus gerust extrapoleren of anders gezegd: wanneer we het Haldane akkoord projecteren op de analyse van het 'Washington Naval Treaty' akkoord kunnen we met grote waarschijnlijkheid een zeker vervolg voorspellen.

We hernemen één voor één de door professor Emily Goldman opgesomde 'build around' middelen.

Re-direction of re-orientering

Het is evident dat een industrieel project verder evolueert en dat

verbeteringen en aanpassingen worden aangebracht. Daarvoor heeft men een sluitend 'arms control' verdrag nodig om dit verschijnsel onder toezicht te houden. Dus was er constant een vorm van 're-orienting' aanwezig en dit niet alleen in Duitsland. In Groot-Brittannië werkte men vanaf de tewaterlating van de 'HMS Dreadnought' in 1904 gestadig aan verbeteringen die leidden tot de 'superdreadnought', met bewapening tot 14 inch kanonnen, enz.. Ook in Frankrijk werd de klasse zware slagschepen van het type 'Bretagne' gebouwd. Deze trend naar zwaardere schepen was niet te stoppen en zou zeker doorgegaan zijn na dit akkoord en dit zowel in Groot-Brittannië als in Duitsland. Het akkoord had immers alleen betrekking op het aantal slagschepen. Maar de Brits-Duitse rivaliteit was niet alleen van kwantitatieve maar ook van kwalitatieve aard.

De kwalitatieve strijd in de 'capital ships' zou verder gaan, grotere en sterker bewapende schepen. De maritieme architect Sir William White noemde het de 'Cult of the Monster Warship'. In Groot-Brittannië bouwde men in 10 jaar tijd (1904-1914) drie generaties grote slagschepen: dreadnoughts, superdreadnoughts en slagschepen met 15-inch kanonnen.

De superdreadnought HMS Conqueror van de 'Lion classe' weegt gevechtssklaar 24.000 ton en heeft 7 geschutturens van elk twee 15 inch ($\pm$ 38 cm) kanonnen. En zo zou het maar verder gaan. President Theodore Roosevelt *'argued for limiting the size of capital ships to 15.000 tons'*. Niemand wou echter dit voorstel volgen, Groot-Brittannië niet en natuurlijk dan ook Duitsland niet dat niet wou achterop liggen.

HMS Conqueror - Wikipedia

Hier ging het dus zeker al mis met de mogelijke uitvoering van het akkoord. De les die hieruit kan getrokken worden is dat een goed en effectief *arms control regime* niet alleen een oefening is in boekhouding, maar dat het ook in een regeling moet voorzien om rekening te houden met deze kwalitatieve component in de evenwichtsoefening waarop het is gebaseerd.

Rechanneling

Naast het re-oriënteringsfenomeen dat bijna een normaal industrieel-economisch verschijnsel is voor het steeds verbeteren van een product en wat ook in de scheepsbouw automatisch van toepassing is, moet hier nu ook onderzocht worden of rechanneling een mogelijke route was voor het omzeilen van het Haldane akkoord.

En inderdaad ook bij andere type schepen waren belangrijke aanpassingen op til. De destroyer of ook torpedobootjager genoemd, is een licht en snel oorlogsvaartuig dat tot taak had de zware oorlogsschepen aan te vallen. Het was bewapend met kanonnen en kon alleen dicht bij zijn basis opereren. In de loop van het eerste decennium van de 20ste eeuw wordt het groter en zwaarder en in Duitsland kan het zelfs met torpedo's bewapend de wijde zee op gaan en wordt het aan de 'Hochseeflotte' toegevoegd. Ze beschermen de grote slagschepen en kunnen ook met hun torpedo's offensief optreden. Die ontwikkeling, die reeds bezig was vóór 1912, zou zeker niet zijn gestopt met het Haldane akkoord en zo vergaat het ook de onderzeeërs.

Bij Kraska lezen we dat Tirpitz sluw genoeg zou geweest zijn om het akkoord in zijn voordeel uit te spelen en zijn tweeslachtige houding ten overstaan van de onderzeeërstrategie te herzien. *'Tirpitz could have exchanged three dreadnoughts (die door het akkoord niet zouden gebouwd worden) for a vast expansion in submarines'*⁽¹⁶⁷⁾ Ook de onderzeeërs, de zeemijnen en de torpedo's worden efficiënter en hadden ook in de totale som van het maritiem evenwicht moeten bijgerekend worden. Wat echter in het akkoord totaal ontbrak.

Wanneer we de gangbare ideeën en vooruitzichten die in de schoot van de Duitse Marinestaf circuleerden in acht nemen, kunnen we stellen dat hier alle voorwaarden vervuld zijn om met zekerheid een 're-channeling' in de vloot te voorspellen. In Duitse marinekringen had men reeds door, dat de 'dreadnought-wedloop' met Engeland, dat maar liefst 10 kielën kan leggen tussen 1909 en 1912, niet kon gewonnen worden. Dus was er een stellige neiging om de bouw van die grote slagschepen stop te zetten. Zo kon het geld beter besteed worden aan de ontwikkeling van kleinere schepen en onderzeeboten. Dus het limiteren van de grote schepen in het akkoord zou de admiraliteit sterker gemaakt hebben om de Keizer te overtuigen meer in te zetten op de ontwikkeling van onderzeeërs. Het is dan ook zeer waarschijnlijk dat de slimme en behendige admiraal Tirpitz ook onmiddellijk zou ingezien hebben dat gezocht moest worden naar effectieve vervangende middelen en dat het accent meer moest gelegd worden op de verdere ontwikkeling van de 'submarine-technology'.

U-Boten – torpedo's – zeemijnen

Bij de eeuwwisseling experimenteerden alle belangrijke zeemogendheden met onderzeeërs. Wanneer Haldane in Berlijn is, staan de Duitsers vlakbij belangrijke doorbraken op het gebied van duikboten-technologie en het strategisch gebruik ervan.

Duikboot U-9 in 1910 – Wikipedia

De eerste onderzeeër die als een volwaardig offensief platform kan worden gebruikt in de Kaiserliche Marine is het vijfde prototype dat als Unterseeboot U-9 gecommisionneerd wordt in 1910. Deze had een bereik van 3200 nautische mijlen en 6 torpedo's aan boord. De ingebruikname van dieselmotoren i.p.v. benzinemotoren vanaf 1913 was een heuse verbetering. Benzine was immers uiterst gevaarlijk en het verbruik was veel groter.

Onderzeeër U-19 in 1912 wikipedia

Wanneer de Duitsers in oktober 1912 de U-19 in gebruik nemen, hebben de Engelsen geen weet van het viermaal-maal groter bereik van deze schepen, die daarbij ook tot een maand lang op zee kunnen blijven en tot op 2.500 mijlen van hun basis kunnen opereren. Het zou met de tijd evident geweest zijn dat onderzeeërs, samen met torpedo's en mijnen, de dreadnoughts verouderd en nutteloos zouden gemaakt hebben. De zware slagschepen zouden in de bescherming van de handelsroutes van geen nut meer geweest zijn, daar ze zelf zo uiterst kwetsbaar zouden geworden zijn. James Kraska schrijft: *'A treaty to limit dreadnoughts would have provided additional momentum and added a sense of urgency to leverage submarine development into an effective maritime strategy.'*⁽¹⁶⁸⁾

Als bijkomend economisch argument kan ook aangehaald worden dat met het oog op het optimaal gebruik van grondstoffen, het ook efficiënter was om met het staal nodig voor het bouwen van één dreadnought, de scheepswerven tussen 15 en 20 onderzeeërs konden produceren.

Ook op het gebied van de torpedo's lagen de Duitse marine technici ver voorop op hun collega's van de andere zeemogendheden. Tenslotte wil ik ook nog vermelden dat door het feit dat de Duitse havens zeer kwetsbaar waren, ook aan defensieve middelen werd gedacht. Zo ging men zeker ook het doorgedreven onderzoek in de aanmaak van allerhande zeemijnen verder zetten en die tenslotte ook gebruiken als een offensief wapen. Als voorbeeld kunnen we aanhalen dat bij het uitbreken van de oorlog Duitse zeemijnen in de veilige thuishavens van de Navy worden gelegd.

Re-visiting

Er werd reeds aangehaald dat de tactiek op zee ook werd herdacht door bijvoorbeeld de 'destroyer' als volwaardig schip op volle zee in te zetten. Zodoende kregen ze een dubbele functie: de zware slagschepen beschermen en met hun torpedo's de vijandelijke schepen bedreigen. En net zoals na het Washington Naval Treaty, toen de Japanners met kleinere schepen en onderzeeërs de US vloot voornamelijk 's nachts konden aanvallen, zal ook de Duitse marine vóór 1914 meer opteren voor een 'fleet in being' en zoveel mogelijk de grote zeeslagen vermijden maar tegelijk de Britse vloot pijn doen door nachtaanvallen

met kleine schepen, torpedo's, onderzeeërs en mijnen. Een guerrilla op zee als het ware, wat in Duitse marine werd betiteld als 'Kleinkrieg'.

Het is nu het ogenblik om het 'submarine commerce warfare' of anders gezegd 'commerce raiding' even aan te halen. Deze manier van oorlogvoeren, daterend uit de vroege Renaissance (de kapers) was reeds begonnen in augustus 1914 en kreeg in de internationale pers met het torpederen van het passagiersschip 'Lusitania' in 1915 ruime aandacht. Maar dit was een optie die in Duitse marinekringen reeds vroeger geopperd werd.

De Duitse U-boot commandant, Kapitanleutenant Ulrich Eberhard Blum had begin 1914 een studie gemaakt, waarin hij tot de conclusie kwam dat 200 onderzeeërs volstonden om alle zeeverkeer met Groot-Brittannië volledig lam te leggen. Deze studie werd in Duitsland, gelukkig voor de geallieerden, in 1914 destijds niet echt 'au sérieux' genomen. Indien de conclusies van die studie zouden opgevolgd zijn, zou de Duitse zeemacht in het begin van de oorlog de gelegenheid gehad hebben grote successen te boeken en zou de oorlog mogelijks anders verlopen zijn!

Ook in Engeland werd men, weliswaar pas in 1914, verrast door dergelijk doemdenken toen in 'The Strand Magazine' een artikel verscheen van de hand van een zekere Arthur Conan Doyle, die beweerde dat 8 Duitse onderzeeërs in staat zouden zijn het Britse eiland af te zonderen en het te laten uithongeren tot het de strijd moest opgeven!

Arthur Conan Doyle - crimereads.com

Het is merkwaardig hoe onze denkbeeldige reis met Madame Soleil ons tot bij Arthur Doyle brengt, de schrijver van de door iedereen gekende 'Avonturen van detective Sherlock Holmes!' Of zijn we misschien zelf een beetje Sherlock die speurt naar het waarom van het mislukken van de Bethman-Haldane gesprekken. Zouden we mogen stellen dat een nieuw en beter akkoord misschien mogelijk was? Maar laat ons eerst nog het tweede deel van het akkoord bespreken.

Deel 2 – Welwillende neutraliteit

Tot nu hebben we het eerste deel, de 'arms control' ter discussie gesteld, maar hoe zou het tweede deel verder zijn geëvolueerd?

In het akkoord is voor de conflictuele situatie tussen Duitsland en Engeland min of meer een oplossing gevonden door de 'welwillende neutraliteit' in het akkoord op te nemen. Maar de krachtige

neutraliteitsformule waarvan Duitsland had gedroomd bleef uit. Dit tot grote frustratie van de Keizer en de Duitse diplomatie. Bethmann had Haldane voor zijn vertrek toevertrouwd dat hij hoopte dat het akkoord zou aanvaard worden, omdat hij onder een onnoemelijke politieke druk stond. Keizer Wilhelm heeft meermaals herhaald dat een politiek akkoord de sleutel was van alle problemen. Het onderliggend cruciaal probleem van de zowel geografische als politieke ingesloten positie van Duitsland is geenszins opgelost. Nochtans heeft het al zijn troeven uitgespeeld, maar blijkbaar zonder veel succes. Hoe kwam dit? Had de strategie van admiraal von Tirpitz gefaald? Waarom was de Duitse positie in het gehele onderhandelingsproces zo zwak en de Engelse zo superieur zodat de Engelsen het gehele gebeuren domineerden en regisseerden?

De Von Tirpitz troef verkeerd uitgespeeld!

In een conflictuele situatie heeft de zwakke partij er alle belang bij zich defensief op te stellen. Door wat concessies kan hij mits wat kleine toegevingen de tegenpartij sussen en zodoende tijd kopen om zijn positie langzaam te versterken. Het is dus voor de zwakkere een kwestie van tijd om de oorspronkelijke krachtverhouding in zijn voordeel te wijzigen. Maar indien die tijd om welke reden ook ontbreekt, moet hij risico's nemen. Hierop is de 'risico strategie' van Tirpitz gebaseerd. Natuurlijk had hij een 20 jarenplan voor ogen om met de nodige zware investeringen op termijn de zwakke positie van zijn marine volledig te compenseren. Maar die tijd had hij niet, want de kosten waren enorm en de Duitse leiders en politici verwachtten van hem vlugge resultaten van de zware budgettaire inspanningen. In sneltempo waren reeds enkele dreadnoughts gebouwd, zodat het voor de Britse vloot wel een riskante onderneming zou worden om een zeeoorlog te starten. Maar de Britten bouwden ook hun vloot verder uit en zelfs in grotere mate dan de Duitsers. Maar ook bij de Britten is de financiële druk hoog en is een bewapeningsstop meer dan welkom. Omwille van die wedloop die blijkbaar niet kan gewonnen worden, oppert men ook in Duitse kringen dat misschien het moment gekomen is om van de Britten, mits de scheepsbouw wederzijds te beperken, belangrijke politieke toegevingen te bekomen.

Het risico moet nu genomen worden, maar het geschikte moment is evenwel voorbij. Hoe komt dit?

Het scenario dat Tirpitz heeft uitgedacht, dateert van het laatste decennium van de 19de eeuw, toen Groot-Brittannië dankzij zijn vele oorlogen en veroveringstochten tot een groot imperium is uitgegroeid. Die imperiale 'geboorte' heeft echter in de wereld veel vijanden gemaakt en het grote Britse Rijk is diplomatiek geïsoleerd geraakt. Conflicten met Frankrijk in Afrika, met Rusland in Perzië, met Japan in de Stille Oceaan en met de Verenigde Staten op het Amerikaanse continent, zorgen voor gespannen diplomatieke relaties. Het resultaat is dat de Britse 'isolation' niet meer zo 'splendid' is en dat Groot-Brittannië integendeel in een zeer kwetsbare positie is gekomen, waardoor het zeker nu niet uit is op een oorlog op het vasteland.

Maar wat gebeurt er tussen 1900 en 1912? De Britse internationale politieke positie wijzigt. Groot-Brittannië beseft die fragiele situatie zeer goed en als machtige wereldheerser kan het vriendschap afkopen door wat concessies te doen en 'snoepjes' uit te delen.

Alle potentiële vijanden en gefrustreerde naties worden zodoende langzaam maar zeker vrienden en bondgenoten! Dit werd uitgebreid behandeld in deel 7/1 en 7/2 “Een www ‘avant la lettre?’”. Maar nu in een notendopje, even ter herinnering, de hier te pas komende feiten opsommen.

The great Rapprochement
wikipedia

komt in 1898 'The Great Rapprochement' op gang die zal in 1902-1903 onder president Theodore Roosevelt hechter worden. Zodoende heeft Groot-Brittannië in een tijdspanne van tien jaar zich weten te omringen door echte en stille bondgenoten.

De randvoorwaarden waarin Tirpitz' risicostrategie zou gedijen zijn er dus niet meer. Groot-Brittannië heeft anders gereageerd dan was voorzien en die risicostrategie is tot mislukken gedoemd. Die had slechts kunnen werken voor zover Engeland, geïsoleerd tegenover het sterke Duitsland, uit schrik concessies zou gedaan hebben. De gewenste en gedroomde concessie die de absolute neutraliteitsverklaring moest zijn, is dus uitgebleven tijdens de Haldane besprekingen. Dit uiteindelijke doel van de Duitse diplomatie was gesmolten als sneeuw voor de zon. En die mislukking was de struikelsteen waarover het hele overleg over ontwapening en vrede gevallen is. *'De risicostrategie immers beheerst de politieke escalatieladder, dankzij zijn grotere vriendenkring'* lezen we bij Professor G. Teltier⁽¹⁶⁹⁾

En die vriendenkring had Duitsland niet meer in 1912, maar de Britten wel. De troefkaart van admiraal Alfred von Tirpitz komt te laat, want er is een nieuwe speelronde begonnen.

Misschien, indien toen beide partijen evenwaardig in sterkte zouden geweest zijn, was er een mogelijkheid om tot een meer symmetrisch akkoord te komen.

Conclusie van de contrafactuele geschiedenis

De conclusie die volgt uit het tegenfeitelijk onderzoek is klaar en duidelijk: het Haldane akkoord zou uiteindelijk niet tot een vreedzame oplossing gekomen zijn en zou een oorlog niet verhinderd hebben. Er zat een fout in het vergelijk.

Duitsland zou verder een sterke marine hebben uitgebouwd, buiten de

de restricties van het akkoord om, en zodoende een meer agressieve houding tegenover de Britten aangenomen hebben.

Een zelfvoldaan Groot-Brittannië zou van zijn kant, zoals het gegaan is met de VS na het *Naval Treaty* 20 jaar later, met een zeker suprematiegevoel berust hebben in zijn status quo. Dit is zeer voorspelbaar, daar dergelijk akkoord de superioriteit van één van de ondertekenaars bevestigt en dat hij daarbij die macht niet wenst te delen. *'This is because status quo powers generally seek to protect their investments through incorporation of rules that restrain potential challengers'*

Dit scenario zou uiteindelijk geresulteerd hebben in een asymmetrische marine uitdaging tussen de Duitse zeer operationele en krachtige multifunctionele zeemogendheid en een zwak Groot-Brittannië, met weliswaar een groter aantal zware slagschepen waarvan de operationele inzet twijfelachtiger wordt.

Hoe zou Engeland op die evolutie gereageerd hebben? Zou het laten begaan hebben of zou het gereageerd hebben en in paniek ook met een weliswaar behoorlijke achterstand aan een wedloop in de bouw van onderzeeërs zijn gestapt? In beide gevallen zouden de spanningen tussen beide naties weer ten top zijn gestegen en zou Engeland zeker de banden met de Ententes nog meer aangehaald hebben. Wat op korte termijn waarschijnlijk toch tot oorlog zou hebben geleid.

1907 Koning Edward VII en Keizer Wilhelm. Neven, maar nog vrienden?

De eindconclusie van ons bezoek aan Madame Soleil en van de tegenfeitelijke geschiedenis oefening is, dat het akkoord niet zou nageleefd geweest zijn en dat de situatie naar alle waarschijnlijkheid nog explosiever zou geworden zijn en dat de revolverschoten van juni 1914 tot dezelfde kanonschoten in augustus zouden geleid hebben. James Kraska besluit zijn studie als volgt:

'The effect of the Haldane Accord would have been that Germany accepted second-place status in the dreadnought naval race while re-directing resources into submarines. In reality Germany reached the same conclusion early in the subsequent war, so the contrafactual merely advances the decision by about eighteen months.'⁽¹⁷⁰⁾ *(Die achttien maanden zijn de periode tussen Haldane in Berlijn en de oorlogsverklaring in augustus 1914)*

Kon een meer sluitend bewapeningsakkoord de oplossing geweest zijn?

Maar moeten we opmerken dat dit besluit het logisch gevolg is van een redenering gebaseerd op een oorlogslogica. Zou er echter misschien ook geen vredeslogica kunnen gevolgd worden?

We nemen afscheid van Madame Soleil en gaan voor die vraag toch

naar Delphi, al was het maar in gedachten. In dat Griekse heiligdom, in de tempel van Apollo bracht de geheimzinnige priesteres Pythia allerhande vreemde geluiden voort waaruit profetieën werden afgeleid, die soms de beleidsmensen verboden om oorlog te voeren. En inderdaad, in haar duistere bijna onverstaanbare wartaal raadt ze ons aan een ander scenario te bedenken. In feite is het toch wat te eenvoudig om een zeer complex gegeven zoals de toekomst te voorspellen, uitsluitend rekening houdend met slechts één parameter die evolueert, terwijl zoveel andere zowel onafhankelijke als afhankelijke variabelen niet in beschouwing worden genomen. Het kon toch ook dat, dankzij constante persoonlijke contacten in het kader van de uitvoering van het akkoord, vredesgedachten in de geesten zouden gerijpt zijn; dat een groter besef van de mogelijke catastrofale gevolgen van een oorlog zouden opgekomen zijn of dat een politieke omzwaai het economisch gewin en andere duistere krachten naar achteren zouden geschoven zijn?

Dus had een ander scenario kunnen zijn dat in deze nieuwe omstandigheden de Britten, in plaats van verder het oorlogspad op te gaan, zouden geneigd geweest zijn terug aan de negotiatietafel aan te schuiven om een nieuw akkoord te bespreken. Dit bleek mogelijk: de *Liberal Party* en de *Labour Party* bleven immers voorstander van betere betrekkingen met Duitsland en ijverden voor vrede. De nieuwe omstandigheden zouden nu anders zijn. De onderhandelaars zouden nu, met een sterker wordend Duitsland, als gelijkwaardig beschouwd worden, wat een essentiële voorwaarde gebleken is tijdens de veel latere succesvolle SALT onderhandelingen. Tijdens de Haldane negotiaties in 1912 waren de Britten te veel overtuigd van hun superioriteit en wilden ze geen duimbreed toegeven, want zoals Lloyd George eens bluffend zegde *'every Englishman would spend his last penny to preserve their superiority at sea'*, alhoewel als Minister van Financiën hij heel goed wist wat de werkelijke budgettaire situatie kritiek was en dat de Navy-begroting met maar liefst 70% steeg. John Maurer schrijft dat de Duitsers woedend waren omdat de Britten telkenmale terug kwamen op hun almacht en wijst met de vinger op dit fundamenteel gebrek in de negotiaties *'The negotiating positions and structure of the Haldane Accord were designed to lead to failure'*⁽¹⁷¹⁾

Eenmaal terug rond de tafel, hadden ze het akkoord verder kunnen uitdiepen, de gebreken wegwerken, om zodoende tot een nieuw en beter akkoord te komen, gebaseerd op een toenadering tussen beide standpunten. Het zou geleid hebben tot meer vertrouwen bij de onderhandelaars (*wat in actuele termen 'confidence building' wordt genoemd*) en tot het vastleggen van werkbare mogelijkheden voor een effectieve controle op de uitvoering van het akkoord en ook tot verder zoeken naar politieke oplossingen. Dit vertrouwen was eens te meer een heikel punt in het verloop van de discussies in Berlijn, dat ook door John Maurer wordt aangehaald *'Britain was stingy (gierig) on the confidence-building aspects, leaving Germany unfulfilled'*.

Had die nieuwe ronde zin? De voordelen van een akkoord. The Bridge!

Deze nieuwe onderhandelingsronde kon alleen tot een beter akkoord geleid hebben, een stap naar ontwapening en ontspanning in de wereld. Een akkoord over wapenbeheersing heeft immers naast de onmiddellijke effecten ook veel andere positieve voordelen. Zoals we kunnen lezen bij de Noorse diplomaat John Jørgen Holst^(***) is een wapencontrole akkoord *'a currency for restructuring political influence'*⁽¹⁷²⁾ en geeft het aanleiding tot meer dan twintig potentiële voordelen, zoals: ...natuurlijk militaire en budgettaire, maar ook meer mogelijkheden voor diplomatieke oplossingen, een uitbreiding van de internationale handel, meer nabije en grondigere buitenlandse betrekkingen met minder wantrouwen en meer geloofwaardigheid.

Toegegeven dat veel van deze voordelen misschien minder aan de orde waren een zestig jaar voordien, daar de technieken om een wapenstop te controleren en te beheersen toen nog niet bestonden. Maar een groot voordeel was hier toch ook dat door verder te praten de onderhandelaars mekaar beter zouden leren kennen, het wantrouwen langzaam zou weg deinen en zou plaats ruimen voor meer openheid die leidt naar toegevingen en toenadering van de standpunten. Met dit vertrouwen, zowel bij Duitsland, partner van de Triple Alliance, als bij Groot-Brittannië, medeondertekenaar van de Triple Entente, kon dit akkoord een verbindingslijn, een brug geweest zijn tussen deze twee bonden. De Britse Minister van Buitenlandse Zaken Edward Grey erkende dat een akkoord tussen twee leden van die twee bonden wel belangrijk kon zijn om een akkoord te bereiken over belangrijke punten.

Hij verklaarde aan de Duitse ambassadeur Metternich dat het welgekomen nieuws zou zijn indien Oostenrijk en Rusland tot een verregaand vergelijk zouden komen om oorlog in de Balkan te voorkomen. En Vernon Archer vervolgt *'As things worked out the powers both passed a chance to form a 'bridge' between two power groups through an Anglo-German rapprochement'*⁽¹⁷³⁾

Verdere mogelijke gevolgen van de 'Bridge'

Had het Britse Kabinet dit akkoord met het neutraliteitsbelofte goedgekeurd dan had Londen een sleutelpositie gehad tussen Frankrijk en Duitsland. Naast deze positie zou een tweede voordeel er in bestaan hebben dat Duitsland minder afhankelijk zou geweest zijn van Oostenrijk. Inderdaad Duitsland was in feite de virtuele gevangene van Oostenrijk, dat zijn enige betrouwbare bondgenoot was en dat het koste wat kost diende tevreden te stellen. Maar met dit akkoord had Duitsland nu ook wel steun bij Engeland, als tweede nieuwe weliswaar stille bondgenoot, gevonden hebben, zodat de politiek van Berlijn minder onder invloed van Wenen zou staan. Een ander onmiddellijk

(***) John Jørgen Holst: *Noors diplomaat, minister van defensie en buitenlandse zaken en bezieler van de Oslo Akkoorden tussen de Palestijnse overheid en Israël in 1993 over de Westelijke Jordaanoever en de Gazastrook*

gevolg daarvan kon geweest zijn dat Duitsland de fameuze 'blanco cheque' (****) niet zomaar zou gegeven hebben⁽¹⁷⁴⁾. Een derde voordelig gevolg zou geweest zijn dat de Duitse kanselier Bethmann Holweg, die zoals we aangehaald hebben in vorige aflevering alles heeft gegeven,

Kanselier Bethmann-Hollweg, zoals het toen paste, in uniform
wikipedia.org

tot zelfs het totaal opzeggen van de Flotten-Novelle om tot ontspanning te komen, een veel sterkere politieke positie in de regering zou verkregen hebben. Hij had Tirpitz in zijn dromen kunnen bedwingen en de invloed van de militaire autoriteiten kunnen kanaliseren. Dit internationaal succes zou hem meer aanzien in de Reichstag opgebracht hebben en dit parlement op andere gedachten kunnen brengen. We mogen niet vergeten dat in 1912 de Sociaal Democratische Partij, als grootste partij, immers 110 zitjes van de 397 in de Reichstag heeft. Samen met de andere anti-oorlogsgesinden van de links liberale partij en de progressisten konden zij de oorlogsbegrotingen mee afgezwakt

hebben. Ook de Keizer had zijn 'wapendiscours' kunnen verlaten om een andere koers te varen. *'After the accord was signed, the Emperor could announce to German public that this entirely new circumstance of an Anglo-German political relationship now modified the need for the fleet as originally conceived'*⁽¹⁷⁵⁾

We mogen ook veronderstellen dat Duitsland, zich nu veiliger voelend, meer druk had kunnen zetten op Oostenrijk i.v.m. de Balkan en ook meer geneigd zou geweest zijn om toenadering tot Frankrijk te zoeken met eventueel een oplossing voor het prangende Elzas - Lotharingen probleem als einddoel. Ook Groot-Brittannië had meer invloed kunnen uitoefenen. Het had bijvoorbeeld ook de Tsaar tot een minder agressieve Slavische politiek kunnen bewegen.

De Engelse schrik voor een Duitse 'rechannelling' van de budgettaire middelen naar een betere en sterkere landmacht met een Duitse superioriteit tegenover Frankrijk tot gevolg, kon ook verder besproken worden en er kon gezocht worden naar meer stabiliteit. De dynamiek van een confrontatie die aan de politieke controle zou ontsnappen om naar een crisissituatie te leiden, kon alzo vermeden worden.

Maar daarvoor moest de macht van de militaire overheid terug ingeperkt worden en de politiek de overhand terug krijgen door verder te onderhandelen en een 'mutual confidence' opbouwen. Is dit 'wishful thinking'? Neen, dit zal bewezen worden tijdens de overeenkomsten rond de 'Bagdad Railway' gesloten in febrari-maart 1914. *(Dit wordt behandeld in volgende aflevering).*

Men mag besluiten dat dit scenario mogelijke grondige invloeden op de internationale verhoudingen zou gehad hebben en had kunnen leiden tot ontspanning.

We bedanken Pythia voor haar wijze woorden en raadgevingen, nemen afscheid van het mooie Delphi, stappen in de teletijdmachine van professor Barabas en in een flits zijn we terug in het jaar 1972 van de twintigste eeuw.

Het SALT I akkoord van 1972

Natuurlijk gaan we akkoord met de volgende opmerking van John Maurer. 'De beleidmakers van toen (1912) hadden nog niet de karakteristieke wel omschreven bepaling van een 'arms control' in hun strategische theorieën opgenomen, maar ze waren zich wel bewust van dezelfde bezorgdheden, problemen en dilemma's die ook de nucleaire machten zoveel jaren later moesten confronteren om tot een gezamenlijk akkoord te komen over hun bewapeningscontrole.'⁽¹⁷⁶⁾ *(vertaling)*

Dit brengt ons tot een vergelijking van de toestand in 1912 met deze van 60 jaar later. Mogen we het ook een *counterfactual* geschiedenis oefening noemen? De vraag rijst of de vergelijking opgaat. Er was ook sprake van een wapenwedloop tussen twee supermachten die ook deel uitmaakten van twee rivaliserende blokken (NATO en Warschau pact) en die ook aan een hopeloos wapenopbod voor hegemonie deelnamen. En toch ondanks de 'haviken' in beide kampen, zal er langzaam maar zeker ontspanning komen. *'Nixon and Brezhnev seemed unlikely candidates for the American and Soviet statesmen who would sign a groundbreaking arms limitation treaty. Both men carried reputations as hardline Cold War warriors. Yet, by 1972, both leaders were eager for closer diplomatic relations between their respective nations.'*⁽¹⁷⁷⁾

De SALT II akkoorden getekend in 1979

Dus ook in 1972, net zoals in 1912 kwam het erop neer de geldverslindende wapenwedloop een halt toe te roepen. Het begon met het beperken van de antiballistische *missiles*, gevolgd, dank zij verdere besprekingen en onderhandelingen, door een akkoord over het aantal intercontinentale ballistische raketten en zo ging het verder tot de

(****) Na de moord op de Oostenrijkse troonopvolger Franz Ferdinand en zijn echtgenote wil Oostenrijk-Hongarije, Servië straffen. Maar daarvoor heeft Franz Josef de steun van Duitsland nodig. Op 04 juli belooft de Keizer de onvoorwaardelijke steun van Duitsland voor welke actie de dubbelmonarchie tegen Servië zal ondernemen. Die belofte gaat de geschiedenis in als de 'blanco cheque', omdat hij vrij spel gaf aan Oostenrijk om Servië aan te vallen.

SALT akkoorden, die beide partijen triomfantelijk beschouwden als *'tremendous achievements'*. (De SALT 1 akkoorden zullen de geschiedenis ingaan als de grondslag voor alle wapenbeperkende negotiaties die volgden.)

Bij de vroeger reeds aangehaalde John Jørgen Holst lezen we terecht dat *'Basically, the concept of arms control was a twin sister of the concept of nuclear deterrence'*⁽¹⁷⁸⁾

Dit betekent dat de actoren in hun besprekingen zeker positief werden 'geholpen' door het spook van het afschrikkingseffect van een nucleaire oorlog en konden daardoor misschien gemakkelijker tot een vergelijk komen. Maar de onderhandelaars van 1912 in Berlijn waren ook verwittigd en intelligent genoeg om de afschuwelijke gevolgen voor alle oorlogsvoerders niet te onderschatten. De desastreuze onmenselijke toestanden uit de recente Russisch-Turkse oorlog lagen zeker nog fris in hun geheugen. Uit de geschiedenis van duizenden jaren, met de honderden beschreven en geanalyseerde vredesverdragen, zowel goede als slechte, hadden ze genoeg stof om de nodige lessen te trekken. Ook genoeg denkwerk en filosofische geestesarbeid waren ter beschikking om de aandacht te trekken op het verderfelijke effect van het *'security dilemma'*. *'The fact that most of the ways in which a country seeks to increase its security have the unintended effect of decreasing the security of others'*.⁽¹⁷⁹⁾ Te beginnen met de Griekse schrijver Thucydides (400 B.C.) die het heeft over de groeiende macht van Athene en de tegenreacties van Sparta, eindigend met een oorlog die de ondergang van deze laatste tot gevolg heeft.

De vredesbewegingen hadden ettelijke malen de beleidsmensen gewezen op de nadelen van oorlog en de voordelen van vrede. De goed gemeende initiatieven tijdens de Haagse Conferenties, de boeken van Bertha von Suttner, Johann Bloch en Norman Angell (zie deel 4) waren honderdduizenden keren over de toonbank gegaan. Tsaar en Kaiser hadden die gelezen, maar ook in Parijs, Wenen en Londen waren die voer geweest voor discussies en aanleiding tot ernstig nadenken. Maar alle waarschuwingen ten spijt, is dit blijkbaar aan de aandacht van deze bewindslui voorbij gegaan.

We kunnen zeggen dat in theorie de vergelijking zeker opgaat, maar in de tijdsgeest van de *belle époque* met *'glamour and glitter'*, overdadig machtsvertoon en ijdelheid van de eerste jaren van de twintigste eeuw was dit wat moeilijk in te beelden. Hoewel, we meestal alleen afweten van het bestaan van de overheersende 'mainstream' oorlogsgedachten, waren er veel andere, zoals die van de vakbonden, die echter niet krachtig genoeg waren tegen het hardvochtig nationalisme dat gepaard ging met militarisme. Spijtig genoeg haalden alleen het dominante expansionisme, de zucht naar hegemonie, en de nationalistische en revanchistische krachten de bovenhand, om zo de beleidsmakers als slaapwandelaars naar de oorlog te voeren. (titel van het boek van Christopher Clark). Maar met dit akkoord had die atmosfeer kunnen omslaan.

Eindbeschouwing

'Coming at the height of naval antagonism the Haldane negotiations were the most detailed and serious efforts to achieve an agreement'⁽¹⁸⁰⁾. Maar ondanks die zeer wijze woorden van James Kraska ging het

akkoord niet door. Nochtans zat er een mogelijkheid in om tot een verregaand akkoord te komen, maar zoals Vernon Archer schrijft: *'But London was not willing to take the risk of being a part of the bridge'*.⁽¹⁸¹⁾ Het was dus een kwestie van willen!

Als vredelievend persoon en wetende dat het verliezen van de vrede in 1914 aan 20 miljoen mensen het leven heeft gekost, ben ik nog altijd geneigd om de voorkeur te geven aan het kleine strohalmpje dat er was in februari 1912, om verder te bouwen aan het nodige mutuele vertrouwen om tot een pril akkoord te komen en dit verder uit te bouwen tot een globaal vredesakkoord. Dus haal ik terug het standpunt van professor historicus Hans Andriessen aan *'Ik kan niet anders dan maar weer mijn argumenten ter zake herhalen...De Haldane Mission had wel degelijk resultaat. Namelijk de formule door Bethmann en Haldane, die volgens beide partijen zou leiden tot een oplossing van de problemen'*⁽¹⁸²⁾.

We hebben twee scenario's bekeken, die vertrekken van hetzelfde feit in februari 1912. Het ene komt uit op oorlog en het andere wijst eerder naar ontspanning en vrede. Dus de conclusie kan eenvoudig zijn. Thesis: het akkoord zou naar oorlog leiden. Antithesis: neen, het leidt naar ontspanning. Dus synthese: teken het akkoord en we zullen zien hoe het verder evolueert er was toch niets bij te verliezen!

Uit de gesprekken in Berlijn van februari 1912 bleek dat beide partijen niet op oorlog uit waren, zijn er dan misschien onzichtbare krachten die er hen toch naar toe gedreven hebben? (Deze krachten hebben we behandeld in deel 4).

Maar de wil was er blijkbaar niet. Ik zal dit deeltje besluiten met de filosofische woorden van Em. Professor Dr. Alex Vanneste: *'Als ze geen oorlog willen, dan komt er geen, maar als ze oorlog willen, dan komt er oorlog!'* Spijtig, wie draagt deze verpletterende verantwoordelijkheid voor het verdere verloop? □

*'Aan ruimte voor graven geen gebrek' zegt de Dood.
Prent uit 'Jugend'*

Welke initiatieven zullen nog ondernomen worden om de oorlog in extremis af te wenden in het anderhalve jaar dat ons scheidt van de 'Oercatastrofe'? Dit is voor volgende aflevering. Tot dan!

François Crepain

Bibliografie

- (160) MAAR Alexander, *'Possible Uses of Counterfactual Thought Experiments in History* (University of Auckland New Zealand)
- (161) KRASKA James, *'Fear God and Dread Nought, and Contrafactual Diplomacy before the Great War'* Artikel in Ga..J. Int'L & Comp.L. vol 34.
- (162) MAURER John H., *op.cit.* p301
- (163) GOLDMAN Emily O., *'Sunken Treaties – Naval Control Between the Wars'* (Professor Park Pennsylvania State University)
- (164) MAURER John. H *op.cit.*
- (165) MAURER John H., *'Arms Control and the Anglo-German Naval Race before World War I': Lessons for Today?* Political Science Quarterly Vol 112 number 2 1997 p.294
- (166) KRASKA James *op.cit.* p95
- (167) KRASKA James *op.cit.* p84
- (168) KRASKA James *op.cit.* p89
- (169) TELTIER G., *'Tirpitz' troef*, Hoogleraar militaire geschiedenis en algemene strategie - Koninklijk Instituut voor Militaire Geschiedenis MS 1591990 (6) p267
- (170) KRASKA James, *op.cit.* p100
- (171) MAURER John, *op.cit.* p98
- (172) HOLST John Jørgen, *'Arms Control in the Nineties, a European Perspective'* p93
- (173) ARCHER Vernon Shelby *'Anglo-German Relations prior to the Great War: The Haldane Mission Revisited'* p74 , Oklahoma State University
- (174) ARCHER Vernon *op.cit.* p76
- (175) KRASKA James *op.cit.* p92
- (176) MAURER John *op.cit.* p.286
- (177) History.com Editors, *'This Day in History May 1972 SALT Agreements signed'*
- (178) HOLST John , *op.cit.* p.84
- (179) JERVIS Robert, *'Realism, Game theory, and Cooperation'* Cambridge University Press
- (180) KRASKA James *op.cit.* p.77
- (181) ARCHER Vernon *op.cit.* p76
- (182) ANDRIESSEN J.H.J. Prof., *'Historici en hun hardnekkige mythes over de eerste wereldoorlog'* p115-116

Mars & Mercurius 'Trefpunt'

Ongetwijfeld ook iets voor jou...

Sedert jaar en dag ontmoeten de leden van onze M&M Club elkaar elke vrijdagmiddag op het 'Trefpunt' om in een gezellige en ontspannen sfeer bij te babbelen en diverse onderwerpen aan te snijden bij een gezellige koffie of een frisse pint. Ook de dames kunnen er terecht om een namiddag in Brugge af te sluiten met een babbel.

Tijdens de voorbije coronalockdown moesten we dit helaas op een laag pitje te zetten, maar op vrijdag 15 oktober waren enkele trouwe 'Trefpuntvrienden' weer op post.

Trefpunt M&M elke vrijdag van 16 tot 18 uur

in Café-Hotel Marcel
Niklaas Desparstraat 9
8000 BRUGGE

Wij verzekeren het je!

auto

woning

beleggen

hospitalisatie

pensioen

rechtsbijstand

aansprakelijkheid

bedrijfsgebouw

arbeidsongeval

Gaston Roelandtsplein 20 | 8310 Assebroek

T 050 28 80 70 - E info@marver.be – www.marver.be

Ons Belgisch geld en goud in de meidagen van 1940 en erna...

Freddy Vervaet, bestuurslid

Het hele verhaal van het traject van het Belgisch goud start reeds in juli 1938 om te eindigen... in 1997.

In de eerste drie delen van deze serie ondeckte u het traject van het Belgisch geld en de waardepapieren vanuit de NBB Gent naar Zuid-Frankrijk, met de verslagen van de directeurs als inleiding en de dagboeken van twee begeleiders van het konvooi.

In dit laatste deel hebben we het over het traject van het Belgisch goud. Met toestemming van de heer Walter Pluym, auteur van het boek "Goud op Drift", vat ik het traject samen. Een wonderbaarlijk en bijna ongeloofwaardig verhaal.

Inleiding

Bij wet van 8 mei 1850 werd de Nationale Bank van België (NBB) opgericht en kreeg deze het monopolie voor het vervaardigen en uitgeven van papiergeld. De hoeveelheid biljetten werd niet bepaald. Daarmee week de NBB af van het Britse principe, beschreven in de Peel Act van 1844, waarbij de uitgifte van biljetten bijna volledig diende gedekt te zijn door goud. (*Currency school*). België volgde het Franse principe van Banque de France (BdF) dat de uitgifte liet afhangen van de behoeften van de economie (*banking principle*). Een dekkingsgraad was dus niet vastgelegd. De statuten van de NBB bepaalden wel dat ten minste 1/3 van de in omloop zijnde biljetten moest gedekt zijn door edelmetaal. Het bankbiljet als wettig betaalmiddel was tot aan het begin van WO II inwisselbaar tegen goud. Wettelijk bleef de 'Belgische Frank' tot in 1988 een bepaalde hoeveelheid goud vertegenwoordigen.

"De Belgische Monetaire Frank was gevormd uit 19,74824172 milligram goud met een gehalte van 900/1000ste fijn metaal, een metallistische visie. Het goud was al sinds de opschorting van de convertibiliteit (omwisselbaarheid) van de US Dollar in goud door President Nixon ('69-'74) niet langer het sleutelement van het internationale geldstelsel. De Frank werd voortaan gedefinieerd als de Belgische geldeenheid, zonder ook maar aan enig referentie-element te zijn verbonden. (toelichting door Dhr Pluym)

Goudstaaf van 1 Kg
met stempel en nummer
Foto NBB

Over hoeveel goud gaat het?

Op 8 mei 1940 beschikte de NBB over een goudvoorraad van 703 ton fijn goud 99,5 % zuiverheid. (inclusief munten). Sedert de opkomst van het nazisme en zeker met opkomst van Hitler in 1933 dacht men in regeringskringen erover na het goud naar het buitenland over te brengen. Het goud (en ook buitenlandse munten) werd daarom verpakt in houten kisten met metalen versterkingsband voorzien van het zegel van de BNB (Banque Nationale de Belgique) en een volgnummer (A-Z / 0-1000). Per kist 4 goudstaven à 12,5 kg elk, formaat 26 cm x 8 cm x 4 cm. Totaal dus 50 kg net. Allen voorzien van een stempel van de smelter, ijking keurmeester, gegraveerde smeltdatum, gewicht en serienummer. Er waren geen echtheidscertificaten, enkel vrachtbrieven. Dit bemoeilijkte de herkomstbepaling en maakte het helers en rovers gemakkelijk. Omsmelten van de staven, het geven van een nieuw nummer en zegel was zeer eenvoudig voor de nieuwe eigenaar. Met alle gevolgen van dien.

Aan de vooravond....

Met de Anschluss van Oostenrijk in 1938 roofde (Nazi-) Duitsland de goudvoorraad van de Oostenrijkse Centrale Bank. Met dit alles in het achterhoofd wou de regering daartoe gesprekken aanknopen met de NBB. Gouverneur Franck weigerde echter omdat de NBB een Naamloze Vennootschap was met particuliere aandeelhouders waarop de regering geen rechten kon doen gelden. Ze kon de NBB geen instructies geven!

Nochtans was de NBB-leiding al in actie geschoten. Tussen 1933 en 1938 moderniseerden ze de kluisen van Brugge, Roeselare, Oostende en Ieper om een deel van de goudvoorraad op te slaan. Dit gebeurde effectief ook in die periode. Een deel werd ook naar Antwerpen vervoerd. Men dacht immers dat een nakende oorlog een kopie van de stellingenoorlog van WO I zou worden. In NBB te Brussel bleef nog 86 ton goud achter.

Gouverneur Janssen bracht op 12 maart 1938 een bezoek aan de *The Bank of England*, met het verzoek om –in voorkomend geval- Belgisch goud en waardepapieren in bewaring te nemen. Zijn Britse ambtgenoot, gouverneur Norman, reageerde positief. 'Discretie' was het ordewoord. Norman ging zelfs zo ver dat *'the shipments could be excluded from our published custom figures'* de zendingen zouden uit de te publiceren douane statistieken worden geweerd...!) Op 31 maart 1938 staken schatbewaarder Henri Sonntag en inspecteur Hubert Ansiaux de koppen bij elkaar om een evacuatieplan op stapel te zetten in geval van mobilisatie. De eerste transporten startten reeds in juli 1938. In september van dat jaar was al 151 ton opgeslagen in London.

In september '38 waren in Brussel nog volgende hoeveelheden opgeslagen: 86 ton goud, 100 ton pasmunt, 130 ton effecten, 23 ton biljetten, clichés, drukmateriaal, buitenlandse valuta's en munten. Totaal gewicht: 400 ton, volume: 350 m3. Kunnen we ons dat voorstellen? Eind '38 bespraken gouverneur Georges Janssen en Minister van Financiën Albert-Edouard Janssen om het Belgisch goud te spreiden. 1/3 naar London (reeds deels gebeurd), 1/3 overzee naar USA of Canada. Het resterende 1/3 zou in België achterblijven om aan de wettelijke dekkingsverplichtingen te voldoen. Ook andere landen

hadden dit reeds gedaan.

Twee merkwaardige zaken:

1. Het overbrengen van 2/3 van de Belgische goudvoorraad naar een bevriend land zou door de nazi's kunnen aanzien worden als een schending van de neutraliteit (een zweem van vermoeden van partijdigheid met USA, Canada, Engeland) en aanleiding kunnen geven tot een schijngrond voor invasie.
2. Koning Leopold III, ingelicht van deze goudtransfers, stelde voor om ook een deel naar het neutrale Zweden te brengen. Het vaderland van zijn vrouw koningin Astrid. De nieuwe minister van Financiën Gutt (opvolger van Janssen) repliceerde dat Zweden te dicht bij Duitsland lag! Case closed, de koning drong niet meer aan.

De reis begint !

Eén derde naar London.

Minister Gutt en gouverneur Janssens hadden (naar goede Belgische gewoonte) –zowel bij Sabena als bij de Compagnie Maritieme Belge (CMB)- een korting op de transportkosten kunnen bedingen. Deels per vliegtuig, deels per maalboot Oostende-Dover werd de schat verscheept naar London.

Eén derde naar New-York

Via Antwerpen, Cherbourg en Le Havre werd verscheept naar New-York. Per schip kon niet meer dan 6 ton goud worden vervoerd. De verzekeringen weigerden meer goud aan boord te verzekeren! Eind juni 1939 waren reeds 117,5 ton in de Federal Reserve opgeslagen en 308,6 ton in London. Later werd nogmaals 66 ton overgebracht naar New York via de haven van Southampton. Op 1 juli '39 verliet als eerste de SS Henri Gaspard van CMB de haven met 99 kisten, goed voor 5 ton richting de Nieuwe Wereld. Gerenommeerde schepen, zoals de Normandie, de Queen Mary, de Aquitania en Ile France, volgden met de rest.

Sedert 1 september 1939 was het overzees transport zeer gevaarlijk geworden wegens de duikboten. Verzekeringen weigerden of vroegen exuberante prijzen. De schepen hadden ook niet altijd genoeg accommodatie om meer goud aan boord te nemen.

Eén derde naar Frankrijk... om te beginnen.

Op 8 november '39 nam Gutt contact met gouverneur Janssen om het goud en delen van de schatkist ter waarde van 4.000 miljoen Bfr. Bij de Banque de France (BdF) in bewaring te geven. Dat was de tegenpost van de tegoeden van de particulieren bij het toenmalig Bestuur der Postcheques en het goud van derden. Dat was een eerste maatregel om goud naar Frankrijk te transporteren. Een akkoord werd verkregen op 9 november en op 11 november vertrok een trein vanuit Oostende met 1350 verzegelde kisten. De reis verliep goed en via Parijs kwamen de zes goederenwagons aan op 12 november te 12.30 uur om te 22.33 uur verder te trekken naar Libourne (bij Bordeaux). Alle wagons werden verzegeld en van buitenaf gesloten. Bewaking werd voorzien niet alleen door eigen mensen van de NBB maar ook van meegereisde Franse politiediensten. De helft van de kisten: zijnde 675 stuks, werden

in Libourne opgeslagen in de succursale van de BdF de andere helft reisde door naar Bordeaux en aldaar opgeslagen in de succursale. Op 14 november 1939 was de klus geklaard. Enkele dagen later vertrok een tweede zending die op 20 november aankwam. Zij bestond uit 4449 kisten goud en munten met een gewicht van 178,9 ton en met een actuele waarde van 5,3 miljard euro ! De BdF had alle verantwoordelijkheid over onze goudschat in zoverre zelfs dat de Belgen geen sleutel noch toegangscode tot de kluizen hadden!

Met gouverneur Fournier van de BdF, werd een overeenkomst gemaakt dat geen invoerrechten (à ratio van 100,4 FrF per 100 kg goud) zouden moeten worden betaald als ons goud de Franse bodem zou verlaten na vijf jaar.

Op 18 april waren Gutt en Janssen tot een akkoord gekomen om alle resterende goudvoorraden te transporteren naar Frankrijk. De regentenraad stelde op 24 april voor om alle goud, zowel in Frankrijk, London en de rest van België naar de VS over te brengen. Dit was ruimschoots te laat! Gutt haalde gelijk en in de loop van april-mei 1940 werden alle resterende goudreserves, waardepapieren en zilver naar Bordeaux, Toulouse en Mont-de-Marsan getransporteerd. Op 9 mei leverde Ansiaux persoonlijk de laatste vooroorlogse zending goudstaven – 467 kisten met een gewicht van 23,1 ton goud in Bordeaux af. Op 8 mei 1940, twee dagen voor de Duitse invasie, lag er op een totaal goudbestand van 708,7 ton nog maar voor 7,5 ton in de Belgische voorraadschuren. Na de inval werd dit goud op 11 en 12 mei in allerijl naar Frankrijk gebracht. De totale goudhoeveelheid in dat land bedroeg dan 220,6 ton. De Duitsers wisten toen gewoon niet dat er op 10 en 11 mei goud was geëvacueerd. Wel maakte dat edelmetaal deel uit van de totale gouddepots in Frankrijk waar de Duitsers een hele poos later beslag op konden leggen dankzij de medewerking van het collaborerende Vichy-regime.

Evenwel bleef nog een massa nieuwe bankbiljetten, waardepapieren etc. achter die de Belgische agentschappen van de NBB ijlings hadden overgebracht naar Oostende. Antwerps Burgemeester Kamiel Huysmans vorderde zelfs een tiental lijkwagens op om het transport naar Oostende te verzekeren. Dat er chaos was op de Belgische wegen hoeft geen betoog. Ik verwijs naar vorige delen van dit werk.

Vanuit Oostende vertrok dus een kolonne voertuigen. Inspecteur Ansiaux (reserveluitenant) bleef achter met één vrachtwagen met als opdracht de biljetten en waardepapieren in veiligheid te brengen. Het ging hem over 241 kisten totaal gewicht 40 ton! Er bestond toen geen vrachtwagen die 40 ton kon vervoeren. Met de trein ging ook al niet wegens de heftige bombardementen en de Blitz die zich richtte naar Duinkerke waardoor vervoer via Frankrijk onmogelijk werd. Ansiaux, met de hulp van enkele achtergebleven soldaten, vervoerde de kisten naar de haven in de hoop van nog een redelijk schip aan te treffen en op te vorderen.

Als een reddende engel kwam plots een schip, de A4, de haven binnengevaren. Het was een kleine patrouilleboot die als loodsboot dienstdeed. De militaire commandant ging akkoord om het schip te vorderen. Het scheepje was kort daarvoor overgedragen aan het Belgisch Marinekorps en had wat bewapening: een 47 mm kanon en twee mitrailleurs.

Op 19 mei 1940 te 21.00 uur stak het schip met gedoofde lichten van wal met aan boord : kisten staatsobligaties, oude en nieuwe bankbiljetten, clichés, enkele goudstukken en -staven samen 8,6 kg zwaar en afkomstig uit het agentschap van St-Niklaas. Dit alles deels in deklading gezien de ruimen te klein waren. De koers was richting Frankrijk, doch voor de rede van Duinkerke zag de bemanning dat de stad in brand stond. Beslist werd om de oversteek te doen naar Dartmouth en Southampton, aankomst 26 mei. Bij het lossen van het schip en inventarisering stelde Ansiaux vast dat er één kist met 25.000 nieuwe bankbiljetten van 10.000 Frank “verdwenen” was. Waarde toen: 250 miljoen Bef. Thans ongeveer 156 miljoen euro! Vermoeden rees dat de “verdwijning” moet hebben plaatsgegrepen in de overslag van de Bank in Oostende naar het schip of als deklading weggeschoven is in de zee... Persoonlijk vermoed ik dat er iemand zeer gelukkig werd gemaakt. De Bank of England kwam de zending ophalen in Southampton en werd opgeslagen bij de andere Belgische voorraden in London.

Etappe 1: Bordeaux – Lorient.

De Franse regering ontvluchtte Parijs op 10 juni '40 richting Bordeaux. Toen ze daar aankwamen tegen 15 juni had men al in de smiezen dat er een wapenstilstand zou komen tussen Frankrijk en Duitsland. Eerder die maand (5-6 juni) bespraken de gouverneurs Fournier en Janssen om het goud overzee over te brengen; niet noodzakelijk naar London of de VS. Frans goud was ook al overzee verzonden onder andere naar Martinique en Casablanca.

Rond dezelfde periode had de BdF aan de Franse Admiraliteit gesignaleerd dat er zich een belangrijke goudvoorraad, bestaande uit Belgisch en Pools goud, zich bevond in de omgeving van Bordeaux. De Franse regering en de BdF vroegen de Admiraliteit het transport voor haar rekening te nemen. De Marine was akkoord doch de voorraad moest om strategische redenen naar de Marinebasis van Lorient komen. De basis aldaar kreeg opdracht om discreet in stapelplaats te voorzien om snel te stapelen en snel te kunnen verplaatsen.

Op 7 juni reeds werd het Pools goud in 5 wagons aangekoppeld aan de 31 Belgische wagons die van Bordeaux via Angoulême naar Lorient spoorden. Samen goed voor 275 ton. Onderverdeeld in 1208 Poolse en 4944 Belgische kisten. Vanaf hier bleef het lot van het Poolse goud

aan het Belgische gekoppeld. Het konvooi kwam aan op 9 juni en leef terplaats tot 11 juni. Als werd gelost en opgeslagen in de magazijnen van de Marine. Volgens instructies van de BdF zouden de kisten ingeladen worden op een Franse hulpkruiser de Victor Schoelcher. Een bananenboot genoemd naar een vooraanstaand Frans politicus. Tot nu toe dacht men nog steeds naar een verscheping naar de VS. In opdracht van de Britse Navy hielden zich ook Britse oorlogsbodems beschikbaar in de Golf van Biskaye om de klus te klaren. Als tussendoortje weze gezegd dat gouverneur Janssen het Belgisch goud vanuit London naar de VS wou laten verschepen. De gouverneur van de Bank of England besliste om het goud naar Ottawa te verschepen, een partner van de Britse Commonwealth.

Etappe 2: Lorient - ?.

Op 18 juni 1940 lichtte de Schoelcher het anker. Iedereen dacht op weg naar de VS, onder begeleiding van Britse oorlogsbodems. Niets daarvan. De Britten kregen geen toelating aangezien het bevel werd gegeven door de Fransen. Alles onder het couvert van *militair geheim*. Het transport geschiedde wel op kosten en risico van de Belgen. Ook de Belgen wisten van niets. Enkel de Poolse directeur van de Bank Polski is aan boord, geen Belg! Ook de Pool weet de bestemming niet. Enkel een kleine torpedoboot Epée, escorteert. Dit konvooitje diende rendez-vous te maken voor de Bretoense kust met een konvooi van 5 pakketboten afkomst uit Brest, geladen met 736 Ton goud van de BdF. Via morselamp wordt opdracht gegeven kompas koers te zetten naar 230° (= grosso modo zuid-west). Gezien de Schoelcher de opgegeven snelheid van 18 knopen niet kan handhaven seint hij naar Admiraal Cadart, konvooileider, waar hij naartoe moet in geval dat hij achterop blijft. Cadart antwoordt: “**Casablanca**” ! De zes schepen hebben één van de grootste goudschatten aan boord: samen 22.699 kisten goed voor 1.120 ton edelmetaal. Op 23 juni 's middags komt de Schoelcher aan in Casablanca. Met twee dagen vertraging op de hoofdmacht. De Banque d'Etat du Maroc stond klaar om het goud in ontvangst te nemen, doch de admiraliteit besliste dat de schepen niet mochten gelost worden maar gebunkerd, klaar voor afvaart. Eén en ander volgt uit de hypothetische vrees dat de Spanjaarden vanuit de Spaanse enclave een aanval zouden doen op Marokko.

Etappe 3: Casablanca – Dakar (Senegal).

De admiraliteit beval op 24 juni dat alle schepen met edele metalen koers moesten zetten naar Dakar. Op 25 juni 's ochtends vertrok de Gouden Vloot naar Dakar. De vloot is net ontsnapt aan de Franse overgave. (25 juni middernacht). De Duitsers hadden in het overgavedocument gestipuleerd dat alle Franse schepen niet meer mochten varen en alle berichten in klare taal moesten geseind. De vloot vaart in radiostilte verder, aankomst 28 juni bij het ochtendgloren. De schat is in veiligheid. Maar voor hoelang? De Poolse bankdirecteur brengt London- via de Britse ambassade- op de hoogte. Een Brits flottielje ligt voor anker voor Dakar. Een nieuw vertrek overzee is weinig waarschijnlijk.

De NBB, voorzienig als altijd, sprak af met de South African Reserve Bank, om de Congolese goudproductie (Kilo-Moto oa.) naar Zuid-Afrika over te brengen. Het is voor mij een raadsel waarom dit goud

niet kon opgeslagen worden in ons Belgisch Congo zelf! Mr Pluym antwoordt :

BeginCitaat

“Eind Juli 1940 arriveerde inspecteur Hubert Ansiaux in Vichy met een dubbele opdracht. Het goud van de NBB dat in Dakar lag naar Congo te vervoeren en de weifelende Belgische regering ervan te overtuigen dat ze naar London moest komen. Samen met Minister Gutt ging hij gouverneur Fournier van de BdF in Clermont-Ferrand opzoeken. Ansiaux vroeg of hij als gevolmachtigde van de NBB over het depot in Dakar kon beschikken. Hij zou het goud daar zelf in ontvangst nemen, voor het transport zorgen met dien verstande dat de kosten en risico's voor rekening van de NBB waren, vanaf het moment dat de Fransen de kisten zouden afgeven. Fournier had geen bezwaar, maar verklaarde dat hij het groene licht moest krijgen van de politieke overheid, zijnde minister van Financiën Bouthillier van de regering Pétain. In het kader van de Frans-Duitse wapenstilstandsonderhandelingen kreeg de BdF het bevel dat alle goud- en deviezenvoorraden in de Franse Koloniën daar ook moesten blijven. De Belgen konden dus niets doen. En zelfs hadden de Fransen toegestaan tot transport naar Belgisch Congo waar zou Ansiaux de nodige schepen gevonden hebben voor het transport van 200 ton goud?”<

Einde citaat.

Etappe 4: Dakar -Thiès - Kayes (Mali).

Gezien de Franse overgave kregen de Britten schrik dat de Franse schepen koers zouden zetten naar het Vichy-regime en zo in Duitse handen vallen. Op 3 juli raakte bekend dat een Brits eskader de Algerijnse havenstad Mers-El-Kébir en tevens Franse vlootbasis had aangevallen en slechts 4 schepen konden ontsnappen naar Toulon. Dezelfde vrees dus dat dit zou voorvallen in Dakar.

Beslist werd om in allerijl de lading van de Gouden Vloot over te laden op spoorwagens en 65 km landinwaarts te vervoeren naar het militaire kamp van Thiès. De hele klus was geklaard tegen 7 juli 16.00 uur. Enkel uren later kwam de trein aan in het station. Men stelde dan vast dat de militaire barakken waar het goud diende opgeslagen, enkele honderden meters van het station waren gelegen. De vertegenwoordiger van de BdF, Gonthier, kon geen vrachtwagens vinden en besloot dan maar om die afstand te overbruggen door het aanleggen van een nieuwe spoorafkapping! Op 9 juli is de “marchandise” opgeslagen zoals Gonthier telegrafeert naar de BdF. (Let wel: De zetel van de BdF was na de wapenstilstand overgebracht naar Vichy!) In afwachting van verdere instructies liet hij 5930 beschadigde kisten herstellen. 3418 moeten nieuwe ijzeren banden hebben.

Gezien de onstabiele toestand in Dakar en de nabijheid van de zee (slechts 30 km vogelvlucht) besluiten de Vichy getrouwen de schat meer landinwaarts te brengen. Men vreest voor een aanval van de Engelsen. Langs dezelfde spoorlijn wordt een stadje midden de Sahara gevonden 800 km Oostwaarts. Vanaf 14 september worden de nodige schikkingen getroffen want, inderdaad, op 23 september vindt

er een (mislukte) landing plaats op het strand van Rufisque (bij Dakar). Generaal De Gaulle was daarbij aanwezig. Iets doet toch vermoeden dat de Britten (en De Gaulle) op zoek waren naar het goud! De BdF geeft opdracht aan Gonthier om onmiddellijk te starten. Tussen 25 en 30 september vertrekken drie treinkonvoien naar Kayes. Het laatste moet zelfs militair begeleid worden. Aldaar is een oud fort wat extra verstrekt wordt. Een detachement van 30 soldaten bewaakt de 'marchandise'. Gontier houdt zich dan bezig met een nauwkeurige inventarisatie die 5 maanden zal duren.

Intermezzo.

De Duitsers wisten niet heel nauwkeurig waar het goud zich bevond. Loslippigheid, veel te weinig discretie, te veel mensen betrokken en het luisterend oor van de Abwehr deed de rest.

Op 30/5/1940 heeft minister van Buitenlandse Zaken Spaak, tijdens een persconferentie in London, luidop en met de nodige trots verklaard aan United Press: dat '*ons goud zich bevond in New-York, London en Parijs*'. Dit laatste was wel fout. Ook de krant Courrier du Sud van 31 augustus 1940 meldde dat goud in veiligheid was gebracht voor de inval. Behalve de Franse Admiraliteit en de Banque de France wist echter niemand waar het edelmetaal zich juist bevond. Ook de mensen van de NBB wisten niet dat het goud eerst naar Lorient was gevoerd en nadien via Casablanca naar Dakar. Het is pas in het kader van de wapenstilstandsbesprekingen in Wiesbaden dat de Duitsers een precies antwoord kregen, maar het was dan al 20 augustus 1940. Pas dan wisten de Duitsers dat het goud zich in (of op weg naar) Dakar bevond. Op een receptie in Liverpool toastte een half dronken Franse officier : '*à Dakar*'. Ook daar luisterden gewillige oren. Zij toasten namelijk op de operatie 'Menace' om Senegal los te weken van Vichy.

Koning Leopold III is tussengekomen bij de Duitsers (via zijn cipier Kiewitz) om druk te zetten op de Fransen om het goud terug te krijgen. Maar ook de persoonlijk archieven, juwelen ... van het Koninklijk Huis. Hij heeft ook nooit steun gegeven aan Janssen. Dit is later op het proces van Nürnberg(1948) te berde gekomen en heeft zeker geen deugd gedaan aan de koningskwestie. De Koning mocht zich niet inmengen in dergelijke kwesties.

Reeds op 30/11/1940 hadden de Duitsers al een reisroute bekend om het goud terug te zenden. Kayes- Bamako – Gao- El-Golia – Algiers – Marseille. De Luftwaffe zou 8 Condor transportvliegtuigen ter beschikking stellen. (3 ton laadvermogen) De 'repatriëring' zou 2 maanden duren. Op 11 december 1940 werd een protocol opgesteld dat de BdF in Marseille het Belgisch goud aan de Reichsbank zou overdragen... Terwijl iedereen dacht dat het naar Brussel zou reizen werd het Berlijn!

Etappe 5:

1. Van Kayes naar Oran, Algiers, Marseille en Berlijn.

De Vichy regering stelde een aanvullend protocol op met een gebaar van goede wil...aan de Duitsers. 2400 Kg in 46 kisten Belgisch goud, verdeeld over twee vliegtuigen, zouden via Dakar, Casablanca en Marseille worden teruggevlogen. Op 3 november vertrokken ze naar Dakar, alwaar overgeladen in één groter toestel van Air France. Op 4

november vlogen ze op Agadir, op 5 november naar Oran, om 's anderendaags de oversteek te doen naar Marseille. Monsieur Gontier van de BdF was telkens passagier. Diezelfde middag werd de lading in de kluizen van de BdF te Marseille opgeslagen.

De Duitsers waren zo tevreden dat ze op 11 en 14 november nogmaals verzochten op een Vichy-Franse toegift. Reeds op 18 november landde in Algiers een eerste vlucht met 1 ton goud, spoedig gevolgd door twee andere vluchten met respectievelijk 855 en 625 Kg goud. Enkele dagen later zat ook deze hoeveelheid opgeborgen in de BdF - kluizen te Marseille! Gezien het protocol van 11 december 1940 verhuisde de 3880 Kg in 93 kisten Belgisch goud per direct naar de Reichsbank in Berlijn! Nu nog de rest.

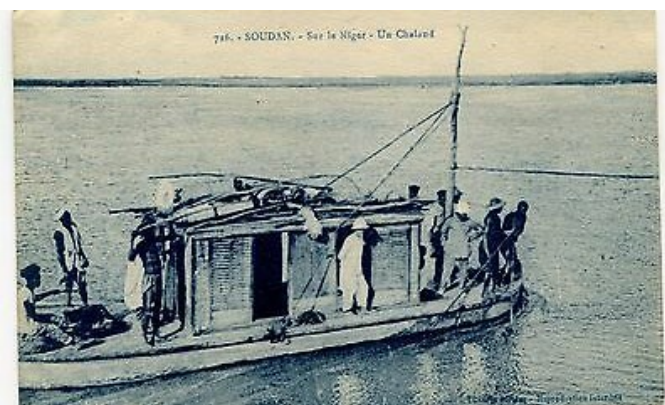
2. 1199 kisten goud over zee naar Casablanca en per spoor naar Algiers.

De Nazi's hadden goud geroken. Ze wilden meer. En snel! De Vichy regering paaide de Duitsers alweer met de belofte tot terugzending van goud van de NBB. De Franse Admiraliteit beval- met goedkeuring van de Duitsers- de sinds de wapenstilstand opliggende kruiser Primauguet, koers te laten zetten van Casablanca naar Dakar; afvaart 30 November 1940 te 04.00 uur. Ondertussen waren de plaatselijke vertegenwoordigers van de BdF, de waterstaatsingenieur en de directeur van de spoorwegen aldaar, discreet gebriefd om enerzijds plaats te voorzien in de haven van Dakar, anderzijds een treintransport te regelen van een kleine hoeveelheid goud vanuit Kayes terug naar Dakar. Mits wat problemen worden 1199 kisten met een gewicht van 60 ton overgeladen op de kruiser die op 5 december '40 om 04.00 uur stiekem vertrekt terug naar Casablanca, aankomst 8 december! De Britten hadden niets in de gaten.

De Duitsers begonnen wat ongerust te worden en stelden enkel moeilijke vragen. De entourage van Hitler stelde op 9 en 16 december zelfs voor om eigen vliegtuigen te sturen. De Fransen stuurden een sitrep (situation report) met de stand van zaken naar de Duitsers om ze gerust te stellen. Een herhaling van hun eis op 9 januari '41 leidde effectief tot enige Franse actie.

Op 11 januari '41 werd een bericht gestuurd door de sous-gouverneur Rueff van de BdF naar de hoofdzetel om transport te regelen naar Algiers. Volgens kostennota van de BdF vervoerden de Marokkaanse spoorwegen de kleine goudschat van Casablanca naar Oujda en namen de Algerijnse spoorwegen het traject via Oran naar Algiers voor hun rekening.

Tussen 10 januari en 21 januari '41 werd veel diplomatiek overleg gepleegd tussen Vichy, Duitsland en Italië nopens het luchttransport. Transport overzee was uitgesloten wegens de overmacht van de Royal Navy in de Middellandse zee. Air France zou op 21 januari starten met twee in Noord-Afrika gestationeerde vliegtuigen à rato van 5 reizen per week over drie weken à 800 Kg. Totaal 12 ton. Militaire vliegtuigen zouden de resterende 48 ton voor hun rekening nemen. Het laatste vliegtuig landde in Marseille op 28 maart '41. Het weze gezegd dat af en toe toestellen door de Britten werden beschoten waarop de piloten beslisten terug te keren. Al bij al is geen enkele kilo goud verloren gegaan.

Chaland op de Niger rivier (Foto Wikipedia)

3. Dwars door de Sahara: van Kayes naar Algiers.

De resterende 3652 kisten Belgisch goud konden niet achterblijven. Strategisch overleg besloot dat transport door de lucht niet (meer) mogelijk was wegens een gebrek aan vliegtuigen. Over water was ook uitgesloten. Het éénmalige transport (zie hierboven) niet te na gesproken en als gelukstreffer beschouwd. De enige oplossing bleef een traject over land, dwars door de Sahara. Een Paris-Dakar *avant la lettre*. De Vichy regering stelde een plan op dat in 3 1/2 maand de hele schat in Marseille zou aankomen. Na enkele aanpassingen en veel diplomatiek overleg, werd beslist:

- Kayes - Koulikoro per trein (552 km)
- Koulikoro - Bourem per platbodembote, chaland genoemd, (1213 km stroomopwaarts de Niger)
- Bourem - Colomb-Béchar in Algerije (2180 km per vrachtwagen)
- Colomb-Béchar – Algiers (1000 km per (smal-) spoor)
- Algiers per luchtvracht naar Marseille.

Het eerste deel was een eitje.

Het tweede deel te water had heel wat voeten...in de aarde! Men moest rekening houden met de waterstand. Het droge seizoen was namelijk in aantocht en: hoe meer stroomopwaarts hoe lager de waterstand. Daarom werd het waterkonvooi in drie opgesplitst met afnemende beladingen. Eerste konvooi: 63 ton, tweede: 51 ton, derde: 46 ton. De planners hadden gelijk tussen elk konvooi was het waterpeil 25 cm gezakt! Meermaals moest overgeladen worden om drooggevalen stukken te overbruggen. Eten moest onderweg gekocht worden voor de begeleiders en roeiers; kortom een logistiek huzarenstukje. De konvooien werden militair begeleid en van luchtsteun voorzien maar dienden niet tussen te komen. Gezien de problemen was er vertraging op het schema. Tegen eind juli was dit traject afgewerkt.

Het derde deel, dwars door de verzengende Sahara was een echte beproeving voor mens en machine. De 13 zwaarbewapende vrachtwagens van de 'Compagnie Transsaharienne' zette aan op 11 juli 1941 om 16.40 uur. Mechanische storingen, kapotte veringen, kortom allerlei defecten noodzaakten tot overladen en herverdelen van de goudlast over andere vrachtwagens. Voeg daarbij de verzengende hitte en de zandstormen die vertragend werkten. Tegen 25 juli kwam het gehavende konvooi aan in Colomb-Béchar. Vandaaruit was het terug een 'eitje' per spoor naar Algiers. De drie konvooien bereikten Algiers

respectievelijk op 8 juli, 5 augustus en 16 september '41. Eén maand later dan oorspronkelijk gepland.

Etappe 6 : De finale - per vliegtuig van Algiers naar Marseille.

Het gebrek aan luchtwaardige toestellen, het gebrek aan een degelijke startbaan, het gebrek aan coördinatie en een diplomatiek wespennest nopens de lading en de vluchten, maakten dat het eerste vliegtuig pas kon opstijgen op 16 september 1941. Twee Farmans van de Franse luchtmacht zouden elk 39 kisten, goed voor ongeveer 2033 kg goud overbrengen. Eén haalde het einde van de startbaan niet en werd vernield. De lading en de bemanning werd gerecupereerd! Gelukkig. Pas op 23 september berichtte men de Duitsers dat reeds (!) 6 ton goud was overgevlogen. Aan dit tempo zou het negen maanden duren voor alles in Marseille aankwam.

De transporten liepen niet van een leien dakje. Slecht weer, een abominabele startbaan (modder), defecte toestellen, stakingen van laadpersoneel, brandstoftekort dat de Duitsers moesten leveren etc. De Franse regering besliste dan om drie toestellen (Dewoitine 338) van Air France in te zetten met een grotere capaciteit. Op 21 april '42 startte de eerste vlucht met 40 kisten, ongeveer 2 ton goud aan boord. Op 20 mei 1942 was al het Belgisch goud in de kluizen van de BdF in Marseille opgeslagen. '*Le transport de l'or Belg est achevé*'.

Op 29 mei 1942 was ons goud in de kluizen van de Reichsbank te Berlijn opgeslagen. Van de 4944 kisten werd na controle door de Duitse Reichsbank alles '*in Ordnung*' bevonden'.

Behalve :

Twee goudstaven met nrs 41.919 en 41.920 bevonden zich nog ergens verscholen. Vanaf februari 1945 was het ook voor de Duitser zonneklaar dat de oorlog verloren was en verborgen ze niet alleen kunstschaten doch ook geld en goud naar de gekende zoutmijnen bij Merkers, 320 km Zuidwestelijk Berlijn. 9,4% (18,6 ton) van het Belgisch goud werd daar naartoe gebracht. De rest, 7,8% (15,5 ton) waaronder de twee staven werd op 15 april '45 vervoerd naar Zuid Beieren. Tegen eind april waren de staven aangekomen in Garmisch-Partenkirchen, de *Gebirgsjägerschule*. Een elite-opleidingsschool voor berginfanterie. Aldaar werd inventaris opgemaakt en vastgesteld dat één zak met twee staven ontbrak!

Drie hoge ambtenaren van de Reichsbank, waaronder Inspecteur-Generaal Januszewski, waren aangesteld om het transport en het verstoppertje van het goud. De diepte moest gebeurd zijn onder hun verantwoordelijkheid tussen München en Mittelwald. Als bergplaats voor het goud werd op een hoogte in de Steinriegelberg bij Mittelwald 2 putten gegraven om de 728 resterende baren goud te verstoppertje. Met 8 muilezels werd gedurende 2 nachten heen en weer gestapt en op 28 april '45 was de klus geklaard. Na afloop werd aan de voet van de berg, in een jachthut, rust gehouden en kwamen bij het aansteken van de haard, toevallig de twee baren goud uit de schouw gevallen! Een jaar later, tijdens het onderzoek door de geallieerden, joeg Januszewski zich een kogel door het hoofd...Merkwaardig!

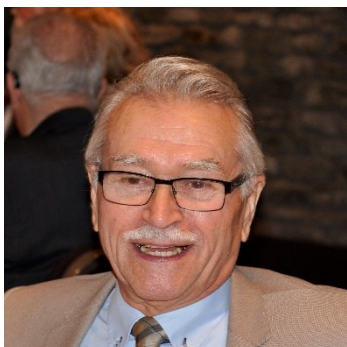
De staven werden naar het nabijgelegen (vlucht-) huis van minister Funk gebracht die ze later deed overbrengen naar de bank te Berchtesgaden. Vandaaruit reisden ze naar München met het doel ze naar Frankfurt over te brengen bij de *Foreign Exchange Depository* (FED) van de Amerikanen. Ze zijn daar nooit toegekomen. In 1948 beschouwden de FED de staven als verloren. De 728 baren waren intussen teruggevonden. De zak met de twee 'verloren' baren lag ondertussen in een bankkantoor in München. Een Tripartite Goudcommissie (TGC) had als opdracht al het 'gestolen' goud bij alle landen te verzamelen en terug te geven. Ook Zwitserland werd verplicht de aldaar in bewaring gegeven Reichsgoud terug te geven! De baren kwamen boven water en de Bundesbank gaf ze in 1996 aan de USA die ze ter beschikking stelde van de TGC in London, Bank of England. Pas in mei 1997 gaf de TGC alle resterende goud terug aan de gedupeerde landen –waaronder België– en kwamen de twee staven terug thuis.

Met dank aan Dhr Pluym voor zijn aanvullingen en ondersteuning.

Illustratie: NBB documentatie

In memoriam

Daniël De Ruytter

Slijpe, 7 november 1942 – Leke, 6 september 2021

Daniël, die we allen beter kennen als Danny, was marineofficier in hart en nieren. Hij diende de Marine met overtuiging en verliet de actieve dienst als Kapitein-ter-zee in 1998. Ernstig en scherp als hij was in wat hij ondernam, was hij graag tussen de mensen en stelde hij humor zeer op prijs. Hij was dan ook een graag gezien lid van onze M&M Club.

Een afscheidsplechtigheid rond zijn urne zal doorgaan op zaterdag 6 november 2021 in de aula van uitvaartcentrum Cornelis, Woumenweg 26 in Diksmuide

Maurice Mischielssens

Hologne-aux-Pierres, 19 oktober 1937 – Brugge, 27 september 2021

Maurice was onlosmakelijk verbonden met Brugge en met de bootjes op de reien. Wie in Brugge kent 'De Witten van de Bootjes' niet?. Gedurende 65 jaar baatte hij de rederij 'Venetië van het Noorden' uit, met aanlegplaats aan de Vismarkt. Hij was daar fier op en haalde graag aan dat in die periode meer dan 250 personaliteiten, waaronder ook onze koningen met hem meevoeren. Mede daardoor had hij een nauwe band met het koningshuis. Daarnaast koesterde hij een bijzondere sympathie voor onze Marine, die hem de titel van Ere Oppermeester-Chef toekende.

Nieuw te Zedelgem

Berkenhagenstraat 50

050 35 92 55

bruneelcaroline@hotmail.be

Ook op Facebook

Merken: Drops - Phildar - Manos Del Uruguay - Malabrigo – Rowan

Exclusief verdeler van Slow Light Kaarsen

55 – 110 uren sfeervol en geurig genot

Openingsuren

Ma, di en do: 10u tot 16u

Woe: 14u tot 18u

Vrij: 10u tot 18 u

Zat: 9u30 tot 14u

Praktijk voor podologie

Gespecialiseerd in onderzoek en correctie van gang- en statiekproblemen. Geen nagel- en huidzorg.

Alles wordt steeds op maat en eigenhandig vervaardigd.

Consultaties enkel op afspraak

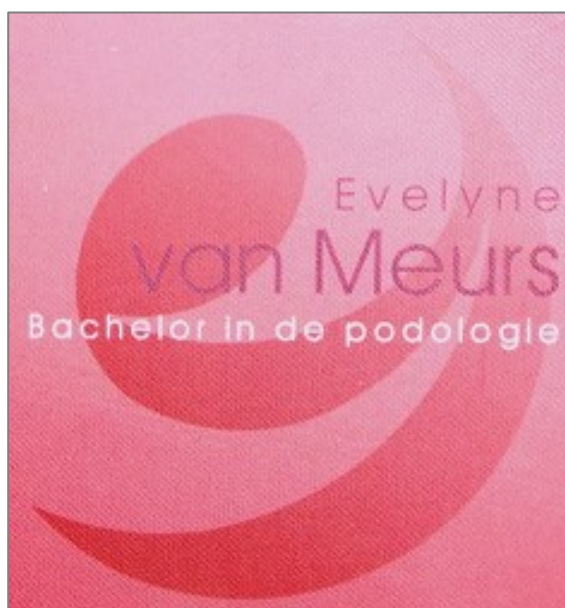
Evelyne van Meurs

Leo van Gheluwestraat 2

8000 Brugge

0498 | 85 93 33

evelyne@evelynenvanmeurs.be

Hulp aan de Natie

Actie Sander zamelt fondsen in voor Palliatieve Zorgenheid 'De Vlinder'

Stefaan Vergaerde, bestuurslid

In juli 2020 overleed in de Palliatieve Zorg Eenheid (PZE) "De Vlinder" in Brugge de 35-jarige Sander aan kanker. Sander kreeg er de laatste 11 dagen van zijn leven warmte, steun en de allerbeste zorgen toen hij dat nodig had. Ook de familie en vrienden van Sander kregen er die zo broodnodige steun en opvang. Niet evident, aangezien de echtgenote van Sander zwanger was van een tweeling ...

Bij de familie en vrienden van Sander was de dankbaarheid naar de Palliatieve Zorg Eenheid zeer groot. Hun droom was om samen 10.000 euro in te zamelen voor de PZE. Met dit geld zouden ze in staat zijn om het buitenterras van De Vlinder te overkappen. Terminaal zieke mensen kunnen in hun laatste levensfase genieten van het buitenterras. Een terras dat alleen maar gebruikt kan worden bij mooi weer. Vandaar ... Om hiervoor geld in te zamelen organiseerde de familie samen met de vriendenkring van Sander een sponsorwandeloctocht #teamSander2021. <https://teamsander.be>

Op zondag 13 juni was de ultieme doelstelling 70 km wandelen langs de Belgische kustlijn. Andere wandelaars konden ook kiezen tussen een traject van 40, 20, 10 of 5 km. Niet minder dan 600 deelnemers en 35 vrijwilligers, maar ook heel wat zalige acties, veel lieve sponsors en heel wat donateurs zorgden ervoor dat deze dag onvergetelijk werd. Uiteindelijk werd er 25.429,26 euro opgehaald voor de PZE.

Tijdens deze wandeloctocht verleende een ploeg van het 14de Medische Bataljon medische steun dankzij de tussenkomst van Fregatkapitein

Stafbrevethouder Philippe De Cock, Militair Commandant van de Provincie West-Vlaanderen en Luitenant-Kolonel Stafbrevethouder Pierre Rennotte, Commandant van het 14de Medische Bataljon, die dit menselijk project zeer genegen waren.

Nancy, Guy en Bennett van het 14de Medische Bataljon Lombardsijde zorgden voor het niet-medisch materiaal om een hulppost te kunnen opzetten, terwijl Mario, Geert, Koen en Stefaan – allen reservist bij het bataljon – hun vaderkendsdag opofferden om een hulppost te bemannen aan de eindmeet van deze wandeloctocht in Knokke-Heist. Tot in de late uurtjes boden zij op het strand medische hulp aan gekwetste wandelaars. Blaren werden verzorgd en stijve spieren werden losgemaakt. Wandelaars die het moeilijk hadden konden er terecht voor een helend voetbadje of een deugddoende babbel.

Fregatkapitein Stafbrevethouder Philippe De Cock en zijn echtgenote vereerden ons met een bezoekje ten velde. Defensie heeft toch wel zeer warmmenselijke leiders ...

Het is een onvergetelijke dag geworden. Een dag waarop 3 mooie werelden elkaar ontmoetten : de warme familie en vriendenkring van Sander, de menselijke wereld van de palliatieve zorg en de steeds dienstbare zorg van Defensie, zijn Medische Component en het 14de Medische Bataljon, in het kader van Hulp aan de Natie.

Hartelijke dank om er allen samen een onvergetelijk dag van te maken.

**BOUW EN COÖRDINATIE
DECEUNINCK SANDRINO**

BCDS bvba | Herstvelde-West 11, 8200 Sint-Andries
050/33.88.70 | 0473/58.98.64 | info@bcds.be | www.bcds.be

Professionele hulp aan particulieren
(regio Brugge) bij :

renovaties, keuze materialen,
premie-aanvragen, prijsaanvragen en
onderhandelingen met aannemers,
bemiddeling bij bouwgeschillen
tussen bouwheer-aannemer-
architect, advies vóór aankoop pand
(raming te verwachten kost bij
renovatie, gebreken controleren, ...)
coördinatie renovaties,
zolderinrichtingen, ...

0473/58.98.64 – info@bcds.be

IN EEN WERELD IN VERANDERING,
**HEEFT U VEEL PLANNEN
IN GEDACHTEN....**

WIJ HELPEN U OM ZE TE REALISEREN.

**BNP PARIBAS
FORTIS**

De bank voor een wereld in verandering

BNP Paribas Fortis kantoor Brugge-Sint-Andries | Gistelse Steenweg 538 - 8200 Sint-Andries
+32 50 40 45 80 - brugge-sint-andries@bnpparibasfortis.com

V.U.: Izzy Van Aelst, BNP Paribas Fortis NV, Warandeberg 3, B-1000 Brussel, BTW BE 0403.199.702, RPR Brussel.

Alfons Pieterslaan 71
8400 Oostende
Tel. & Fax 059/70 48 54

BTW BE 0889.232.652

www.herenmodepaul.be

info@herenmodepaul.be

CERRUTI 1881

LOUIS FERAUD

BUGATTI

Mc GREGOR

BRAX

FERRE

BURLINGTON

SCHIESSER

JEAN-PAUL GAULTIER

UURWERKEN

CERRUTI UURWERKEN

LEDUB

HENRY COTTON'S

**Directe korting 10 %
voor leden Mars & Mercurius**